

UNIVERZA V NOVI GORICI
FAKULTETA ZA HUMANISTIKO

PRAGA V LITERARNI PERSPEKTIVI ZOFKE KVEDER

DIPLOMSKO DELO

Petra Kavčič

Mentorica: doc. dr. Katja Mihurko Poniž

Nova Gorica, 2011

»Prago imamo pred seboj, oni kraljevi, očarujoči pogled, ki ga odnese seboj vsaki, ki je stal enkrat na tem mestu in ga ne pozabi nikdar. Poznam mnogo mest, ali ne poznam mesta, ki bi imelo to divno, ponosno in tako karakteristično panoramo. Nemo navdušenje napolni dušo nad to čudovito lepoto pred vami. Tam, kakor dragocen pas – Karlov most, dragoceni, kraljevi spomin iz najslavnejših, najslavnih dni Zlate Prage. Nad njim Mala Strana, sedež aristokracije, vsaka hiša palača, vsaki kamen skoro – zgodovinska znamenitost. Vmes plemenitaški vrtovi, gosposki parki, čudoviti stolpi, zelene kupole ... A nad vsemi kraljeva krona – Hradčani. Kraljevi dvor, kardinalova palača, palača češkega plemenitaša Švarcenberga, črni stolp, cerkev sv. Miklavža, katedrala sv. Vida, s svojimi bajnimi gotskimi stolpi in stolpiči, ki se črtajo na nebeški modrini, kakor čudovita kamenita pesem, tako lahni, filigranski, drhteči skoro, neverjetni ...

Vsak dan lahko stojite na tem mestu in oči vaše se ne nagledajo. V prvem snegu, v letnem solncu, v jesenski megli, pri solnčnem zahodu, v bliskoviti nevihti in v sanjajočem miru pomladnega popoldneva – vedno enako krasen in očarujoč je ta pogled.«

Zofka Kveder, 1906

ZAHVALA

Resnično sem hvaležna za izkušnjo enoletne študijske izmenjave v Pragi, kjer sem kot študentka Filozofske fakultete Karlove univerze preživela zanimive mesece štirih letnih časov, skozi katere se mesto na podoben način prekrasno spreminja že stoletja, kot je o tem razmišljala Zofka Kveder, katere poti sem lahko večkrat prehodila, ko sem poskušala ujeti njeno podobo te zgodovinsko in kulturno pomembne prestolnice.

Na tem mestu bi se rada zahvalila svoji mentorici doc. dr. Katji Mihurko Poniž in doc. dr. Alenki Jensterle-Doležalovi s Filozofske fakultete Karlove univerze v Pragi, ki sta spremljali moje delo in bili vedno dosegljivi za strokovne pogovore.

Še enkrat bi se zahvalila tudi Zuzani Kratochvílovi za prijazno pomoč pri dostopanju do gradiva Narodne knjižnice v Pragi.

Prav posebej pa se zahvaljujem svojim staršema za vso njuno že dolgoletno podporo, tudi tisto finančno, brez katere bi težko uresničevala svoje želje.

NASLOV

Praga v literarni perspektivi Zofke Kveder

IZVLEČEK

V diplomski nalogi je obravnavano praško obdobje (1900–1906) slovenske pisateljice Zofke Kveder (1878–1926) in njena literarizacija Prage. Češka prestolnica je eno od pogosto upodobljenih velemest v evropski književnosti. To zgodovinsko mesto stolpov, katedral, kupol in mostov, znano po slavnem gradu, se kot dogajalni prostor pojavlja v pisateljčini kratki prozi in v njenem romanu *Hanka* (1918). O »zlati Pragi« je veliko pisala tudi v časopisnih sestavkih. Literarna analiza tekstov sledi pregledu teoretskih pristopov k raziskovanju prostora v literaturi in je motivirana z različnimi študijami, ki se ukvarjajo s konceptom literarnega prostora in konceptom mesta v literaturi.

KLJUČNE BESEDE

Zofka Kveder, praško obdobje Zofke Kveder, Praga, literarni prostor, mesto v literaturi

TITLE

Prague in the Literary Perspective of Zofka Kveder

ABSTRACT

The thesis deals with Zofka Kveder's Prague period (1900–1906) and her literarization of the city of Prague. The Czech metropolis has often been portrayed in European literature. This historical city of towers, cathedrals, domes and bridges, known for its famous castle, appears as a place of action in the short narrative prose of Slovene writer Zofka Kveder (1878–1926) and in her novel *Hanka* (1918). That »golden Prague« is also described in her journalistic texts. An analysis of the texts follows after a presentation of theoretical approaches to exploring space in literature. The analysis is motivated by different studies about the concept of literary space and the concept of city in literature.

KEY WORDS

Zofka Kveder, Zofka Kveder's Prague period, Prague, literary space, city in literature

KAZALO

1	UVOD.....	1
2	ZOFKA KVEDER IN PRAGA (1900–1906).....	4
3	PROSTOR V LITERATURI	21
	3.1 Mesto v literaturi	26
4	LITERARIZACIJA PRAGE.....	29
5	PRAGA ZOFKE KVEDER.....	35
	5.1 Mati Praga	38
	5.2 Mestni prostorski kontrasti	41
	5.2.1 Gostilna, kavarna	46
	5.2.2 Hradčani	48
	5.2.3 Most	52
	5.2.4 Park	53
	5.3 Srečni – hvaljeni prostori	54
	5.3.1 Atelje.....	54
	5.3.2 Lastna soba.....	57
	5.4 Klinika	64
	5.5 Kraljevska zlata Praga – mejni prostor	66
6	SKLEP	68
7	VIRI IN LITERATURA.....	70
8	PRILOGA	78

1 UVOD

Pozornost bo usmerjena k mestu, ki je v spominu Zofke Kveder pustilo globok odtis, pobarvan z ljubeznijo in bolečino;¹ k še vedno v mit oviti zlati Pragi, stari češki metropoli, v posebnem predalu kulturnega, zgodovinskega in kolektivnega spomina pospravljenemu magičnemu srednjeevropskemu velemestu; h kraju, ki je dolga stoletja navdihoval in še vedno navdihuje mnoge.

Vzemimo za primer cenjenega češkega literarnega ustvarjalca in prejemnika Nobelove nagrade Jaroslava Seiferta (1901–1986): skozi njegov opus se izrisuje velika ljubezen do domačega mesta – bralca naravnost preseneti, koliko obrazov Prage je v njegovi poeziji, Praga pod snegom, cvetoča Praga, Praga stara in nova, trpeča in herojska, podrejena, svobodna, spojena s predstavami rojstnega kraja, predstavo matere ter na drugi strani ljubljene ženske (gl. Pešat, Piorecký, 1998-2007). V zgodovini češke književnosti pravzaprav vsaj od 19. stoletja naprej ni mogoče najti generacije, ki ne bi pisala o Pragi, z ljubeznijo ali odporom; če že ne drugače, se je ta v literarnih delih pojavljala kot kulisa. Vendar literarizirane Prage ne odkrivamo le pri Čehih, ampak tudi pri tujih literatih, ki jih je mesto zvalilo v svoj objem. Kar bo za nas najbolj zanimivo, pa je, da je ravno to mesto dobro stoletje nazaj postalo tudi kraj slovenske pisateljice Zofke Kveder.

Diplomska naloga bo poskus razčlenitve literarnega ujetja Prage skozi ustvarjalno perspektivo Zofke Kveder, ki je v tem mestu živela v letih 1900–1906. Literarna kategorija prostora postaja vse bolj raziskovan predmet, pogledi nanj se širijo predvsem z zanimanjem za specifične poetike upodobljenih prostorov, ki se razbirajo s pomočjo različnih literarnovednih raziskovalnih prijemov. Obravnavi prostora je v češki literarni vedi namenjenih kar precej študij, ki se v glavnem opirajo na francosko, rusko in poljsko literarnoteoretsko tradicijo. To raziskovalno polje je s svojim delom najbolj zaznamovala literarna teoretičarka in pisateljica Daniela Hodrová, ki prostor razume kot konstitutivni fenomen semantične plasti literarnega dela (Hodrová, 1993; 1994; 1997; 2006). Zanimanje za prostor v literaturi raste tudi pri raziskovalcih mlajših generacij, koncept mesta Prage pa ostaja žarišče raziskovanj (npr. Bobrakov-Timoškin, 2006; Derdowska, 2011).

Že sama diahrona slika literarnega upodabljanja Prage je zelo zgovorna, to je literarni prostor velikih imen, od na primer Karla Hyneka Máche, Jana Nerude, Gustava Meyrinka, Rainerja Marie Rilkeja, Franza Kafke prek Vítězslava Nezvala, Vladimírja Holana, Františka Hrubína, Bohumila Hrabala, Milana Kundere do recimo Daniele Hodrove, Michala Ajvaza, Jáchyma Topola in Miloša Urbana. V tem kontekstu, v razmerju do t. i. *praškega teksta* bi vsekakor bilo zanimivo razbrati tudi Prago oziroma z njo povezane literarne prostore Zofke Kveder.

Pisateljčino praško življenje je kot obdobje pomembno tako z vidika njene biografije kot z vidika literarne zgodovine. Zofka Kveder (22. april 1878–21. november 1926) je ustvarjala v literarnozgodovinskem obdobju moderne, za katero je bilo značilno prepletanje več literarnih stilov in smeri (naturalizem, nova romantika, impresionizem, dekadenca, jugendstil, simbolizem). Njena prva literarna objava¹ se je zgodila ravno dve leti pred prihodom v Prago, kamor je prišla kot mlada pisateljica na začetku svoje literarne poti. V času² bivanja v Pragi in kasneje se je podoba tega živega mesta ujela v nekaterih njenih literarnih delih, predvsem v kratki prozi – na primer *Ivan in Ljuba*, črtice o hčerki Vladoši, *Slikar Novak*, *Na kliniki*, *Dogodek s potovanja*, *Slučaj* – in v romanu *Hanka*. Na prvi pogled je opazna pisateljčina prevzetost nad slikovitim okoljem, še posebej nad zgodovinskima mestnima predeloma Mala četrť (češ. *Malá Strana*) in Hradčani (češ. *Hradčany*), ki predstavljata del ohranjenega srednjeveškega mestnega jedra, ter nad utripajočim umetniškim življenjem takratne Prage. Zelo zanimivi so tudi njeni plastični opisi Prage v časopisnih prispevkih in pismih.

Tema prostora v literaturi odpira zelo široko polje razmišljanj. Obravnava se namreč lahko razpira na različnih ravninah in z različnih vidikov osvetljuje vpeljane dimenzije, značilno literarno topografijo mesta ter druge prostorske koordinate, ki določajo najrazličnejša razmerja, na primer vertikalnost – horizontalnost, domače – tuje, intimnost – zunanost, središče – obrobje itd.; skozi razstavljanje literarnih razsežnosti prostora se prepoznavajo semantične plasti literarnih besedil.

---

¹ Črtica *Kapčev stric* (1898).

² Z izjemo ene povesti (*Ivan in Ljuba*), ki je nastala že pred pisateljčinim odhodom v Prago.

Glavni cilj diplomskega dela je pregledati literarni opus Zofke Kveder (tudi pregled periodike) in skozi analizo proznih del, v katerih se pojavlja Praga, določiti specifične avtorske poetike, povezane s tem literarnim prostorom; pri tem bo pomembno umeščanje in povezovanje s širšim literarnoteoretskim, literarnozgodovinskim in biografskim kontekstom.

Pri pregledovanju časopisnih in revijalnih objav bom sledila tudi obstoječim bibliografijam. Seznane čeških objav del Zofke Kveder hrani Inštitut za češki jezik in literaturo (češ. *Ústav českého jazyka a literatury*) v Pragi, popise je delal Oton Berkopec, bibliografijo je v diplomski nalogi uredila Eva Miklavčičová (1998). Slovenske objave kratke pripovedne proze (1892–1918) je zbral in popisal Gregor Kocijan (1988).

Diskurzivna analiza besedil bo izhajala iz literarnovednega raziskovalnega polja prostora v literaturi. Literarna analiza proznih del, z uporabo metod abstrakcije, konkretizacije, klasifikacije, sinteze, deskriptivne in komparativne metode, se bo zaradi navez literarnega in zunajliterarnega sveta dopolnjevala tudi z biografsko metodo; interpretativno raziskovanje leposlovnih besedil se bo povezovalo z analizo pisateljičinih časopisnih sestavkov o Pragi. Z zgodovinsko metodo bo obravnavano obdobje začetka 20. stoletja.

Struktura diplomske naloge bo sledila razdelitvi vsebine na štiri večje jedrne sklope, in sicer na opis življenja Zofke Kveder v Pragi, predstavitev literarnovednega raziskovanja prostora v literaturi (s posebnim zanimanjem za literarni koncept mesta), pregled pomembnih literarizacij Prage (s poudarkom na tistih iz obdobja konca 19. in začetka 20. stoletja) ter poglavje, ki bo namenjeno analizi literarnega upovedovanja Prage v prozi obravnavane avtorice.

2 ZOFKA KVEDER IN PRAGA (1900–1906)

In kakor meni godilo se je premnogim drugim, ki so prišli v Prago ob megli ali v deževju. Prago sem morala videti v solncu, ko se vsi stolpi zablešče, vse te neštnevilne pitoreskne strehe zardeče. Sploh se Praga ne spozna in ne oceni niti v enem dnevu, niti v enem tednu. (Kveder, 1904, str. 65)

Znani češki književnik Josef Svatopluk Machar³ je v članku *Případ pani Žofky* [*Primer gospe Zofke*; prev. P. K.] Zofki Kveder pripisal veliko željo po spoznavanju sveta, ki je obetavno pisateljico, delavno in optimistično, pripeljala v Prago, mesto s slavno zgodovino, ki naj bi bilo »meka malih slovanskih narodov«, kot je zapisal (1905, str. 44).ⁱⁱ

Mlada in vedoželjna Zofka Kveder je nadvse rada sanjerala o potovanjih ter hrepenela po tujih krajih. V črtici *Moja prijateljica* (1901) se je posredno takole opisala: »Zemljevide ljubi bolj od lirskih poezij, geografija je najljubši predmet njenih pogovorov in kar nad vse jo zanimajo tarife železnic in parobrodov. Lepo doneče ime kakšnega mesta, ki leži v drugem delu sveta ali vsaj nekaj pedi zemljepisne mere od njenega bivališča, jo spravi naravnost v zamaknjenje.« (Kveder, 2010, str. 688) Ker v domačem okolju ni bila srečna, je bil odhod v nove kraje le še vprašanje časa. »Tako je bilo takrat moje življenje, zato sem si neprestano želela ven, v svet, kjer bi bilo drugače, bolj lepo in veselo. Kakor da bi bila lačna življenja in sveta, mi je bilo, srce so mi stiskale želje in oči so neprestano hrepenele, hrepenele v daljo preko hribov v široki svet« (Kveder, 1940, str. 12), je zapisala v črtici *Pisma* (1904).⁴

---

³ Josef Svatopluk Machar (1864–1942) je bil pesnik, prozaist, kritik, soavtor manifesta češke moderne (1895), ki so ga podpisali Antonín Sova, Otokar Březina, Vilém Mrštík, Josef Karel Šlejhar, František Xaver Šalda; drugi pomembni češki literarni ustvarjalci s konca 19. in začetka 20. stoletja so bili še: Karel Hlaváček, Růžena Svobodová, Marie Pujmanová, Ivan Olbracht, Helena Malířová, Marie Majerová, Anna Maria Tilschová, Viktor Dyk, František Gellner, Teréza Nováková, Karel Matěj Čapek-Chod, Božena Benešová, Stanislav Kostka Neumann, Jaroslav Hašek idr. (gl. Forst, Merhaut, Opelík, 1985–2008; Mukařovský, 1961; Mukařovský, 1995; Buriánek, 1981; Papoušek, 2010).

⁴ Sanjarjenja o potovanjih zasledimo tudi v potopisnem članku *V Sarajevu* (Mihurko Poniž, 2010).

Želja po odhodu v Prago je rasla dolgo, preden se je zares uresničila. V pismu Marici Nadlišek je že leta 1898 pisala, da se bo jeseni preselila v Prago, kjer bi se rada izobraževala (Orožen, 1978). Verjetno se je njena predstava o Pragi kot študijskem in kulturnem središču razvijala tudi v odvisnosti od dopisovanj s praškim študentom medicine, dekadentnim pesnikom Vladimirjem Jelovškom iz Zagreba. Z njim si je na predlog prijatelja Josipa Marna začela dopisovati leta 1897 (Mihurko Poniž, 2003).

Ta dopisovanja so potem prerasla v ljubezen. Ko jo je Jelovšek leta 1899 obiskal v Trstu, ji je prebiral ravno Macharjeve pesmi, ki so zanjo za vedno ostale vpete v drag spomin (gl. Kveder, 1904). Takrat še ni znala češko in Jelovšek ji je prevajal pesmi iz zbirke *Zde by měly kvést růže* [*Tu bi morale cveteti vrtnice*; prev. P. K.], ki ji jo je nato poklonil v dar. Veliko kasneje se je v časopisnem prispevku ob pesnikovi štiridesetletnici spominjala svojega prvega stika s češkim pesništvom, prve češke knjige v svojih rokah in melodije tuje zvonečih čeških besed, ki je obarvala vzklitje ljubezni, do Jelovška in tudi do vsega tega še oddaljenega češkega sveta (gl. Kveder, 1904).ⁱⁱⁱ

Tri mesece po januarskem češkem literarnem sprehodu ob tržaškem morju je v pismu Ivanki Anžič vneseno pisala o tem, kako bi bilo krasno, če bi skupaj odpotovali na Češko in v Rusijo (Mihurko Poniž, 2010). O načrtih za oktobrski odhod v Prago, od koder bi kasneje odpotovala naprej do Krakova, Lvova, Sankt Peterburga in Moskve, je pisala tudi Edvardu R. Turku (Mihurko Poniž, 2003). Vendar tudi jeseni 1899 ni odpotovala proti Pragi. Pot jo je najprej vodila na zahod in šele v začetku naslednjega leta je končno dosegla svoj dolgo načrtovani cilj.

V začetku februarja 1900 se je naselila v Pragi (Orožen, 1978), in kot se je kasneje spominjala v članku *Praga* (1904), prvi vtis o mestu ni bil to, kar je pričakovala, saj je v Prago prispela v meglenem dnevu sredi zime; potem se je pogled na mesto spreminjal, saj »se Praga ne spozna in ne oceni niti v enem dnevu, niti v enem tednu« (Kveder, 1904, str. 65).

Prišla sem v Prago začetkom zime. Umazano žolta megla je pokrivala mesto, ulice so bile puste in dolgočasne. Bila sem razočarana.

To ni bila ona zlata Praga, ki sem jo bila pričakovala videti, ona Praga s stoterimi stolpi, kraljevska Praga, srce in ponos češkega naroda, najlepše mesto srednje Evrope.

In kakor meni godilo se je premnogim drugim, ki so prišli v Prago ob megli ali v deževju. Prago sem morala videti v solncu, ko se vsi stolpi zablešče, vse te neštnevilne pitoreskne strehe zardeče. Sploh se Praga ne spozna in ne oceni niti v enem dnevu, niti v enem tednu. Po zimi v prvem snegu, ko so vsi slikoviti zimzi na črnih stolpih in palačah obrobjeni z belim baržunom prvega rahlega snega, ko se po široki, zamrznjeni Vltavi sprehaja in drsa stotero ljudij in se Hradčani tako čarobno ostro slikajo na bledem ozadju zimskega neba, da je videti vsak okrasek na mogočni gotski katedrali sv. Vida, – misli si človek: Praga ne more biti lepša, kakor je danes. Ali pride spomlad in vsi aristokratski vrtovi na Mali strani pod kraljevim gradom se razcveto, razcvete se vrt kneza Lobkovica, krasni, ogromni samostanski vrt premonstrantov Strahovskih, razcvete se ves hrib Petřín nad Vltavo in veter je nasičen svežih in omamljivih pomladanskih vonjav. Med starimi palačami, ob ozkih ulicah, koder so rožljali srednjeveški vitezi v težkih svojih oklopih, to in onostran staroslavnega Karlovega mosta, preko katerega so se podile nekdanje sijajne kavalkade čeških plemičev, kjer so se bili nekdanje češki študentje s Švedi, povsod se budi novo življenje, vse klije in cvete in stari spomini se umikajo vrveči in glasni sedanosti.

Menda ga ni mesta, ki bi imelo tako krasno in karakteristično panoramo, kakor Praga. Od koder jo gledaš, skoro od povsod jo vidiš celo pred seboj v vsi njeni mogočni in veličastni lepoti. Kakor krasna krona se dvigajo nad njo Hradčani s kraljevim gradom. (Kveder, 1904, str. 65)

Po nastanitvi je začela pisati svojo prvo knjigo *Misterij žene*, ki je izšla junija v samozaložbi v Pragi. Tega obdobja se je večkrat spominjala, zanjo so to bili »čudni časi« (Kveder, 1904a, str. 17)^{iv}, ko ni imela denarja za ogrevanje, vendar jo je pisanje, ki je bilo zanjo tako posebno delo, grelo celo zimo, da v svoji mali sobi skoraj ni čutila mraza (*ibid.*). Sklepajoč po naslovu⁵, objavljenem v časopisih z najavo knjige (gl. Kveder, 2005, str. 463), je bil njen prvi češki dom v praškem predmestju *Vinohrady*, ki so takrat upravno bili še samostojno mesto.

Pred izidom svoje prve knjige je mlada pisateljica doživela svojo prvo in prelepo praško pomlad (Kveder, 1904a) ter dopolnila dvaindvajset let. Bila je polna ustvarjalne vneme in življenjskega zanosa (*ibid.*). Srečna je bila tudi v zvezi z Jelovškom (Mihurko Poniž, 2003).

A prišlo tenkrát ono podivné jaro, v němž jsem myslila, že je celý svět můj a že mám rozhodně talent, že jedenkrát něco napíšu, něco tak krásného, že se pohnou tisíce srdce. Zvláštní to bylo

---

⁵ *Vinohrady, Palackého třída 53/III*; tudi Cankar naslovi pismo (maja 1900) na ta naslov (gl. Cankar, 1972, str. 353).

jaro: byla jsem velice šťastna, veselá a hrdá, ale měla jsem jednu jedinou lodenovou sukni, starou blůzu a na hlavě neúhledný čepec, jaký tenkrát nosívaly ruské studentky.

[In potem je prišla tista sanjarska pomlad, ko sem si domišljala, da je ves svet moj in da imam zares talent, da enkrat nekaj napišem, nekaj tako čudovitega, da bo ganilo tisoče src. To je bila posebna pomlad: bila sem zelo srečna, vesela in ponosna, čeprav sem imela eno samo krilo iz sukna, staro bluzo in na glavi preprosto pokrivalo, kakršnega so takrat nosile ruske študentke. Prev. P. K.] (Kveder, 1904a, str. 17)

Po izdaji prozne zbirke se je preselila⁶ za nekaj ulic zahodneje, v sosednjo praško mestno četrt Novo mesto (češ. *Nové Město*), ki je bilo in je še vedno pomemben predel ohranjenega srednjeveškega mestnega jedra na desnem bregu Vltave. Živela je v podnajemniški sobici v starem stanovanjskem poslopju na Katarinski ulici 13 (češ. *Kateřinská*). Vhodni portal stavbe, ki stoji nasproti stare univerzitetne bolnišnice, še danes krasijo židovska zvezda, letnica 1521 in napis *U zlaté hvězdy. Aú l'etoile d'or* [*Pri zlati zvezdi*; prev. P. K.], čeprav takrat, ko je tu živela Zofka Kveder, po spominu Zdenke Háskove to ni bilo več preveč imenitno bivališče (Hásková, 1920, str. 5).^v Do skromnega stanovanja se je prišlo z notranjega dvorišča, v kuhinji je živela stara gospa Mašková, v majhni sobi pa mlada pisateljica (*ibid.*). V prvi pesmi v Zofki Kveder posvečeni pesniški zbirki *Cestou* [*Na poti*; prev. P. K.] se je Hásková spominjala, kako je kot predsednica študentskega krožka *Slavia* na tem naslovu pisateljico obiskala po izidu njenega prvenca, da bi jo povabila za gostjo literarnega večera (*ibid.*).^{vi}

Zofka Kveder je v Pragi navezala številne stike z rojaki, študenti, umetniki, kulturnimi delavci in drugimi. Že takoj po prihodu je začela zahajati v prostore študentskega društva *Slavia*,⁷ ki so takrat bili v stari hiši na Konviktski ulici v zgodovinski četrti Staro mesto (češ. *Staré Město*). Hásková se je v članku *Jihoslovanské přátelství* [*Južnoslovansko prijateljstvo*; prev. P. K.] spominjala (1923, str. 1), kako so v društvo zahajali tudi južnoslovanski študenti, med katerimi je bilo nekaj časa opaziti zanimivo dekle s kratko

---

⁶ Na nov naslov je bilo 19. decembra 1900 poslano tretje Cankarjevo pismo (gl. Cankar, 1972, str. 354).

⁷ V ta klub so zahajali tudi Viktor Dyk (1877–1931), pesnik, pisatelj, dramatik; Hanuš Jelínek (1878–1944), pesnik, esejist in gledališki kritik; František Skácelík (1873–1944), pesnik, dramatik, pisatelj in gledališki kritik; Zdenka Hásková je z njimi literarno sodelovala pri časopisu *Lumír* (gl. Forst, 1993).

pristriženimi črnimi lasmi. Bila je resna in redno je prebirala časopise, potem pa je nekaj časa ni bilo in začelo se je govoriti, da je izdala knjigo.^{vii}

Stanovanja na Katarinski ulici 13, na naslednji fotografiji detajl portala (fotografirala P. K.)

Po izidu *Misterija žene* je torej Zdenka Hásková prišla Zofko Kveder na dom vprašat za sodelovanje na literarnem večeru in med njima se je takrat rodilo globoko in dolgo prijateljstvo (Hásková, 1923). Zadržana in do okolice nezaupljiva Hásková je mlado slovensko pisateljico doživela kot nadvse zanimivo, odprto in pozitivno osebnost s posebnim žarom v očeh in izjemnim darom za pripovedovanje, zelo rada je govorila o sebi in svojih načrtih (*ibid.*). Čehinjo je kot izredno »sončna oseba« povsem očarala, in kot je kasneje zapisala, pred njo ni spoznala nikogar, kateremu bi lahko tako hitro zaupala (*ibid.*). Vse to je Hásková zabeležila tudi v pesmi (1920, str. 5–6).^{viii} Postali sta zelo povezani in značajsko drugačni sta vplivali ena na drugo (Hásková, 1923, str. 1). Prijateljstvo, ki se je zgodilo kot »strela z jasnega«, je bilo nekaj posebnega, zelo močna vez med dvema intelektualkama in občutljivima umetniškima dušama (gl. Hásková, 1923).^{ix}

Ko sta se spoznali, je bila Zdenka Hásková (1878–1946) študentka zgodovine in literarne zgodovine, ki pred srečanjem z Zofko Kveder, kot je zapisala (*ibid.*), ni z lahkoto sklepala prijateljstev in se je raje zasanjana zadrževala v knjižnici Náprstkovih, v družbi starih

knjig in dam, ki so prihajale v odprti dom slavne gospe Náprstkove⁸. Kasneje je postala ena prvih doktoric znanosti in v knjigi *Mládi* [*Mladi*] je opisala nove družbene okoliščine na univerzi (Heczková, 2010); bila je del kroga za žensko emancipacijo pomembnih čeških intelektualk, kot so bile na primer Marie Gebauerová, Pavla Moudrá, Helena Čapková⁹ (Dorovský, 2008; Novák in Novák, 1936), in celo življenje je ostala zavezana literaturi in gledališču; po smrti moža Viktorja Dyka je poskrbela za njegovo literarno dediščino (gl. Forst, 1993). Delovala je tudi kot prevajalka.¹⁰ V članku (Hásková, 1923, str. 2) se je spominjala, kako je začela s prevajanjem del Zofke Kveder v češčino, ko sploh še ni znala slovensko, na pobudo Zofke, ki je takrat še slabo pisala češko.^x

Hásková je med drugim prevedla tudi Cankarjevo dramo *Za narodov blagor*, ki je bila prvič uprizorjena prav na češkem odru.¹¹ Pri vsem tem je igralo pomembno vlogo posredovanje Zofke Kveder, ki je ravno v svojem praškem obdobju začela korespondenco z Ivanom Cankarjem. Med njima se je razvilo pravo prijateljstvo dveh literarnih ustvarjalcev (gl. Cankar, 1972). Ko je Cankar maja 1902 prišel v Prago na Rodinovo razstavo¹², do srečanja ni prišlo, osebno sta se seznanila julija, ko je bila Zofka Kveder na Dunaju (Moravec, 1961).

Življenje mlade pisateljice v Pragi je bilo pestro, veliko je pisala, brala in prevajala, hodila v gledališče, na razstave, koncerte, spoznavala je mesto, praško življenje in ljudi. Zbližala se je z nekaterimi slovenskimi študenti, ki so jim bili, tako kot njej, blizu masarikovski nazori. Med njimi sta bila Dragotin Lončar in Anton Dermota. Družila se je tudi z Ivanom Lahom, spoznala se je z Janom Lego, pomembnim možem slovensko-čeških stikov, bila

---

⁸ O Josefi Náprstkovi (1838–1907) gl. Iggers (1995).

⁹ S Heleno Čapkovo (1886–1961), starejšo sestro Josefa in Karla Čapka, je najbrž bila v stikih, saj sta eno obdobje istočasno živeli v Brnu, kamor je bila Čapková poročena, Hásková pa je tam nekaj let poučevala na liceju; kasneje sta se obe vrnili v Prago (gl. Forst, 1985).

¹⁰ Hásková je veliko prevajala dela hrvaških književnikov (gl. Forst, 1993).

¹¹ Češki prevod *Pro blaho národa* je nastal leta 1907. Svetovna premiera se je zgodila 28. 2. 1905 v češkem gledališču *Pištěkovo lidové divadlo na Královských Vinohradech*, v režiji Jana Pištěka (gl. Mainuš, 2005; Moravec, 1961; Berkopec, 1971).

¹² O tej največji Rodinovi razstavi zunaj Francije v času njegovega življenja, ki je bila postavljena v slavnem Mánesovem Pavilionu (načrt je delo enega najpomembnejših čeških arhitektov moderne arhitekture Jana Kotěre), je Zofka Kveder poročala v *Slovenskem narodu*.

povabljena v literarni salon znane češke pisateljice Gabriele Preissove, seznanila se je s pisateljico Růženo Svobodovo (Orožen, 1978). Gabriela Preissová (1862–1946) je bila veliko starejša od Zofke Kveder, ugledna praška dama. Růžena Svobodová (1868–1920) je pomembna češka literarna ustvarjalka, tudi žena znanega književnika Františka Xavera Svobode, v njen salon so zahajali vplivni literarni ustvarjalci, kot na primer Antonín Sova, Vilém Mrštík, František Xaver Šalda, František Václav Krejčí, pa tudi znana igralka Hana Kvapilová, žena še bolj znanega Jaroslava Kvapila, ter pisateljici Marie Pujmanová in Božena Benešová (gl. Forst, 1985–2008; Mukařovský, 1961; Mukařovský, 1995; Buriánek, 1981; Papoušek, 2010). Po letih in literarnih temah sta Zofki Kveder bili blizu književnici Marie Majerová (1882–1967) in Helena Malířová (1877–1940), sestra legendarne igralka Růžene Naskove¹³, vendar ni znano, če je kdaj prišlo do osebnih poznanstev (Nedvěďová, 2008).

Kot se je Zofka Kveder spominjala v javnem pismu v časopisu *Čas* (1904a, str. 17), jo je praška meščanska družba velikokrat tudi prizadela. Ni bila vedno tako sprejeta, kot bi si želela, in večkrat je občutila praško nenaklonjenost do tujcev. Poleg tega v pismu opisuje, kako se je počutila ponižano, ko ji je ena od uglednih dam, ki jo je sicer povabila k sebi na čaj in jo peljala s seboj v svojo gledališko ložo, enkrat podarila ponošen klobuk svoje francoske varuške.^{xi} Opiše več podobnih primerov (*ibid.*); med njimi je tudi primer o ponesrečenem povabilu »gospa H.«, pri čemer se glede na sobesedilo vsiljuje misel, da je ta gospa bila Hana Kvapilová. Ta naj bi Zofko povabila k sebi na obisk, vendar je potem na dogovorjeni dan ni sprejela, samo opravičili so gospo, ki je ni bilo doma. To se je naslednjič še enkrat ponovilo, in tudi tretjič, nato Zofka h gospa ni več šla.^{xii}

---

¹³ Češka igralka Růžena Nasková (1884–1960) je zaslovela tudi na ljubljanskih odrskih deskah (1904–1907), med drugim je odigrala Jelvo v enodejanki *Egoizem* (1906) Zofke Kveder, dopisovala si je z Ivanom Cankarjem in prevajala njegova dela v češčino (Moravec, 1961); književnica, novinarka in prevajalka Helena Malířová se je že zelo zgodaj, malo preden je Zofka Kveder prišla do Prage, priključila t. i. anarhističnim umetnikom in intelektualcem, ki so se zbirali v vili dekadentnega pesnika in literarnega kritika Stanislava Kostke Neumanna, mlada se je poročila s pesnikom Janom Malířem (1878–1909), zelo veliko je potovala, kasneje je živela s pisateljem Ivanom Olbrachtom in njegovim očetom, tudi pisateljem, Antalom Staškom (gl. Forst, 1985–2008). Del elitnega anarhističnega literarnega kroga, zaznamovanega z estetskim in političnim radikalizmom, je nekaj let pozneje postala tudi Marie Majerová (gl. Heczková, 2010).

Ponosno mlado žensko, ki je popolnoma sama skrbela zase, je zelo potrta tudi brezbriznost do njenih rokopisov v uredništvih časopisov *Národní listy* in *Národní politika*, vendar je vsaj še na začetku kljub vsemu zelo optimistično zrla v prihodnost, najbolj pa jo je razveseljevalo mesto samo, njegova spreminjajoča se podoba skozi letne čase, čeprav včasih to ni moglo biti dovolj, ko se je borila z mrazom in lakoto, kajti največkrat je morala živeti res zelo skromno (*ibid.*).

Zima je, byla zima. Mohly by se oči rozveseliti, potěšiti. Praha je krásná. Po černých římsách snih, sady rozkvetly stříbrem a Vltava je jako zelený kříšťál pod jasnou oblohou. Ale rozveselte se, oči, je-li v hlavě plno starostí. Rozveselte se kdo, když zamlkle chodíš, nevíš kam, když mlčky se díváš, aniž bys viděl.

[Zimski čas, bilo je mraz. Pogled je lahko navdihujoč, te lahko tolaži. Praga je lepa. Po črnih policah sneg, vrtovi razcveteni v srebru in Vltava je kot zelen kristal pod jasnim nebom. Ampak razveselite se, oči, če je v glavi polno skrbi. Razveseli se človek, ko molčeč hodiš in ne veš, kam, ko tiho gledaš, ne da bi mogel videti. Prev. P. K.] (Kveder, 1904a, str. 17)

Februarja 1901 je Zofka Kveder v Pragi rodila hčerko Vladimiro Jelovšek, ki so jo najpogosteje klicali Vlada ali Vladoša. O njej je kasneje pisala v črticah, kjer so ostala zabeležena njena prva otroška leta, ki jih je preživela v Pragi. Toda Praga ni ostala samo rojstno mesto njenega prvega otroka, ampak tudi kraj žalostnega spomina na hčerino tragično smrt, mesto hčerinega prezgodnjega groba. Oktobra 1919 je namreč osemnajstletna Vladoša prišla v Prago študirat, vendar je sredi zime 1920 umrla zaradi španske gripe (gl. Tucovič, 2006).

Zelo rada je odšla v Prago, svoje rodno mesto. – Koliko priporočilnih pisem za davne prijatelje in znance sem ji dala na pot! – Sedemnajst. – Kako sem jih prosila, naj ji bodo dobri! Naj ji pokažejo Prago, tisto *lepo* Prago, »zlato Prago«, vse, kar je najlepšega v lepem srcu Češke. Pisala sem jim, da bi rada, da bi Vladoša čutila *toplino* rodnega mesta, saj je Praga tudi njeno mesto, mesto njenega prvega smeha, njenih prvih korakov, njene prve pomladi. Po vseh njenih ulicah je hodila, ko je bila majhna, na vseh lepih sprehodih je bila z mano in na vseh najlepših razglediščih je postajala, ko je bila majhna, in se veselila čarobne lepote mesta. [...]

Lani, devetnajstega oktobra, je odšla v Prago in čez štiri mesece je bila že mrtva. Ali jo je sprejela zlata Praga, kakor sem ji jaz želela, da bi jo sprejelo rodno mesto? Ne vem, ne vem! V megli je prispela v Prago in samo zimo je tam preživela, samo praški mraz je čutila. Oh, ni dočakala prekrasne pomladi v Pragi, ne poletja, ne prečudovite jeseni, ki je v Pragi lepša kakor

kjerkoli! Na njenem grobu bo zdaj cvetela pomlad in bo žarelo poletje in jesen ga bo pokrivala s svojimi bujnimi barvami. Rodno mesto ji je dalo samo malo zemljice, samo malo črne zemljice. (Kveder, 1978, str. 239–240)

V Pragi sta s hčerko večinoma stanovali ločeno od Vladimirja Jelovška, bili pa so v stalnih stikih (gl. Kveder, 1978; Cankar, 1972). Zofka Kveder je bila samostojna ženska, ki ni verjela v skupno gospodinjstvo (gl. Cankar, 1972), čeprav je kljub včasih ne preveč srečnemu razmerju, ki so ga grenili prepiri in Jelovškova nezvestoba, trdno verjela v obstoj njune ljubezni. Z Jelovškom sta bila skupaj celo praško obdobje, leta 1903 sta se na praškem magistratu civilno poročila (Mihurko Poniž, 2003).

Zofka Kveder je cel čas želela ostati neodvisna, sebe in otroka je preživljala s pisanjem, prevajala je v nemščino, leta 1904 je postala urednica revije *Domači prijatelj* (1904–1915), ki jo je izdajal češki tovarnar František Vydra (gl. Tucovič, 2007), urejati je začela tudi hrvaško različico *Sijelo* (Mihurko Poniž, 2003). Veliko je razmišljala in pisala o usodi žensk, emancipaciji, o nujnosti izobrazbe, se ukvarjala z ženskim vprašanjem nasploh in se zanimala za širše družbeno-politično-kulturno dogajanje. Postala je ključna figura za pojav slovenskega ženskega gibanja in bila v stikih s pomembnimi feministkami srednje- in jugovzhodnoevropskega prostora, med njimi tudi s češko učiteljico, političarko in urednico časopisa za delovne ženske *Ženský list* Karlo Máchovo (1853–1920) (gl. Mihurko Poniž, 2006).

Praško obdobje je bilo za Zofko Kveder zelo ustvarjalno, saj je poleg vseh časopisnih in revijalnih objav¹⁴ ter že omenjenega *Misterija žene* (Praga, 1900) izdala še dramski prvenec *Ljubezen* (Trst, 1901), zbirko povesti in črtic *Odsevi* (Gorica, 1902), prozno zbirko *Iz naših krajev* (Ljubljana, 1903) in zbirko črtic *Iskre* (Praga, 1905).

Njena enodejanka *Ljubezen* iz istoimenske dramske zbirke je bila eno prvih uprizorjenih dramskih besedil slovenskih avtorjev na čeških odrih; v prevodu F. L. Jelínka *Láska* so jo

---

¹⁴ V praškem obdobju in kasneje je veliko objavljala tudi v češki periodiki: *Nové pařížské mody*, *České slovo*, *Hlas národa*, *Vesna*, *Ženský svět*, *Národ*, *Ženský obzor*, *Vydroy Besedy*, *Lidové noviny*, *Rudé květy*, *Zlatá Praha*, *Nová doba*, *Národní politika*, *Národní listy*, *Československá republika*, *Slovanský přehled*, *Čas idr.* (gl. Miklavčičová, 1998) ter v praškem časopisu (v nemškem jeziku) *Politik* (Kveder, 1904a). Poleg tega je bila ena najbolj prevajanih slovenskih avtorjev v češčino (gl. še Mainuš, 2005).

v režiji Václava Spurnýja premierno odigrali 25. februarja 1904 v gledališču *Urania*¹⁵ (gl. Mainuš, 2005). Okrog te uprizoritve je takrat nastala še realna drama, saj so igro skupaj z *Redom sv. Jurija* Antona Aškerca in še eno enodejanko nekega ruskega dramatika uprizorili brez avtoričine vednosti, vse tri igre so oglaševali kot ruske enodejanke pa tudi honorar ni prišel v prave roke (Kveder, 1904a). O tem se je kasneje razpisala v pismu, ki je bilo objavljeno v češkem časopisu *Čas* (gl. Kveder, 1904a). To odprto pismo, v katerem je izrazila svojo razočaranost, ki so jo prinesla praška leta, je bilo objavljeno celo dvakrat, in potem je temu sledil Macharjev časopisni prispevek, ki je ostro kritiziral praške meščanske razmere ter podprl Zofko Kveder (gl. Machar, 1905). Sestavek je Machar končal s temi spodbudnimi besedami: »Paní Žofko, ty milá slovinskó holubičko, ty zlaté, dobré srdce! Přeji Ti, aby náš pražský jed nebyl vnikl na dobro do tvé duše. A s bohem! [Gospa Zofka, ti draga slovenska golobička, ti zlato, dobro srce! Želim ti, da naš praški strup ne bi popolnoma prodril v tvojo dušo. Zbogom! Prev. P. K.]« (1905, str. 45).

V času svojega bivanja v Pragi se je mlada pisateljica s slavnim Josefom Svatoplukom Macharjem tudi osebno spoznala (gl. Kveder, 1904). To je bilo že pred omenjenimi časopisnimi razgovori. Poleti 1903 ju je seznanil novinar Cyril Dušek¹⁶. Zofka Kveder je naslednje leto v časopisnem spominskem prispevku (1904, str. 2) podrobno opisala ta dogodek; kako nepričakovano je prijatelj potrkal na njena vrata z novico, da je s seboj pripeljal Macharja, in kako je nenapovedanemu obisku sledilo prijetno druženje, ki je pustilo veliko veselja.^{xiii}

Ravno Smetanovo nabrežje (češ. *Smetanovo nábřeží*, staro poimenovanje *Františkovo nábřeží*), ki ga pisateljica omenja v opisu druženja z Macharjem (*ibid.*), je bilo njenim očem še posebej ljubo, saj je bil od tam pogled čez reko na Malo četrť in Hradčane najlepši. Na tem desnem bregu Vltave so v mansardah meščanskih hiš bili ateljeji praških umetnic in umetnikov, kamor je Zofka včasih rada zahajala v popoldanskih urah, ki so se zaradi toplega domačnostnega vzdušja zavlekle v pozne večere in noči. Poleg druženja so se ji v spomin najbolj zarisali ravno prekrasni razgledi skozi ateljejska okna. V drobnih potezah so se kasneje pisateljčina občutja in umetniška prijateljska družba ohranili v njenih črticah. Žal zaradi skromnih podatkov, ki jih imamo, lahko ostanemo le pri

---

¹⁵ Gledališče v praškem predmestju Holešovice.

¹⁶ Bil je urednik časopisa *Čas*, v katerem so se redno objavljali Macharjevi feljtoni (Orožen, 1978).

ugibanjih, kdo so bili vsi ti zanimivi ljudje, s katerimi se je spoprijateljila Zofka Kveder. V odprtem pismu (Kveder, 1904a, str. 17) je omenila samo, da se dobro počuti v družbi praških nemških umetnikov.^{xiv} Lahko, da je tej družbi, ki se omenja v sestavku (*ibid.*), pripadal znani praški nemški židovski pisatelj in pesnik Oskar Wiener¹⁷ (1873–1944); mogoče je bil v tem krogu umetnikov tudi slikar in grafik Georg Jilovsky (1884–1958), Wienerjev dolgoletni prijatelj.

Zofka Kveder je bila velika ljubiteljica in poznavalka likovne umetnosti. O razstavah in umetnikih je pisala v *Slovenskem narodu* in *Ljubljanskem zvonu*. Zanimivo je tudi to, da je Prago doživela ravno v obdobju, ko je ta postajala eno najpomembnejših mednarodnih žarišč kulturno-umetniškega dogajanja. Pri tem je pomembno vlogo igralo tudi društvo likovnih umetnikov *Mánes*. V članku *Umetniške razstave v Pragi* (Kveder, 1903) avtorica zelo zanimivo oriše aktualne razmere. Glede razstavljalcev še posebno navdušeno piše o slikah »sanjavega« Antonína Hudečka, ki se ji je zdel »najposebnejša, najpoetičnejša individualnost od vseh« (*ibid.*, str. 510). »On poje v barvah, njegovi zeleni parki, samotni, osvetljeni z lučjo polnočne lune, so kakor stih in kakor neznane, sladke melodije (*ibid.*).« V Pragi so razstavljali številni umetniki in umetnice, domači in tuji, med njimi je bilo mnogo slavnih in z nekaterimi se je Zofka osebno poznala; kot starega znanca omenja tudi znanega slikarja Sascho Schneiderja, »čudovitega poeta duše« (*ibid.*).

Ravno na prelomu 19. v 20. stoletje se je začel vrh kavarniške dobe, ki je predstavljala pomembno točko v razširitvi družabnega življenja, ki se je drugače dogajalo tudi v salonih in gostilnah. Zbiranje v kavarniških okoljih je postalo del vsakdanjika takratne praške meščanske družbe (gl. Bendová, 2008). Tudi Zofka Kveder je navadno zvečer z Jelovškom hodila v kavarne prelistat časopise (Kveder, 1978). V prvih letih 20. stoletja je bilo v Pragi veliko znamenitih kavarn in gostiln, kjer so se zbirali Pražani; med priljubljenimi so bile na primer kavarne *Slavia*, *Národní Kavárna*, *Louvre*, *Tůmovka*, gostilne *U Ježíška*, *U Tomáše*, *Klamovka* (v predelu *Smíchov* na robu mestnega jedra) itd., ena najslavnejših kavarn tistega časa, ki danes ne stoji več, pa je bila t. i. *Unionka*. Gotovo jo je poznala tudi Zofka Kveder, saj je bil to po zapisanih spominih pričevalcev takrat center političnega, družbenega in kulturnega življenja Prage, kamor so zahajali mnogi –

---

¹⁷ Jože Munda v opombah h Cankarjevi korespondenci (Cankar, 1972, str. 367) piše, da je Fran Govekar v *Ljubljanskem zvonu* omenjal prijateljstvo Zofke Kveder in dr. Oskarja Wienerja.

znane in manj znane osebnosti, od pisateljev, slikarjev, kiparjev, arhitektov, igralcev, glasbenikov do univerzitetnih profesorjev in akademikov, ter študenti in mladi, ki so bili kakorkoli povezni s praškim kulturnim dogajanjem in širše. Med vsemi imeni, ki polnijo zanimivo spominsko knjigo o literarni kavarni Union, zasledimo tudi slovenskega slikarja Frana Tratnika¹⁸ (gl. Hoffmeister, 1958).

Zofka Kveder, povsem očarana nad Malo četrtnjo, je v opisih tega mestnega predela izrazila tudi veliko navdušenje nad gostilnico *U Zlaté Studně*, ki še danes slovi po prečudovitem razgledu na praške strehe. Tam so se v popoldnevih družili umetniki.¹⁹

Popoldne smo hodili k »Zlatemu studencu«. Mala gostilna, visoko gori pod zidom kraljevega gradu. Umetniki se shajajo tu, zakaj pogled iz malega vrtiča na Prago je čaroben. Rdeče gore strehe malostranskih palač, srebrno se blešči Vltava in za njo se razgrinja bogato mesto s stoterimi stolpi, polahko se vzdigajoč v hrib, na obzorju prehajajo v modrikasto meglo Vinohrady in Žižkov, predmestja praška, ki imata po 60.000 prebivalcev. Zamišljeno sediš gori visoko nad mestom, ves omamljen od lepote, poln romantičnih sanj. Vhod k zlatemu studencu je znamenit. Vstopiš v vežo, greš štiri nadstropja visoko, po hodniku mimo zagrnjenih okenj in zopet si na dvorišču, v veži, zopet greš še enkrat štiri nadstropja visoko mimo raznih stanovanj – in na vrtu si. Tukaj je majhna hišica, – gostilna pri »Zlatem studencu«. – Taka je ta Mala strana, polna neverjetne romantike. (Kveder, 1906, str. 70–71)

Naslovi pisateljčinih praških bivališč postanejo z vidika literarnozgodovinskega kartografiranja za nas zelo pomemben podatek.²⁰ Prvi češki naslov na Vinohradih in Katarinska ulica 13 sta že bila omenjena, živila pa je še na dveh naslovih v mestni četrti Novo mesto, in sicer le ulico stran od Katarinske na Ječni 5 ter na Lipovi. Vse tri stavbe stojijo v neposredni bližini ogromnega univerzitetnega bolnišničnega kompleksa, kjer se je Zofka leta 1905, ko je sicer živela ponovno na Vinohradih²¹, kratek čas tudi izobraževala,

---

¹⁸ Fran Tratnik (1881–1957), prejemnik Prešernove nagrade za življensko delo, je na začetku 20. stoletja v Pragi študiral slikarstvo.

¹⁹ V Pragi je ravno v obdobju, ko je tam živela Zofka Kveder, študiral slikarstvo tudi Ivan Vavpotič (1877–1943), ki ga pisateljica omenja v članku o Pragi (gl. Kveder, 1906); leta 1905 je v Pragi diplomiral in postal učitelj risanja in umetnostne zgodovine na Strakovi akademiji ter nadaljeval študij na specialki.

²⁰ Zabeležbo praških bivališč Zofke Kveder najdemo pri Orožen (1978), sicer pa naslovom od aprila 1904 dalje lahko sledimo v *Listnicah uredništva* v reviji *Domači prijatelj*, kjer je mogoče razbrati tudi kronologijo pisateljčinih preseljevanj.

²¹ Spet skupaj z Vladimirjem Jelovškom (gl. Kveder, 1978).

saj se je želela izučiti za babico. Vendar to bivalno okolje ni bilo zaznamovano samo s pogledi na bolnišnične zidove; vsa tri omenjena stanovanjska poslopja, v katerih je prebivala, so namreč zelo blizu Karlovega trga (češ. *Karlovo náměstí*), eno (*Ječná 5*) prav ob njem, največjega trga na Češkem ter enega največjih srednjeveških trgov sploh; z njega vodijo kratke poti do Botaničnega vrta, nabrežja Vltave, Žofina in Narodnega gledališča.

Potem je živela na Kamenicki ulici, ki je razpeta med razsežnim parkom *Letná* (tudi *Letenské sady*) blizu stare praške tržnice in velikim kraljevskim angleškim parkom *Stromovka*, na robu katerega stoji slavno razstavišče, po katerem tudi slovijo *Holešovice*. Tja sta se s hčerko preselili z Ječne ulice.²² Glede na zapisano v pismu Cankarju, sta na Ječni živeli skupaj z Vladimirjem Jelovškom, saj po selitvi omenja, da ne stanujeta »z Vladom nič več skupaj« (Cankar, 1972, str. 362). Selitev v novo stanovanje se je zgodila junija 1904. Zofka je bila v novem domu zelo srečna in s hčerko sta radi hodili na dolge sprehode v Stromovko, kjer se je, kot se je pisateljica kasneje spominjala, Vladoša v »tisti prelepi jeseni« igrala »pod čudovitimi vrbami in krmila labode« (Kveder, 1978, str. 239). V sestavku *Zlata Praga* pisateljica slikovito predstavi tudi ta del Prage; zaradi zanimivih opažanj, razmišljanj in načina opisovanja v nadaljevanju navajam daljši izsek.

Po prostrani ravnici gori na hribu raztezajo se okusni nasadi princa Rudolfa. Tudi obelisk v njegovo slavo postavljen, se ga spominja – ali ljudstvo pravi planoti – Letna! Veselo je na Letné. Vsa velika ravnica je razdeljena s stezami in mrežami. Bog si ga vedi koliko tenisovih ograd, koliko velikih prostorov za football (futbal), – Hrvatje pravijo nogomet – pa ogromne livade za otroške igre, tam zadaj ostanki velikega vežbališča iz za vsesokolskega sleta. Ob nedeljah je ljudi, kakor mravljincev, vsa pota iz mesta gori so polna, da greš komaj korakoma. Kadar igra Slavija – najboljši »nogometni« klub z angleškimi, danskimi, ogrskimi ali nemškimi nasprotniki – udje teh klubov so večinoma visokošolci dotičnih narodov – gleda ta boj z ogromno, v usnje zašito žogo po deset tisoč ljudi, ki plačajo seveda vstopnino, kakor pri drugih utrkah. Le da pri futbalu ni cen, igra se za čast svojega kluba.

Za Letno raste od dneva do dneva najnovejši praški okraj – Holešovice-Bubna – še nedavno dve skromni vasi. Tukaj se koncentrirajo glavni industrijalni zavodi, tu so razne ogromne tvornice, v katerih je zaposlenih na tisoče delavcev. Tu je tudi mestna električna centrala (postavljena z nakladom od 5 milijonov kron), nova mestna akc. Pivovarna in ogromna centralna klavnica. Tam čisto na kraju, skoro že v poljih, dviga se gledališče »Uranija«, mala elegantna predmestna

---

²² V prvi in drugi številki *Domačega prijatelja*, aprila in maja 1904, je kot naslov pisateljice navedena Ječna ulica, v junijski številki je že nov naslov na Kamenicki.

pozornica z jako dobrimi igralnimi silami – več njih je bilo angažovano tudi že pri nas v Ljubljani – in uglednim repertoarjem. – Razume se, da služi to gledališče pri praktičnih Čehih tudi v praktične svrhe: da privabi občinstvo v mestno pivovarno.

Pri Vltavi je zgrajeno novo trgovsko pristanišče za preko 250 ladij, zdaj še prazno – ali katerega čaka sijajna prihodnost, ko bo za par let [...] Takrat se bo nečista Vltava še bolj skalila, prestal bo idiličen mir, ki leži nad njo in ki ga niti premnogi dolgi splavi ne motijo, ki plovejo iz južne Češke pod praškimi mostovi v Labo in v Draždane. Življenje teče neobuzdano dalje in išče novih virov dela in zaslužka, ne stoji, ne čaka, ne lenjari ... (Kveder, 1906, str. 97)

V Holešovicah je živela blizu novega poslopja likovne akademije, kjer so se tudi v obdobju na prelomu 19. in 20. stoletja šolali znani Slovenci, katere je verjetno osebno poznala. »Na najvišjem mestu nad parkom se dviga popolnoma novo poslopje umetniške akademije. Prekrasen razgled je od tu po zelenem parku, po dolini z Vltavo in na nasprotni bregove. Idealno mesto za ognjišče umetnosti. Tudi Jugoslovani pridno obiskujejo ta zavod. Od naših so bili tu: Jakopič, Vavpotič, Žmitek, Žabota, Tratnik i. dr.« (Kveder, 1906, str. 184)

Nazadnje je od poletja 1905 do odhoda v Zagreb z družino živela na naslovu *Slezská třída* 32 sredi modernega predmestnega predela *Vinohrady*²³. Nekaj časa je prebivala tudi v Karlinu (Orožen po navedbi Julke Chlapec-Dorđević, 1978), najstarejšem praškem predmestju.

Podrobnemu prikazovanju praškega okolja sledim predvsem zato, ker se Zofka Kveder v svojih literarnih zapisih kaže kot zelo natančna opazovalka in ker je v njenem pisanju mogoče razbrati veliko povezanost med ubesedovanjem različnih občutij in opisi doživetega obkrožujočega prostora. Tako je v dolgem pismu, ki ga je leta 1904 pisala Cankarju, med drugim opisala, kako si naredi svoje dneve in je zaradi tega srečna, kako ljubi življenje, prav posebno pa jo je razveseljeval tudi prostoren dom z veliko sobo, kuhinjo in balkonom s pogledom na park. S hčerkico sta takrat, kot je že bilo povedano, živeli na Kamenicki ulici v predmestju Holešovice, ki se razprostira na levem bregu Vltave oziroma njenem meandru v severnem delu Prage.

---

²³ Ne tako zelo daleč stran od trga, kjer je približno dve desetletji kasneje bila postavljena arhitekturno zanimiva cerkev po načrtih slovenskega arhitekta Jožeta Plečnika.

Zvečer dam malo spat, domenimo se, da je bil res lep dan, potem se sedem na balkon (– to je prav za prav »Erker« in ima okna) – Veš glavo si položim na roko, da gledam tako od strani v oblake. In to je še posebno moj čas, najlepši čas v dnevu. Nekako tiho postane v meni in spomnim se vseh lepih rečij, ki sem jih doživela in vse si mislim, da je bil lep dan, da me je tisti otrok tako toplo pogledal, ko sem ga pobrala in da se je ona stara ženica, ki sem ji pobrala krompir, ki se ji je stresel iz torbe, s posebnim dopadajenjem ozrla za menoj! In vse se mi zdi zvečer lepo in dragoceno in vredno, da bi se človek nad vsem posebno razveselil. – Dolgo sanjarim tako. Včasih že pozno v noči sedem na mizo – na mizo, ker je tako bolj veselo. Črno kavo si skuham in iz dolgega čibuka pušim cigarete. Tako sem vesela in imenitno se mi zdi, da sem tako samo za se vesela. (Cankar, 1972, str. 362)

Zofka Kveder je v svojem praškem obdobju ustvarila veliko, doživela ogromno, navezala številna poznanstva, tudi dragocena prijateljstva, postala znana širši javnosti. Leta 1905 je bila v krajšem prispevku v razdelku *Literatura a umění* [*Literatura in umetnost*; prev. P. K.] revije *Ženský svět* omenjena kot v Pragi živeča slovenska pisateljica, že znana tudi češkemu bralstvu. Skupaj s hrvaškimi književnicami Adelo Milčinović, Marijo Jurić - Zagorko in Camillo Lucerno²⁴ je navedena v sestavku *Chorvatsko-slovenské spisovatelky současné* [*Hrvaške in slovenske sodobne pisateljice*; prev. P. K.], ki se konča s sklepom, da je krog južnoslovenskih pisateljic zelo majhen in da med njimi še ni svetovnega imena (1905, str. 209). Pred tem je bilo v čeških revijah objavljenih nekaj recenzij, ki jih je v glavnem pisala Miloslava Síssová, kasneje pa je bilo o delu Zofke Kveder še veliko napisanega, predvsem v revijah *Slovanský přehled* in *Ženský svět* (gl. Miklavčičová, 1998).

Maja 1906 se je z družino odselila iz Prage v Zagreb, vendar je na svoj način ostala zlita s tem mestom za vedno. Ko je tisto pomlad zapuščala Prago, je bila povsem drugačna kot takrat, ko je prišla v to »alkimistično mesto«; odhajala je kot osemindvajsetletna gospa, mati, publicistka, urednica, prevajalka, uveljavljena ustvarjalka in izoblikovana osebnost, ki ji je bolečina življenja odvzela nekaj začetnega optimizma, vendar njenemu pisateljskemu duhu pridala vso širino teh praških let.

Praga je ostala njeno mesto navdiha, mesto, ki jo je objelo v njenih sprehodih po labirintskih ulicah in dolgih pogledih čez reko. Rada se je spominjala »vse lepote«, ki jo je

---

²⁴ Ta imena se v sestavku omenjajo kot češkemu bralstvu tuja oziroma še neznana.

»nekoč našla v Pragi« (Kveder, 1978, str. 239). Praga jo je zaznamovala, in vendar je s pisanjem tudi ona na nek način zaznamovala to mesto. Ko se danes sprehajamo skozi mesto, kjer je menjava letnih časov »lepša kakor kjerkoli«, po »prelepih vrtovih pod hradčanskim obzidjem«, ko uživamo »v številnih cerkvah in kupolah, ki krase Prago, v prelepih trgih, kjer vsak kamen pripoveduje slavne zgodbe iz davnih dni, [...] v krasnih črnih starih palačah, v prelepih spomenikih, v bajnem obrisu Hradčanov, v čudovitih parkih, v Vltavi, ki jo sončni zahod na večer zlati in rdeči, v posebnosti češke pokrajine, ki kakor čaroben prstan obkroža Prago« (Kveder, 1978, str. 239), lahko nehote pomislimo, tod je hodila Zofka Kveder, in doživljanje ter individualni spomin sta nezavedno speta z vsem, kar smo kdaj njenega prebrali.

»Vsakdo bi torej moral spregovoriti o svojih poteh, razpotjih, klopeh«, je nekoč zapisala George Sand (Bachelard, 2001, str. 39) – Zofka Kveder je to storila, hodila je sama po svoji poti, znala je izstopiti iz omejujočih svetov, in tako našla svoj »ustvarjajoči drugi jaz«, bila je sprehajalka po tujih mestih, kar je še dodatno spodbudilo njeno literarno ustvarjalnost, in kot beremo v članku »Praga je krasna ponoči, kadar sije mesec«²⁵ Katje Mihurko Poniž, v katerem je obravnavano vprašanje podobe sprehajalke (na prelomu 19. v 20. stoletje) kot metafore za ustvarjalnost pisateljic, je bila »Zofka Kveder prva slovenska pisateljica, pri kateri srečamo podobo ženske, ki se sama sprehaja po ulicah tujega mesta in zaide celo v njegove najtemnejše predele« (Mihurko Poniž, 2007, str. 49). Na tak način je tudi sama svobodno odkrivala tuje prostore in našla njihove zgodbe ter bralcem prenesla svoje podobe mest, med njimi tudi podobo Prage ter z njo povezane lastne notranje pokrajine.

---

²⁵ Naslovni citat je vzet iz pisma Zofke Kveder Ivanu Cankarju, v katerem pisateljica na zanimiv način opisuje svoja sprehajanja po Pragi, tudi nočne sprehode po mestu in svojo odprtost do sveta in dogajanja okoli sebe, in kot je zapisala sama, rada pripoveduje »o svojem 'športu'« (Cankar, 1972, str. 363).

3 PROSTOR V LITERATURI

Velike podobe imajo hkrati zgodovino in prazgodovino. Vedno so istočasno spomini in legende. Podobe nikoli ne doživimo v njeni prvi instanci. Vsaka velika podoba ima neki nedoumljiv onirični temelj, in nanj položi osebna preteklost svoje lastne barve. (Bachelard, 2001, str. 60)

Zvečer je, lahka megla leži nad Vltavo. Visoko mole topole na malostranski strani pod Karlovim mostom. Na vltavskem rokavu, ki se vije v stran med visokimi hišami tesno od zida do zida pluskajo čolni, mladi fantje pojo zaljubljene pesmi, na drogu se ziblje pisan lampijon – in spomin ti pride na slavne beneške kanale, na poetične italijanske noči. (Kveder, 1906, str. 70)

Prostor postaja v zadnjih desetletjih vse zanimivejši koncept znotraj različnih družboslovno-humanističnih ved, disciplin in interdisciplinarnega raziskovanja. Vstopanja v to zelo široko raziskovalno polje potekajo na zelo različne načine in iz številnih smeri, katerih popis in razlaga bi zahtevala preobsežno delo, tako da bo na tem mestu predstavljenih le nekaj mogočih opazovanj te kategorije, ki je že sama po sebi neenotna.

Znotraj slovenske literarne vede temo prostora v literaturi najširše obravnava Marko Juvan (2006). V izčrpnih teoretskih analizah se je s problematiko prostora in literature ukvarjala tudi Jola Škulj, ki jo še posebej zanimajo različne koncepcije prostorskega v razmerju do literature oziroma spacialni vidiki literatur (npr. Škulj, 2005).²⁶

Za razumevanje umetniških del je izhodiščno osnovno razmerje dveh oziroma treh prostorov, in sicer realnega prostora, ki vključuje fizično, mentalno in socialno komponento, prostora umetniškega dela in prostora v delu (Svatoňová, 2008). Notranji fiktivni prostor, fikcija prostora v književnem delu, ki predstavlja enega temeljnih

---

²⁶ Tema prostora v literaturi se zdi znotraj slovenskega literarnovednega raziskovalnega polja vse bolj aktualna (npr. *Ivan Pregelj in njegova pokrajina* (Bernik, 2004); *Konstrukcija resničnosti in koncept prostora v sodobni slovenski kratki pripovedni prozi* (Novak Popov, 2006); *Podoba Dunaja v slovenski književnosti* (Smolej, 2008); *Dominanta časa in dominanta prostora v sodobnem slovenskem romanu* (Matajc, 2010); *Mesto kot literarni lik v treh sodobnih slovenskih romanih* (Mihurko Poniž, 2010) itd.).

elementov sodobno pojmovane mimezis, je zlasti v pripovednem in dramatskem besedilu v glavnem neodvisna od piščevega in bralčevega resničnega prostora (Kmecl, 1996), pri čemer je potrebno poudariti, da so poleg vseh pristopov k ideji prostora pomembne tudi recepcijske teorije, saj se fiktivni prostori literarnih del ne konstruirajo le v ustvarjalcu, ampak tudi v bralcu.

Med razmišljanjem o prostorskih razmerjih ter odnosu med literarnim besedilom in resničnostjo hitro ugotovimo, da so ti vse prej kot preprosti in da jih je potrebno motriti iz različnih zornih kotov. Kot je zapisal Juvan (2006, str. 241–242),

je treba reči, da je besedilo del resničnosti; čeprav je po gradivu in strukturi materialno in obenem simbolno, je tudi izid subjektovega soočanja z realnimi močmi, kakršne so psihični goni ali družbeni diskurzi. Na drugi strani besedilo v zgodovini nastopa kot diskurzivno dejanje, ki je v resničnosti zmožno povzročiti določene učinke. Še več, vsaj od Derridajeve znamenite izjave, da ni nobenega zunajteksta [...], smo se navadili na mantro, da je tudi t. i. resničnost 'vedno že diskurzivno/besedilno konstruirana'.

Pri iskanju odgovorov glede vprašanja literarnega prostora ne moremo mimo vplivnih del pomembnih avtorjev, kot so na primer Mihail Mihajlovič Bahtin, Jurij Mihajlovič Lotman, Vladimir Toporov, Gaston Bachelard, Michel Foucault, Gérard Genette, Wolfgang Iser, Umberto Eco idr. Odprtih je več možnih gledišč, literarni prostor lahko analiziramo v okvirih tematologije, naratologije, semiotične teorije, različnih teorij literarnega dela, v okvirih perspektiv imagologije, mitokritike oziroma mitopoetike, geokritike, geopoetike, feministične teorije²⁷ itd.

Imagologija je disciplina primerjalne književnosti, ki raziskuje podobe tujih dežel in narodov v književnosti ter je zelo interdisciplinarno naravnana. Podobe in predstave, ki vedno nastajajo v odnosu do *Drugega*, še posebej do *Tujega*, nam ne govorijo le o opazovanem, ampak razkrivajo tudi opazujočega. Za imagološko razčlenjevanje in razbiranje literarnih besedil so pomembni časovno-prostorski okviri. Pri raziskovanju podob dežel, ljudi, mest v literarnih besedilih se imagologija prekriva z drugimi vedami,

---

²⁷ Nove načine razmišljanj o prostoru zasledujemo tudi znotraj feministične teorije in študij spolov; vprašanje spola, identitet, prostora in kulture obravnavajo npr. Rose (1993), Massey (1994), McDowell (1999).

disciplinami, panogami. Ključno je lahko ravno njeno dopolnjevanje s področjem tematologije, recimo v primeru raziskovanja geografskih motivov mest pri tujih avtorjih (gl. Smolej, 2005). Poleg vsega tega je književni prostor tudi literarna kompozicijska prvina, ki jo lahko sistematično raziskujemo z vidika naratologije, znotraj teorije o strukturi narativnega besedila oziroma določenega tipa diskurza, pripovedi.

Ko govorimo o prostoru, moramo biti pozorni na razliko med terminoma prostor (ang. *space*) in kraj (ang. *place*), ki ju določajo različne definicije. Kraj je v primerjavi s pojmom prostora pojmovan kot bolj individualen, subjektiven fragment. Termin prostor je navadno povezan z materialno semantično ravnino, je nekaj širšega, na racionalističen način preišljenega, vzbuja asociacije o nespremenljivosti, trajnosti in neodvisnosti od subjekta (Derdowska, 2011). Pri vprašanju tvorjenja literarnih krajev se moramo vrniti k teoriji literarnega dela, k literarni fenomenologiji, ki obravnava bistvo besedne umetnine, in literarni morfologiji, ki se ukvarja z njeno sestavo in se posveča vprašanjem tematologije, poetike v ožjem smislu, teorije stila in verza, genologije (gl. Kos, 1996). Literarni svet, ki je le vzporedni svet, fiktiven model sveta, proizveden z jezikom, obravnavamo v okvirih omejitev literarnega dela in njegovih značilnosti; besedilni svet je namreč določen s pisateljevim svobodnim, samovoljnim konstruiranjem in možnostmi neke dobe, stila, žanra, zato Hodrová (gl. npr. 1994; 1997) v svojih znanstvenih delih, ki nastajajo s fenomenološkim pristopom v raziskovanju literarnih besedil, uporablja raje termin kraj (in ne prostor), saj ta bolj ustreza subjektivnosti prostorskega upodabljanja oziroma konstruiranja in njegovi fragmentarnosti.

Ena temeljnih fenomenoloških raziskav je knjiga o poetiki prostora Gastona Bachelarda, ki obravnava prostore intimnih krajin človeka. Podobe bivanjskih in nebivanjskih prostorov, ki obstajajo ob dialektiki notranjega in zunanjega prostora (ta se razširja v dialektiko odprtega in zaprtega), razlaga kot nastajajoče v domišljiji ustvarjajočega in uresničene v bralčevi izkušnji. Bachelard v tej »topoanalitični« oziroma »psihoanalitični« študiji daje prednost »srečnim prostorom« oziroma »hvaljenim prostorom« pred »sovražnimi prostori«, kar obrazloži takole:

Raziskali bi radi zelo preproste podobe, podobe *srečnega* prostora. Naše raziskave bi zaradi te usmeritve lahko označili kot *topofilijo*. Določiti skušajo človeško vrednost prostorov, ki jih posedujemo, onih, ki jih branimo pred sovražnimi silami, ali tistih, ki jih imamo radi. Zaradi

številnih razlogov in ob razlikah, ki jih vsebujejo poetično odtenki, gre za *hvaljene* prostore. Njihovi zaščitniški vrednosti, ki je lahko dejanska, se dodajajo tudi namišljene vrednote, in te kmalu postanejo prevladujoče. Prostor, ki ga je popadla domišljija, ne more ostati brezbrizen prostor, prepuščen geometrovi meri in razmisleku. Je doživet. In doživet ni v svoji dejanskosti, ampak z vsemi pristranskostmi domišljije. Še posebej pa, vedno privlači. Bitje usredinja znotraj meja, ki ščitijo. Igra zunanjega in intimnega v kraljestvu podob ni uravnotežena igra. Po drugi strani pa sovražne prostore na straneh, ki sledijo, komajda omenjamo. Teh prostorov sovraštva in bojov ni mogoče raziskovati brez sklicevanja na ognjevite teme, na apokaliptične podobe. Trenutno se torej lotevamo podob, ki *privlačijo*. (Bachelard, 2001, str. 26)

Arhetipska perspektiva opazovanja prostora, za katero je značilno zanimanje za univerzalne arhetipske prostore kolektivnega nezavednega (ti vplivajo na avtorsko imaginacijo in bralca v aktu branja, recepcije), je značilna tudi za raziskovanja literarnih krajev Daniele Hodrove. V svojih topoloških raziskovanjih (gl. Hodrová, 1997) razlikuje med »kolektivno topiko«, kolektivnimi pripovednimi kraji, in »osebno topiko«, ki vključuje osebno izkušnjo in naracijo krajev (to je tisto, kar ustvarja lastno specifično poetike prostora literarnega dela, katere del sta obe topiki). Osebna topika v sebi ne izključuje kolektivne topike, osebna pripoved se nagiba k mitizaciji, kar pomeni, da kraje, spete z osebno izkušnjo, doživljamo pod vplivom »literarnih krajev«; določen kraj zavedno ali nezavedno pojmuje pod vplivom prebranih, slišanih pripovedi o njem oziroma pod vplivom njegovega »mita« (*ibid.*). Pri analizi topik je potrebno zavedanje mej določene dobe ali žanra (*ibid.*). Če v topoloških analizah dominira raziskovanje osebne topike, če so predmet kraji, njihova struktura in razmerja v posameznih delih, govorimo o »horizontalni topološki analizi« (*ibid.*). Ko je težišče kolektivna topika, dinamično razmerje med kolektivno in osebno topiko, opazovanje zgodovinskega spreminjanja krajev v odvisnosti od dobi in žanru zavezane strukture, pa govorimo o »vertikalni topološki analizi« (*ibid.*). Topološka analiza se lahko posveča prostoru oziroma krajem tudi v odnosu do rituala in mita²⁸ (*ibid.*).

Daniela Hodrová je pomembna raziskovalka literarnega prostora oziroma krajev (npr. 1988; 1993; 1994; 1997; 2006), ki je zelo vplivala tudi na druge češke raziskovalce in

---

²⁸ Z mitskimi strukturami v književnosti, z mitopoetskim prostorom, se je veliko ukvarjal ruski filolog Vladimir Toporov, ki je pripadal znani tartujsko-moskovski semiotični šoli Jurija Lotmana (gl. npr. Toporov, 1995; 2009).

raziskovalke. Na splošno češki literarni teoretiki in zgodovinarji literarnemu prostoru namenjajo veliko pozornosti.²⁹ Poleg pomembnega in vplivnega dela Daniele Hodrove bi na tem mestu izpostavila še široko zastavljeno pregledno študijo o literarnem prostoru (gl. Zdeněk Hrbata, 2005) in omenila pomembnega teoretika Miroslava Červenka, ki se je veliko ukvarjal s fiktivnim svetom lirike (gl. npr. Červenka, 2005).

Vrnimo se še enkrat k misli, da se literarno upovedenega prostora ne sme brati dobesedno, »geografsko«. To dejstvo izpostavlja tudi Lotman (gl. 2010), ki v semiotični teoriji umetniškega teksta prostorsko dimenzijo besedil oziroma literarni tekst razlaga kot končen in omejen znakovni model neskončne stvarnosti. Ta znakovni model, ki je ravno tako del tega celotnega semiotičnega prostora dane kulture oziroma semiosfere, posnema tudi njena (zunanja) razmerja, zato so besedilne prostorske strukture vedno podobne zunajbesedilnim in jih lahko razpoznavamo kot stalne binarne opozicije, na primer zgoraj – spodaj, blizu – daleč, zaprto – odprto, notranje – zunanje itd.

Glede širšega geo-kulturnega prostora je mogoče pridati še to, kar razlaga Daniel-Henri Pageaux (2005) – kulturi, ki zavzema in organizira resnični oziroma zemljepisni prostor, pripada tudi imaginarni prostor literarnih besedil, tako vsaka literarna imaginacija na določen način odraža kulturo z vsemi njenimi stereotipi, socialnimi imaginariji, hierarhičnimi razmerji itd.

Omenjene so že bile opozicije konceptov semiotičnega prostora pri Lotmanu, vendar je potrebno omeniti še znano Lotmanovo navezovanje na Bahtina, ki je v preučevanjih romana že pred njim izhajal iz dialoškega modela kulture. Mihail Bahtin je v svojih znamenitih študijah o romanu tudi prvi razlagal spetost dogajalnega prostora in časa (četrtne razsežnosti prostora) ter to »resnično medsebojno zvezo časovnih in prostorskih odnosov, umetniško usvojenih v literaturi« poimenoval *kronotop* (Bahtin, 1982, str. 219). V svojih razpravah natančno analizira različne kronotope, o tej pomembni oblikovno-vsebinski literarni kategoriji najprej zapiše naslednje: »V literarnoumetniškem kronotopu se prostorska in časovna znamenja družijo v pomenljivo in konkretno celoto. Čas se zgošča, strjuje, postane umetniško otipljiv; prostor pa se intenzificira in vključi v gibanje

---

²⁹ V svojih znanstvenih delih se s prostorom v literaturi ukvarjajo na primer Aleš Kozár (2006), Alexander Bobrakov-Timoškin (2006), Joanna Derdowska (2011), Vladimír Macura (1997) idr.

časa, sižeja, zgodovine. Časovna znamenja se odstirajo v prostoru, prostor pa dobiva pomen in razsežnosti v času. To križanje nizov in združevanje znakov je značilno za umetniški *kronotop*.« (Bahtin, 1982, str. 219)

Različni pristopi v obravnavi literarnega prostora kažejo različne podobe in funkcije prostora v literarnem tekstu. Prostor je lahko predmet opisa, pri čemer opisna topografija ureja podobo mimetičnega prostora, lahko je simbolični, abstrakten ali konkreten (nazorni načrti in slike mest s topografskimi figurami – na primer trg – urbanizma določene dobe in njenega zgodovinskega duha) itd. (Hrbata, 2005).

Poljski literarni zgodovinar in teoretik Janusz Sławiński (gl. 2002, str. 116–121) je naredil shemo, v kateri so posamezni vidiki prostora predmet a) sistematične poetike, b) historične poetike (pojem prostora, ki je del kompozicijskih shem, se spreminja v času), c) analize semantičnih polj, ki so speta s kategorijo prostora, č) premišljevanj o kulturnih vzorcih modela imaginarnega sveta (kot so na primer prostorske korelacije družbene hierarhije: lastno/tuje, profano/sakralno itd.), d) analiz arhetipskih prostorskih univerzalij (center, dom, labirint itd.), e) raziskovanj prostora kot komponente imaginarnega literarnega sveta, f) filozofskih refleksij itd. Pristopi k proučevanju prostora so zelo različni.

3.1 Mesto v literaturi

Dopoldne se zastaviš v majhni odlegli ulici. Otroci se igrajo okrog tebe, kakor so se igrali pred stoletji. Resno stoje hiše naokoli; mrke in temne. Ej, malo sledu pusti človeško življenje tukaj. Kolikokrat se zavrsti mladost, starost, otroški smeh in starčevi vzdih predno se omajajo stari zidovi! (Kveder, 1906, str. 70)

V zgornjem navedku iz premišljevanja Zofke Kveder se mesto izriše kot nekaj zelo mogočnega v primerjavi s človeškim življenjem. Zraste podoba mesta, ki kot monolit ostaja priča človeštva skozi stoletja.

Mestni prostor je predmet številnih raziskovanj in refleksij, ki z različnih vidikov, npr. zgodovinskega, geografskega, družbenega, antropološkega itd., razlagajo strukture

urbanega prostora, njegove kulturne pomene, z njim povezane mite, spomine, identitete idr.³⁰ Koncept mesta v literaturi ne ostaja le v okvirih področij literarne vede in primerjalne književnosti, ampak je zanimiv za širša interdisciplinarna raziskovanja.³¹ Fiziognomija mestnega okolja se je skozi zgodovino zelo spreminjala, ravno tako tudi reprezentacije in invencije mesta v literarnih tekstih. Literarni konstrukti mest raziskovalcu ponujajo obsežen preplet protislovnih podob in pomenov urbane izkušnje, ki zahteva koncentrično raziskovanje (gl. Lehan, 1998).

Hodrová, ki se je veliko ukvarjala s pojmom mesta v češki in svetovni literaturi, piše (1994), da se mesto v literaturi pojavlja na tri načine – kot objekt, dogajalni prostor in literarni lik. Ti načini se običajno kombinirajo (v realističnem romanu se na primer mesto pojavlja kot kulisa oziroma dogajalni prostor pa tudi kot objekt) in predstavljajo umetniško transformacijo realnosti (Hodrová, 1994). Personificirano mesto se lahko izpostavlja na različne načine, odvisno od posamezne stilizacije, ki je vedno tudi odraz dobe, v kateri je literarno delo nastalo (*ibid.*). V primerih, ko se vzpostavi analogija med literarno osebo in mestom ter mesto prevzame aktivnost, se to pojavi kot lik dvojnika, ki se postavi nasproti literarni osebi (*ibid.*).

Na spreminjanje koncepta mesta v literaturi so vplivale zgodovinske okoliščine in tudi razvoj mestne arhitekture (*ibid.*). Pri tem se izrisuje nasprotje med centrom, »mestom s spominom (zgodovino)«, in periferijo, »mestom brez spomina (zgodovine)« (*ibid.*). Mesto je lahko strukturirano tudi kot labirint ali kot gledališče (gl. Hodrová, 1994, str. 100–101). Ideja mesta seže od provincialnega mesteca do velemesta, na drugi strani pa do mesta mita, modernega mesta, fantastičnega mesta itd. (gl. Hrbata, 2005). Mesto je vedno na nek način palimpsest, ki se stalno piše na novo in dopolnjuje, pa tudi z izbrisom izginja (Hodrová, 2006).

Zanimiv pristop k literarnemu prostoru in mestu v literaturi zasledimo v *Atlasu svetovne literature* (Bradbury, 1999), kjer so podobe mest, pokrajin in dežel urejene glede na

---

³⁰ Npr. Alter (2005); Boym (2001); Lehan (1998); Pile (1996); Whyte (2003).

³¹ Npr. Steven Mullaney (1995), ki obravnava mestni prostor elizabetinskega in jakobinskega Londona; njegova študija je zanimiv primer multidisciplinarnega proučevanja znotrajstrukturnega fenomena gledališč in gledališke igre v odnosu do mestnega prostora; gre namreč za vprašanje stičišča topografije in kulture, pri čemer avtor izhaja iz analize pojava Shakespearovega odra na periferiji mesta.

povezave med literarnimi ustvarjalci, kraji, kjer so živeli in ustvarjali, in imaginarnimi svetovi njihovih književnih del, vse eseje pa dopolnjujejo še zemljevidi resničnih in fiktivnih pokrajin, z označbami krajev, mest, mikrolokacij kavarn, gledališč, stanovanj, hiš itd. Prostor je za literaturo zelo pomemben. Kot pravi urednik knjige, angleški literarni zgodovinar Malcolm Bradbury (1999, str. 8), »je sama literatura atlas, izmišljeni zemljevid sveta«. Hkrati pa za literaturo lahko trdimo tudi obratno, in sicer, »kot je v romanu *Redburn* napisal Herman Melville: 'skoraj vsa literatura je v določenem smislu ustvarjena po vodnikih'« (ibid.).

Prostor, potovanje in raziskovanje so vedno spadali med najbolj temeljne elemente literature. Naša poezija, naša proza, naša drama so same po sebi zemljevid sveta, razsežnega, na nekaterih mestih poudarjenega, drugje temnega, vedno spremenljivega v prostoru in času. Zelo velik del našega pisanja je zgodba o njegovih koreninah v prostoru: pokrajina, področje, vas, mesto, država ali celina. Veliko večji del je odisejada potovanj: dogodivščin, odkritij, raziskovanj, romanj, popotovanj v nove svetove. Še več, sami kraji se spreminjajo s tem, kar je o njih napisano, in od literature prevzemajo nekaj svojega pomena in mitskega značaja. (Bradbury, 1999, str. 8)

Po tem kratkem preglednem uvodu k temi prostora v literaturi, gre skleniti, da raziskovanje literarne kategorije prostora in literarnega koncepta mesta podpirajo številni mogoči načini osvetljevanja raziskovanega predmeta. V poglavju, ki bo namenjeno analizi literarnih tekstov, bodo v kontekstu raziskovanja tematizacije mesta Prage pri Zofki Kveder dodani še drugi za analizo pomembni izsledki teoretskih razglabljanj o literarnem prostoru.

4 LITERARIZACIJA PRAGE

Stoletja že molče ti zidovi. Veter vzdihne v visokem stolpu in tebi se zdrzne srce. Kakšni spomini hodijo tod, kakšni strahovi vstajajo iz starih, minulih stoletij?! ... Tam čepe tihe korarske hiše, a za njimi se stiska krdelo hišic, ki jim sežeš z roko na streho. Tiho se plaziš naokoli in gledaš v temna okna. Kaj se ne bo nekaj zasvetilo? Kaj ne boš ugledal starega alkimista, ki vari zlato, išče kamen modrosti in kuha skrivnostne pijače ljubezni in smrti?! (Kveder, 1940, str. 115)

Angelo Maria Ripellino svojo monografijo o literarni Pragi začne z liričnim opisom nočnih duhov, ki živijo na praških ulicah, v gostilnah, na bregu Vltave – v tej praški literarni atmosferi, na katero pritiska teža zgodovine, tavajo Franz Kafka, Jaroslav Hašek, Vítězslav Nezval, literarni liki Josef K., Josef Švejk, alkimisti, astrologi, rabini, rusalke, Golem; »Praga ne izpusti nikogar in ničesar«, povedano s Kafkovimi besedami, po Nezvalu je to »mesto knjiga«, »magična Praga« zaključí Ripellino (1992, str. 9–14), in kot ugotavlja tudi Hodrová, to je »mesto mit« (gl. npr. 2006).

Slavna stara Praga, ki jo določata mešanica kultur ter stičišče učenosti in legende, je tudi na prelomu 19. v 20. stoletje (ki je za nas še posebej zanimivo obdobje, ker je takrat Prago začela spoznavati Zofka Kveder) bila mesto velikih meščanov – takrat so se po praških ulicah, poleg že omenjenih, takrat še zelo mladih, Franza Kafke (1883–1924) in Jaroslava Haška (1883–1923), sprehajali recimo še Antonín Dvořák, Albert Einstein, Max Brod in drugi slavni ljudje, medtem ko je leta 1896 svoje rojstno mesto zapustil Rainer Maria Rilke (Bradbury, 1999).

V *Atlasu svetovne literature* je mesto predstavljeno kot Kafkova Praga, zato ker »[t]isti, ki danes obišejo Prago, in sodobni pisatelji, kakršni so Ivan Klima, Milan Kundera in Václav Havel, mesto še vedno določajo skozi Kafko. Če je kdaj kakšen pisatelj skoraj nehote vtisnil prozo v geografijo in zgodovino, je to s Prago naredil Kafka« (Bradbury, 1999, str. 164).

Arhitektura Kafkovega imaginarnega mesta »je izražena s sugestivno neizraznostjo, simbolično sivino in zatohlostjo, enoličnostjo, in istočasno s fantastično hipertrofijo ter

nepreglednostjo vseh notranjosti [prev. P. K.]«, zapiše Hrbata (2005, str. 427). Imaginarna topografija Kafkove labirintske Prage in njegovega intimnega prostora je zaznamovana tudi s pisateljevo mislijo, da je najlepša stvar prostora, v katerem je sicer utesnjen, izgubljen in hkrati izgnan, globoka tišina (Insua, 2002).

O imaginarni Pragi, ki seda na realno Prago in ki so jo dolga desetletja ustvarjali številni češki in tuji književniki, bi lahko obsežno pisali, o tem je bilo napisanih ogromno študij, vendar bom izpostavila le nekaj primerov, s katerimi bo zarisana grob okvir za nadaljnja preišljevanja in sledečo analizo.

Praga, ki je v jungmannovski³² dobi postala sinonim za češtvo, je ostala v središču zanimanja literarnih ustvarjalcev vse do danes. Ta metropola je še posebej na koncu 19. stoletja vabila k sebi in prišleke vedno znova očarala s svojimi palačami, cerkvami, gradom, reko in zgodovino, ki se je zgrinjala čez mesto. Ustvarila se je podoba Prage, ki jo najdemo tudi še v sodobni literaturi, to je podoba mesta, ki trepetava v neki močni skrivnostnosti.

Romantični pogledi na češke dežele in kraje, kot se recimo kažejo v romanih francoske pisateljice George Sand, so češkemu prostoru pustili tudi pečat »vzhodne eksotičnosti«; Praga se je v zgodovini prijel sloves magičnega mesta s skrivnostnimi cerkvami in palačami, mesta iniciacije (Hodrová, 1993). Kot takšna se je Praga pojavljala tudi pri čeških avtorjih, na primer v romanih Karla Sabine (1813–1877), Karoline Světle (1830–1899), Gustava Meyrinka (1868–1932) itd. (*ibid.*). Takšno podobo mesta lahko še vedno zasledimo v sodobnih romanih čeških in tujih književnikov (*ibid.*).

Kot je prepričana Hodrová (1994), je pojem skrivnostnosti v češki literaturi najbolj povezan z deli predstavnika češke romantike Karla Hyneka Máche (1810–1836). Skrivnostni so njegovi literarni kraji, na primer gaj, cerkev, grad, grob itd., pa tudi njegovo literarizirano mesto, ki je sicer »mrtvo mesto« – Praga je pusta, prazna, slika mesta je povezana s simboliko noči, ki ni samo brez sonca, ampak celo brez lune, pojavi se tudi apokaliptična podoba Prage s slavnim Vyšehradom in Vltavo (*ibid.*).

---

³² Josef Jungmann (1773–1847), češki jezikoslovec, pesnik, pisatelj, prevajalec, je bil ključna osebnost za češki narodni preporod, kulturno gibanje na začetku 19. stoletja.

Na Mácho so se kasneje navezovali pomembni češki literarni ustvarjalci, med njimi na primer Jakub Arbes (1840–1914). Njegova Praga ni izražena kot subjekt v personificirajočih metaforah, ampak kot kulisa skrivnostnega dogajanja, je »mesto z atmosfero« (predstopnja »mesta kot eksistence«), kjer se vzpostavlja antiteza med središčem mesta (s cerkvijo) in periferijo (obrobje z lažno osnovo in negativnimi konotacijami, ki se prenesejo na splošen obstoj) (Hodrová, 1994).

Jakub Arbes je živel na Smichovu, ki je imel status predmestja, vendar je bil povezan tudi z njegovo sosednjo Malo četrtno, ki je vedno bila pomemben in bogat predel mestnega središča (tam se je šolal in kasneje delal ter se v znamenitih gostilnah družil z drugimi umetniki, eno obdobje je imel svojo pisarno kar v pivnici *U Svatého Tomáše*, ki je postala shajališče njegove družine, poimenovane Mahabharata) (gl. Forst, 1985). Malo četrtno pa sicer povezujemo z Janom Nerudo (1834–1891), pomembnim predstavnikom češkega realizma, ki se je v tej četrti rodil in tam prebival (gl. Forst in drugi, 2000). Njegova prozna zbirka *Povídky malostranské [Zgodbe Male četrtni; prev. P. K.]* (1877), ki pripoveduje o meščanih Male četrtni (gl. Neruda, 2008), s slikovitimi opisi ulic, gostiln, cerkev, meščanskih domov itd., je postala eno najznamenitejših literarnih del češke književnosti. Te zgodbe o Mali četrti je poznala tudi Zofka Kveder, ki je v opisu tega mestnega predela zapisala naslednje:

Ta ulica [Nerudova ulica] je eldorado malostranskih purgarjev, penzioniranih lakajev in praznovernih loteristinj ... Tukaj je vedno hodila kraljeva procesija, ko je šel kralj na Hradčane, da se krona s kraljevo češko krono. Ozke, tanke, visoke hišice, barokno nališpane, z grebenčasto streho, s posebnim znakom nad vrati. Vsaka ima svoj znak in po njem ime: Pri rudečem srcu, pri zlati roži, pri železnem ključu, pri oslu v zibki, pri lesenem kolesu itd. itd. Tukaj je živel Jan Neruda, pisal svoje malostranske povesti, prenašal svojo betežno starost in umrl tu – samotar-poet, velika, vroča duša. Napravili so na hišo njegov relief. (Kveder, 1906, str. 72)

S spremembami »praškega teksta«³³ v češki literaturi se je ukvarjal Bobrakov-Timoškin (2006), ki je izhajal iz dejstva, da se je trdna podoba Prage kot svetega, mejnega, magičnega in usodnega mesta izoblikovala v širšem obdobju preloma 19. v 20. stoletje

---

³³ Semiotični termin *tekst* sta uporabljala Jurij Lotman in Vladimir Toporov; Toporov je v študiji *Peterburški tekst ruske literature* (2003) preučeval mit Sankt Peterburga na podlagi zbirke del iz ruske književnosti, ki jo je kot semantično enoto imenoval *tekst*.

(vključujoč dela Jakuba Arbesa in Jana Nerude), ko je prerasla emblem češtva in postala simbol, metafora posvečenosti. Kot reprezentativna literarna besedila tega obdobja, ki tvorijo »praški tekst«, Bobrakov-Timoškin izpostavlja dela Juliusa Zeyerja (1841–1901), predstavnika češke nove romantike; Viléma Mrštíka (1863–1912), pomembnega predstavnika moderne, ki je pisal v različnih stilih; dekadentskega pisatelja Jiříja Josefa Karáska (1871–1951); impresionista in simbolista Antonína Sove (1864–1928); Karla Matěja Čapka - Choda (1860–1927), predstavnika češkega naturalizma; Ivana Olbrachta (1882–1952), ki je pisal psihološke romane; pa tudi dela nemško pišočin avtorjev Gustava Meyrinka (1868–1932), Paula Leppina (1878–1945), Franza Kafke (1883–1924) (gl. Bobrakov-Timoškin, 2006; Mukařovský, 1995).

Hodrová, ki je veliko raziskovala poetiko mesta v češkem romanu in je v svoje analize vključila še druge avtorje češke književnosti, ki so pisali o Pragi, ugotavlja, da se je poleg podobe skrivnostne Prage in Prage kot »mesta z atmosfero« proti koncu 19. stoletja, v sedemdesetih in osemdesetih letih, pojavila tudi tipična stilizacija Prage kot boginje oziroma kraljice (gl. Hodrová, 1988; 1994; 1997).

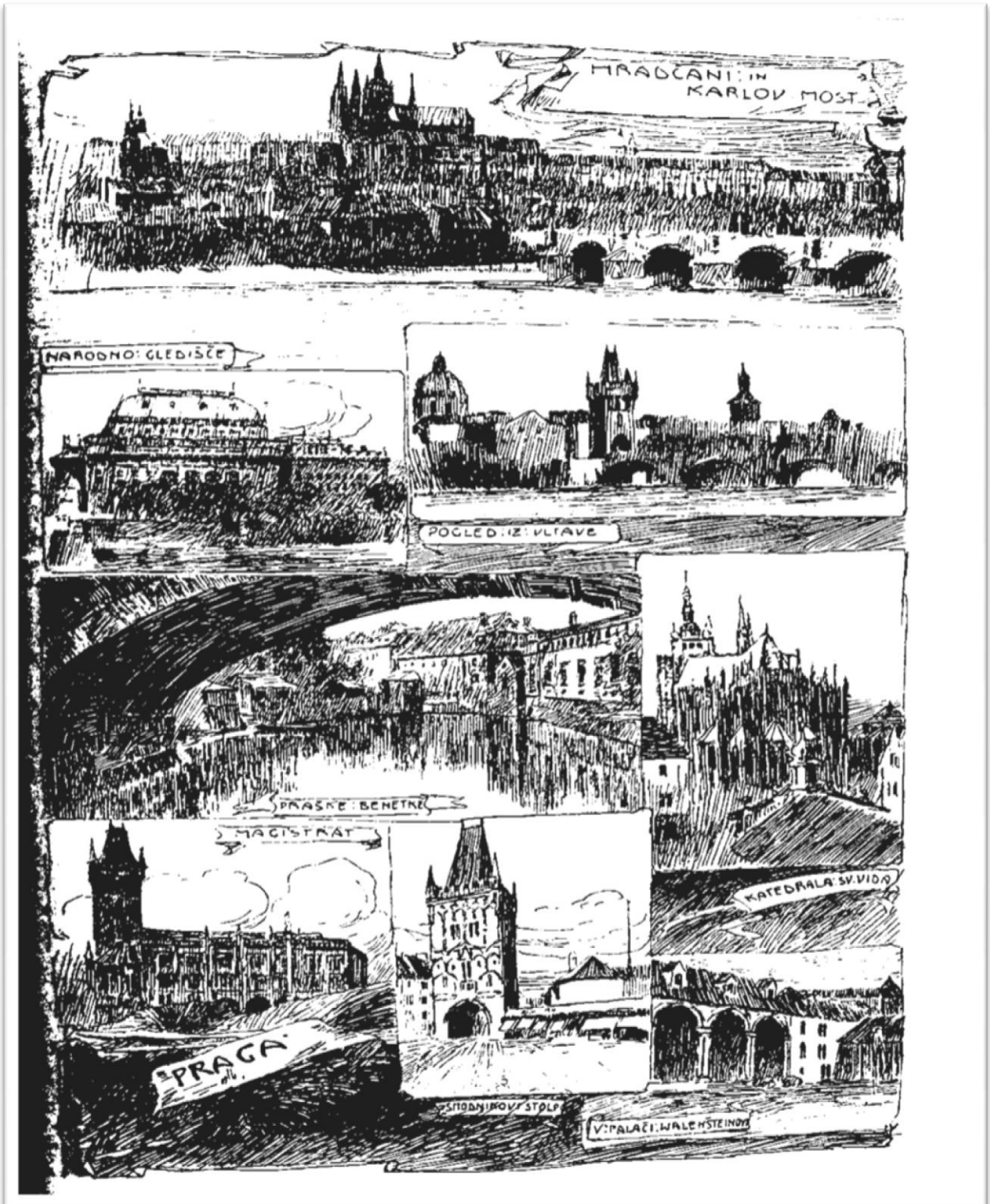
V devetdesetih letih 19. stoletja, ko se je pod vplivom mračnih zgodovinskih okoliščin naroda razvil deziluzionistični domoljubni roman, literarno mesto prvič izstopi kot subjekt, ki je v tesni zvezi z razpoloženjem glavnega lika (gl. Hodrová, 1988; 1994; 1997). Tako se na primer v Mrštíkovem deziluzionističnem romanu *Santa Lucia* (1893) pojavi erotiziran prostor mesta, Praga kot poželjiva ljubica ali hladna, nepristopna dama. Na drugi strani pa ravno pri Mrštíku opazimo še en pogled na Prago: v impresionističnem romanu *Pohádka máje* [*Majska pravljica*; prev. P. K.] (1892, knjižna izdaja 1897) se Praga ravno nasprotno kot v romanu *Santa Lucia*, v katerem glavni lik Jiří Jordán pride iz Brna v privzdignjeno Prago študirat (na koncu, ko žalostno propada, sicer že nastopi hrepenenje po odhodu iz Prage domov), predstavi z videzom pokvarjenega velemesta, od koder glavni lik, študent Richard Gregor, odide v nepokvarjeno provinco.

V različnih romanih različnih avtorjev se spol mesta menjuje, Praga je lahko pojmovana kot ženska ali kot moški – antropomorfizirano mesto se lahko pojavi kot dvojnik; demonična Praga se kot dvojnik na primer pojavi v Meyrinkovem *Golemu* (1915), kjer je izpostavljena skrivnostnost praškega geta (gl. Hodrová, 1988; 1994; 1997; 2006).

Po vojni pojav dvojnika v romanih ni več tako tesno spet z duhom mesta, kot je bil na prelomu 19. stoletja; zanimiv postane še en pogled, »pogled s periferije« oziroma podoba mesta v perspektivi hodca, sprehajalca, ki zamenja panoramični pogled »z vrha« ali »iz centra« (razgled z okna, hriba ali mosta), ki je bil tipičen za deziluzionistične in novoromantične romane (gl. Hodrová, 1988; 1994; 1997).

Iz eksistencialne problematike in vprašanja človeškega poslanstva v letih prve svetovne vojne in istočasnega razvoja mest je izšla zgostitev iracionalnih vzorcev v upodabljanju mesta, ki je postopno izgubljalo svoje dominante (perifernost, labirintskost, gledališkost) in svojo identiteto; mesto dvojnik z demoničnim bistvom se je zreduciralo na ambivalentno osnovo oziroma nizko grotesknost, ki je bila značilna tudi za književnost v času druge svetovne vojne (Hodrová, 1994). Nabor podob v obdobju med vojnama in po drugi svetovni vojni je bil kompleksen in še bolj kot kdaj prej odvisen od zgodovinsko-socialno-kulturnih okoliščin (*ibid.*).

Podoba Prage se v diahronem pa tudi sinhronem prerezu kaže kot zelo heterogena, čeprav bi na drugi strani bilo mogoče izpostaviti dejstvo, da je tako pri domačih kot tujih avtorjih prevladala podoba magičnega mesta. Prikazan je bil le delček obsežnega mozaika, vendar z mislijo, da bi lahko bila širše zastavljena primerjava različnih izsledkov raziskovanj literarizacije tega mesta z vsemi njegovimi aspekti čeških in tujih literarnih ustvarjalcev še zanimivejša ter z vidika sklepanj mogoče tudi verodostojnejša. V poglavju, ki sledi, se bom omejila na literariziranje Prage pri Zofki Kveder, ki je v to češko metropolo prišla kot tuja pisateljica z določenimi pričakovanji in predstavami o mestu, katere so se v njenih šestih letih bivanja v tem prostoru oplemenitile z izkušnjo, »tako krasno in kruto obenem«, kot je sama povedala (Kveder, 1904, str. 18).

Praški motivi (*Domači prijatelj*, 1906)

5 PRAGA ZOFKE KVEDER

O živo se spominjam dneva, ko so se moje noge prvokrat dotaknile praških tal. Deževen dan je bil, megla, ulice blatne. To je »zlata Praga?« – mi je prišlo na misel in moje oči so bile razočarane. Ali – posvetilo je solnce drugi dan, modro nebo se je raspelo nad mesto, sto stolpov se je zlatilo v solncu, oživela je Praga v celi svoji krasoti. (Kveder, 1906, str. 15)

Z zgornjimi besedami je Zofka Kveder začela obsežen sestavek o Pragi (*Zlata Praga*, 1906), ki je izhajal od januarja do avgusta v osmih številkah *Domačega prijatelja*. Gre za izčrpen prikaz, poln pisateljičinih zanimivih opažanj, vtisov, premišljevanj, bralec se skupaj z razgledano in zanimivo vodnico prepusti zares dolgemu sprehodu po zgodovinskem mestu. Opisi razkrivajo očitno pisateljičino sposobnost za vizualno predstavljanje, poleg tega avtorica bralca povsem vključi v prostor, ga povabi, naj z njo stopi skozi mestne četrti, ga opominja, v kateri smeri se premikata, iz katere smeri prihajata, kaj je levo in kaj desno. Živemu spominu na razočaranje prvega dneva in na kasnejšo razveseljujočo podobo zlatega mesta v sestavku sledi predstavitev Prage kot veličastne, kraljevske prestolnice junaškega naroda, ki je v zgodovini veliko trpel.

Zlata Praga, kraljevska Praga! Ponosa polno je to ime, veličastno slavno – ali tudi tragike je polno v tem nazivu. Nekdaj ponosna glava slavnega kraljestva, – je moralo pretrpeti mesto tudi vse težke udarce zgodovine, s katerimi je pestila narod tega kraljestva. Mnogo, neopisljivo mnogo je moral pretrpeti ta narod – ali vse je premagal in pretrpel junaško. Danes stopa v prvih vrstah evropskih narodov – a glavno njegovo mesto, glava kraljestva pripaja neumorno stari svoji kraljevski slavi, prirodni krasoti in zgodovinskim spomenikom tudi vse velike pridobitve modernega razvitka in napredka. (Kveder, 1906, str. 15)

Zofka Kveder je Prago spoznavala in doživela ravno v času, ko se je ta iz skoraj na pol provincialnega mesta hitro razvijala v eno modernih evropskih središč. Pisateljica jo vidi kot eno najlepših mest, vablljivo za tujce, še posebej za južne Slované, ki jim je ta kraj vzgled.

Praga nudi že po svojem položaju in po prebogatih zgodovinskih ostankih zanimivega užitka vsakemu tujcu, ki jo obišče. Ena najkrasnejših mest srednje Evrope, je znana po svoji lepoti in

tipičnosti po celem svetu a nam Slovanom je to srce češkega naroda posebno milo. Posebno nam na jugu, je Praga glasna in krasna priča, kako premaga energično in neumorno delo, žilavo rodoljubje in zvesta požrtvovalnost slehernika, vse zapreke, pretrpi vse udarce, stori mogočim nemogoče. Sijajen vzgled nam vsem je, kako se razvija in napreduje glava kraljestva majhnega ali vztrajnega naroda. (Kveder, 1906, str. 15)

Vendar prostora Prage ne spoznavamo le skozi pisateljčine časopisne sestavke in pisma, ampak ga zasledimo tudi v njenih literarnih besedilih. Že preden je Zofka Kveder zares odšla do Prage, je pod vplivom velikih pričakovanj in sanjarjenj o odhodu v to mesto napisala povest *Ivan in Ljuba*, ki je bila objavljena poleti 1899 v *Edinosti*. Tej povesti so od leta 1903 do 1906 sledile črtice o hčerki Vladoši s prostorsko kuliso Prage, in sicer *Moja mala* (1903), *Naša mala* (1904), *Naša Vlada* (1904), *Vladoša* (1905), *Epizodice* (1905), *Otroci* (1905), *Učenje* (1905), *Vladoša dela komedije* (1906), *Najin dan* (1906). Umeščenost v prostor Prage, mikrolokacija sobe, v kateri prvoosebna pripovedovalka podaja svoje refleksije in spomine, je prisotna tudi v črtici *Pisma* (1904). Potem se Praga pojavi v črtici *Slikar Novak* (1905); zunajliterarni kontekst nas k Pragi napelje v noveli *Na kliniki* (1906); prostorska določenost je jasna v novelah *Dogodek s potovanja* (1908) in *Slučaj* (1910). Poleg predstavljene kratke proze je z dogajalnim prostorom Prage določen tudi roman *Hanka* (1918), ki zaradi romaneskne strukturne celovitosti dopušča kompleksnejše interpretacije prostora, ki jih bom povezala z njegovimi dopolnitvami, najdenimi ravno v kratkoproznem upodabljanju.

Vojni roman v pismih, nagrajen z nagrado *Matice hrvatske iz Bubanovićeve zaklade* (1916) že kot rokopis pred izidom, je bil izdan leta 1918, po nekaterih pregledih že 1917 (Kovač, 2003). Napisan je bil v drugem letu vojne 1915 v hrvaščini pod naslovom *Hanka: ratne uspomene*. Prevod v slovenščino *Hanka: vojni spomini*³⁴ smo dobili leta 1938, za kar sta poskrbeli Marja Boršnik in Eleonora Kernc. V tem zadnjem romanu Zofke Kveder se pisateljčin realistični slog razvija v modernistično pisanje, ki kompleksno razširja in pogloblja literarni prostor na različnih ravneh (Jensterle-Doležalová, 2008), roman sledi modernističnemu izogibanju linearni pripovedi (Detoni-Dujmić, 2008), v njem se prepletajo različni žanrski elementi (Mihurko Poniž, 2008), polivalenten in privlačen je

---

³⁴ V nadaljevanju bom pri interpretaciji romana izhajala tako iz hrvaškega originala (Kveder, 1918) kot iz slovenskega prevoda (Kveder, 1938), po katerem bom citirala.

tudi z vidika medkulturnih kategorij (Kovač, 2003), zgodba se rahlo umika razpršenemu izpovedovanju in refleksiji. Analiza romanesknega prostora, ki bo razširjena z obravnavo kratkoproznih prostorskih sozvočij, bo osredotočena na prostor Prage.

Prispevek Zofke Kveder k slovenski kratki pripovedni prozi v prvem desetletju 20. stoletja je velik (gl. Kocijan, 1997) in tudi izstopajoč zaradi izredno zanimivih tematizacij. Za slovensko kratko pripovedno prozo v obdobju moderne je bilo v prvem desetletju 20. stoletja značilno, da se je snovno-motivno gibala v območju kmečko-vaškega življenja, trško-malomestne družbe in proletarskega okolja (Kocijan, 1996; 1997), zato je snovno-motivno črpanje iz velemestnega življenja še ena od posebnosti literarnega ustvarjanja Zofke Kveder.

Subjektivni začetek novega stoletja znotraj češke umetnosti, s katero je bila takrat obkrožena mlada pisateljica, je bil zelo izrazit. Poleg tega je bila češka književnost, podobno kot slovenska, na začetku 20. stoletja stilno zelo raznolika. Poleg novih stilov moderne sta ostajali tudi že stari realistična in naturalistična smer. Češka književnost je postajala vse bolj radikalna v odkrivanju novih tem. Tako je tudi profil češke proze tistega časa, še posebej zaradi pestrosti umetniških tendenc, nemogoče raziskovati in predstavljati v eni liniji (gl. Mukařovský, 1995). Če se vrnemo k Zofki Kveder, ki je bila razgledana po češki književnosti in širše, opazimo, da je tudi zanjo značilno iskanje subjektivnega izraza in novih vzgibov v tematiziranju zunajliterarne realnosti.

V diplomski nalogi se bom v nadaljevanju omejila na analizo njene literarizacije velemestne Prage, pri čemer bom poleg zunanega urbanega prostora pozorna tudi na pisateljčino izbiro interierov, ki ostajajo povezani s tem mestom.

Pogled na Hradčane (*Domači prijatelj*, 1906)

5.1 Mati Praga

Slavna stara Praga je v zgodovinskih časih avstrijskega cesarstva in poznejše Avstro-Ogrske veljala za nekakšno materinsko slovansko mesto. Tudi Zofka Kveder si jo je tako predstavljala, vendar se je ta njena predstava po letih bivanja v tem mestu nekoliko preoblikovala. Članek *Zlata Praga* (1906) se je pisateljica odločila zaključiti z mislijo, da je Prago vredno spoznati, da bi jo pravzaprav moral izkusiti vsak Slovan in se od Čehov učiti, čeprav je na drugi strani Praga kot odprti center vseslovanstva le iluzija:

Noben Slovan naj bi ne zamudil ogledati si to starodavno, slavno vedno tako bujno in silno cvetočo Zlato Prago. In ne samo za par dni, za dlje časa naj se nastani pod njenimi stoterimi stolpi. Mnogo se bo naučil od praktičnih, neumorno delovnih in energičnih Čehov. Pač ga bo večkrat zbolelo srce v trpkem razočaranju. Malo sentimentalnosti je tu in tista hvaljena, tako opevana vseslovska zajemnost je bolj za slavnostne bankete, kakor za vsakdanjo porabo. Ali današnji čas je pač čas borbe in ne čas mehkužnih sentimentalnih čustev. (Kveder, 1906, str. 204)

Spreminjanje pisateljičinega pogleda na Prago se odraža tudi v literarnih besedilih. Če sledimo kronološkemu loku nastajanja besedil, lahko ugotovimo, da avtorica na začetku izhaja iz idealiziranega pogleda na mesto. »Tri dni sta že bila v 'zlaté matičce Praze',« piše

v povesti *Ivan in Ljuba* (1899), »Ljubi je bilo, kakor bi bila pijana. Stric jo je vodil po vsem mestu in okolici ter ji kazal znamenitosti, kakor bi bil rojen pod Hradčani. Ona mu je sledila kakor v polsnu. Vse je videla skozi čuden pajčolan. Gledala je, poslušala je, a komaj je slišala. Oči so ji neprenehoma blodile nekje, iskala je nekaj, z napetostjo vseh živcev je iskala. Slučaj je bil nemilosten. Njega ni uzrla.« (Kveder, 2010, str. 325) Protagonistka Ljuba Španović je v Pragi iskala Ivana Mandrića, že skoraj izgubljeno ljubezen svojega življenja, in ga tudi našla. Praga v tej povesti postane prizorišče ljubezenske zgodbe s srečnim koncem. Podoba mesta je prijazna in kraj je srečno pribežališče tudi za tujce.

Povsem drugače je v noveli *Dogodek s potovanja* (1908), kjer Praga postane zaznamovana s tragičnim koncem. V noveli imamo dvojno vstavljeni zgodbi, slikar Josip Ante na obisku pri prijateljih pripoveduje zgodbo s potovanja. Pripoveduje o smrti angleškega dečka, kateremu je pred nesrečnim dogodkom na vlaku pripovedoval zgodbo o češkem dečku. Podoba malega Angleža je v slikarju vzbudila spomin na portret sina slavnega češkega slikarja, ki ga je nekoč poznal. Tudi zgodba češkega dečka in njegove družine je tragična. Idilično življenje slikarja Luděka Marolda se spremeni v svoje nasprotje ravno po vrnitvi iz Pariza v rojstno Prago, po kateri se je izseljencu nadvse stožilo. »Nekoč je objelo slikarja domotožje. Z vso silo je napolnila želja po domovini njegovo umetniško dušo. In zaprl je sijajni atelje, zaprl je razkošno vilo v pariški okolici, kjer je z ženo in s sinom počival od dela in živel med prijatelji bogato in zavidanja vredno življenje umetnika.« (Kveder, 1940, str. 163–164) Pisateljica potem tako upodobi staro češko mesto, gosto prepredeno z dušečo zgodovino:

In zaprl je vse in odšel z ženo in sinom domov v staro, slavno in častitljivo mesto, v zlato prestolnico rodne zemlje. Sto stolpov ima Praga, tisoč slavnih palač, trge, ponosnih spominov bogate, sanjave vrtove ima, bahate samostane in črna tovarniška predmestja, obljudena s tisoči zavestnih potomcev upornih husitov. Široka reka teče pod kraljevim gradom skozi mesto, mostovi segajo preko nje kakor dragoceni pasovi. Tu je Karlov most, obrobljen s starimi spomeniki; mnogo junaške krvi se je posušilo na njegovih kamnih. In tam med zelenjem se gubi širok siv zid; gradili so ga v davnih časih, ko je lakota kakor strašna pošast pestila mesto. Tam je stara židovska sinagoga, postavljena od bogatih srednjeveških židov, ki so cesarjem in knezom posojali zlato in srebro. Črni so zidovi sten in žalostna povest je napisana v stoletnem prahu in blatu nanje, žalostna in strašna povest o davnih časih, ko se je vzdignil krščanski rod tega mesta in preganjal vse, ki niso verovali v križ. In v onih sivih trdnjavah so umirali plemiči te zemlje v

podzemeljskih ječah, ker so bile njih glave preponosne, da bi se upognile ukazom kraljevske in cesarske volje. (Kveder, 1940, str. 164)

K tej Pragi, ki jo je ljubil kakor mater, se je slikar srečen vračal. »Čudovito je to mesto, dragi moj, in slikarjeve oči so ga bile željne, kakor je suho polje željno vode v poletni vročini. Ni imel več matere, ali s prav tako ljubečim srcem, kakor bi hodil k njej, se je vračal zdaj iz sveta v to slikovito in ponosno mesto.« (Kveder, 1940, str. 164) Po vrnitvi v domači kraj je slikar z veliko ljubeznijo in navdušenjem sinu razkazoval praško lepoto, »kakor da je vse njegova last, vse te palače, vse te katedrale, kapelice, vse te starinske in tajinstvene ulice, vsa ta cvetoča drevesa v parkih, vsi zeleni otoki v široki reki, ki mu je še enkrat zrcalila krasote mesta na svojih bregovih« (Kveder, 1940, str. 164).

Nepričakovan obrat se v življenju literarne osebe zgodi takoj po vrnitvi v Prago. Slikar je sicer mislil, »da bo življenje v domačem mestu z ženo in sinom še bolj radostno in bogato, kot je bilo v tujini« (Kveder, 1940, str. 164), vendar se srečni prostor Prage zelo hitro spremeni v prizorišče nesrečnega konca. »Samo nekaj dni je trajal ta sen. Do vrha je vzkipela sreča, čarobna kakor prelepa pravljica. In kakor cvet lopoča, tako je odcvetlo vse, vsa radost in slava in sreča v eni sami noči.« (Kveder, 1940, str. 165) Slikar je zbolel in umrl, žena je obupana naredila samomor, mali Luděk je moral v sirotišnico.

Povsem drugačna podoba Prage, ki v vojnem času postane varno pribežališče vojnih beguncev, je prisotna v romanu *Hanka*. Gledano v kronološkem loku nastajanja besedil, je mogoče zaključiti, da je za ta zadnji literarni tekst, v katerem se pojavi praški prostor, značilna odsotnost vsakršne idealizacije tega mesta. Še vedno lahko zasledimo podobo lepega starega mestnega jedra z gradom, vendar prostor, zaznamovan z velikimi življenjskimi spremembami, ni idealiziran. Praga, ki je še vedno nekakšen center Slovanov, je upodobljena kot prostor neusmiljenega boja za obstanek. Mesto sicer ni sovražen prostor, ostaja pa hladen in zaznamujejo ga velike in težke preizkušnje literarnih oseb. Češko mesto se izrisuje v dihotomiji z idealiziranim poljskim podeželjem, kamor se v domači kraj svoje matere Hanka na koncu tudi odseli in tam zaživi novo življenje.

5.2 Mestni prostorski kontrasti

V literarnih besedilih Zofke Kveder je prostor mogoče prepoznati kot zelo pomemben element pripovedne strukture v konstelaciji z literarnim dogajanjem, pa tudi notranjim intimnim dogajanjem literarnih oseb.³⁵

Zanimiv primer je črtica *Slikar Novak* (1905), še posebej z vidika prostorskega kontrastiranja z interiernimi in eksteriernimi prostori, skozi katere se giba naslovna literarna oseba, ki se s prehajanjem skozi prostore spreminja v odnosu do sebe in sveta.

Literarno besedilo se začne z opisom doma Petra Novaka.

Slikar Novak je stanoval visoko v petem nadstropju stare romantične hiše na Mali strani v Pragi. Imel je prostoren atelje in kuhinjo, zakaj sedemdesetletna mati je živela pri njem in mu gospodinjala. Prelep razgled se je odpiral očem na stare aristokratske vrtove, na častitljive starinske palače, na zeleno kupolo sv. Mihaela in tja čez Vltavo na pisano morje stoterih streh in vitkih stolpov starega mesta.

[...] in v svojem črnem svilenem plašču, ki ga je nosil doma, je bil lep in spoštovanje vzbujajoč kakor oni veliki in slavni slikarji bogate renesanse, ki so nam zapustili toliko čudovitih nesmrtnih umotvorov. (Kveder, 1940, str. 97)

Zgornji navedek se nadaljuje z opisom ateljeja, h kateremu se bom vrnila kasneje v podpoglavju o prostorih, ki jih po Bachelardu (2001) imenujem »srečni« oziroma »hvaljeni prostori«. Na tem mestu pa bom izpostavila pisateljčino odločitev glede makrolokacije, najprej je tu seveda izbira mesta, takoj za tem še izbira mestnega predela. Slikar stanuje v stari hiši v stari praški Mali četrti (češ. *Malá Strana*).

Pisateljčina velika naklonjenost do tega zgodovinskega predela Prage, ki se naprej nadaljuje v Hradčane s slavnim gradom, je že bila poudarjena – tako četrt predstavi v članku *Zlata Praga*:

Stopili smo na Malo Stran – na originalno in posebno četrt Prage. Najmirnejši del mesta je to. Visoka aristokracija ima tu svoje sedeže v prekrasnih impozantnih palačah. A v manjših

---

³⁵ Za strukturo prostora literarnega besedila je poleg navpične (zgoraj – spodaj) pomembna vodoravna ureditev z mejami med prostori, skozi katere se premika literarna oseba – to premeščanje literarnega lika postane povezano z razvojem pripovednega sižerja (gl. Lotman, 2010).

originalnih hišah gospodovali so od roda do roda malomeščani, spoštovani trgovci, obrtniki in rokodelci. Vsi so se stisnili pod močno okrilje kraljevega veličanstva kraljevega gradu na Hradčanih. (Kveder, 1906, str. 42–43)

In nadaljuje z različnimi impresijami in pravljimi sanjarijami:

Mala stran! Človek se zaljubi v ta del Prage, kakor osemnajstleten fant v svojo ljubico. Nikdar jo ne poznaš zadosti, nikdar se jo ne naveličaš, vselej odkriješ kaj novega. Počasi greš po namestju, zamižiš malo in stari časi vstanejo v tvoji duši, kakor pestra pravljica. Odprla se bodo gigantska vrata tihe palače na stežaj, zaklopotala bodo konjska kopita po kamenju, težke sablje bodo zažvenketale, – kam drivijo vitezi s svojimi hlapci-junaki? – žlahtne gospe v svili gledajo skozi okna, ozirajo se s prestrašenimi očmi za jezdec. Na vojsko gredo jezdec; – z bogom žlahtne gospe! Vsak drugi se vrne, – vsak drugi ali pa tudi ta ne!

O, lepo se sanjari ali ko odpreš oči, stoji portir, v zlato in srebro oblečen v vhodu pred palačo in zaničljivo zija v te s svojim lakajskim obrazom. – Fuj! Srednji vek je bil lepši – o, sigurno so bili lepši divji, oboroženi hlapci srednjeveških plemičev od mastnih, pasjeponižnih lakajev modernih grofov in baronov!

Mala stran! Zvečer je, lahka megla leži nad Vltavo. Visoko mole topole na malostranski strani pod Karlovim mostom. Na vltavskem rokavu, ki se vije v stran med visokimi hišami tesno od zida do zida pluskajo čolni, mladi fantje pojo zaljubljene pesmi, na drogu se ziblje pisan lampijon – in spomin ti pride na slavne beneške kanale, na poetične italijanske noči.

Dopoldne se zastaviš v majhni odlegli ulici. Otroci se igrajo okrog tebe, kakor so se igrali pred stoletji. Resno stoje hiše naokoli; mrke in temne. Ej, malo sledu pusti človeško življenje tukaj. Kolikokrat se zavrsti mladost, starost, otroški smeh in starčevi vzdih predno se omajejo stari zidovi! (Kveder, 1906, str. 70)

Ta del mesta je še posebej vzbujal domišljijo nad mestom očarane pisateljice in ravno v tej četrti je navdušena sprehajalka po mestu ter natančna opazovalka mestnega prostora najraje sanjarila.

Naslednji prostorski premik v črtici pelje na ulico. Nezasadovoljni in nesrečni slikar, ki je sredi dolge ustvarjalne krize že obupal nad svojim talentom, se na dan svoje petinštiridesete obletnice rojstva odloči, da bo šel ven na sprehod. S seboj povabi tudi svojega učenca, slikarja Francesca, s katerim sta nerazdružljiva.

Sin je odšel po stopnicah dol. Ustavil se je pri vratarju. Tam je stanoval v tesni sobici z oknom na dvorišče Francesco, slikar in Novakov učenec. Ležal je na starem divanu. Danes popoldne ga ni bilo gor k Novakovim, ker ga je bolela glava.

»Ali si še bolan?« ga je vprašal Novak.

»Boljše mi je.«

»Potem pojdi z menoj na sprehod.«

Francesco se je pokorno oblekel in odšla sta skupaj na ulico. Nikdar ni šel Novak brez svojega učenca na cesto. Že triindvajset let živita tako skupaj. (Kveder, 1940, str. 101)

Zapustila sta dom in postala sanjaška sprehajalca po praških ulicah, ki se zavedata svojega posebnega statusa »sanjarja«. Mesto, ki sta ga opazovala »od strani kot hodca« – in ne »z vrha«³⁶ –, sta v mislih spreminjala v slike »in barve so se spreminjale in umirale na starih skrivnostnih hišah«. V opisu pouličnega pohajkovanja mesto resnično zaživi, predmetni svet v bogatih podobah oživi.

Hodila sta po ulicah, postajala pred starimi, bogatimi portali in se razgovarjala kakor vselej o krasoti svojega rojstnega mesta.

»Vidiš, to bi hotel naslikati,« je rekel Novak.

»Ne, vidiš, jaz bi to,« je hitel Francesco in mu pokazal kaj drugega.

Tisoč slik sta slikala v svojih mislih. Vsak korak, vsak hip jima je nudil novih snovi. Večerilo se je in barve so se spreminjale in umirale na starih skrivnostnih hišah. Stoleten prah, stoletna nesnaga je ležala po baročnih okrajkih, stara načelja so se pošastno risala od večernega neba in izpod zemskih stanovanj so padali rdeči odsevi petrolejskih svetilk skozi slepa, umazana okna na ozke hodnike. Slikovito se je zavijala ulica v mrak. In iz tega mraka je vstajala preteklost, vsa polna skrivnostnih spominov. In temne stene so šepetale o krvavih dogodkih, hiše so pripovedovale o srečnih idilah, ki so živele v njih, o žalosti in o nesreči, o strašnih tragedijah, ki so se dogajale za sivimi zidanimi. (Kveder, 1940, str. 102)

Prijetno pohajkujoče vzdušje, polno umetniškega navdiha, preseka Novakova streznitev ob pomisleku, da v resnici ne more ustvarjati, kot bi želel. »Samo sanjarja ...' je siknil Novak med zobmi. 'Oh, pojdiva k Paleti!' se je spomnil in se zasmel.« (Kveder, 1940, str. 102)

---

³⁶ Za centralni pogled vs. periferni pogled po Danieli Hodrovi gl. poglavje 4, str. 33.

Potem se zgodba naprej odvija v gostilni. Ker je gostilna poseben topos, bo ločeno obravnavana v naslednjem podpoglavju. Socialni prostor gostilne odločilno vpliva na razplet dogajanja, saj postane kraj Novakovega javnega priznanja pa tudi soočenja z lastnim obupom in razočaranjem. Ravno v gostilni, kamor ni rad zahajal, saj ni mogel poslušati bahanja in velikih načrtov mladih slikarjev, je izpovedal svojo veliko bolečino, ki jo je povzročilo zavedanje, da ne zmore ustvariti ničesar veličastnega več. Pisateljičin opis slikarjevih premišljevanj o tem, kaj vse bi lahko naslikal, je poln natančnega barvnega kontrastiranja in zanimivih impresij, dokler tega ne preseka slikarjevo grenko spoznanje o ustvarjalni nemoči:

Davilo ga je v grlu in v oči so mu silile jezne, bridke solze. Ko je šel s Francescom po ulicah, sta ga prevzela lepota in čar stoletnih palač v večernem mraku. Zmotil ga je duh pomladnih rož, ki je vstajal iz visoko obzidanih aristokratskih vrtov in padal na ulico. Pozabil je nekaj hipov na svoje misli in spet je sanjal glasno kakor že tisočkrat: »To bi slikal ...« Vijoličasta tema stoji v tem kotu ulice, mehko se gube obrisi v zamolklih zelenkastih barvah starega zidovja. Na oknu v podstrešju blešči zadnji odsev večerne zarje. Tu doli je že vse temno in nejasno, barve se prelivajo druga v drugo, gori pa se streha ostro rdeče slika na belem večernem oblaku nad njo. »To bi slikal ...« Staro samostansko cerkev. Kakor trpka molčeča usta so ta železna, črna vrata. Na stopnicah pred portalom so se klali nekdanj husitje s pravoverniki. Stare akacije ob straneh diše mamljivo. V temi se bliska tu in tam bel cvet. »To bi slikal ...« Po grajskih stopnicah počasi stopa študent z ljubico. Samo še dve senci sta njuni postavi. In vendar vidiš na temnih, nejasnih sencah, da sta mlada, lepa, srečna človeka, da se ljubita, da sta se poljubila prvokrat. Sto tisoč jih je že šlo po teh stopnicah. Sto tisoč jih je šlo tako v pomladnem večeru, zaljubljenih in srečnih. Prej kdaj, pred stoletji, so zacingljale ostroge ob kamen. Meč se je zabliskal ob strani iz teme. Zdaj se zamaje v dalji belo pero na klobučku mlade prodajalke ... [...] Ali zdramilo ga je nekaj; srce se mu je stisnilo in spomnil se je, da ni umetnik. Ni moči, ni znanja, ni talenta za tako sliko. Nikoli je ne naslika! (Kveder, 1940, str. 103–104)

Prepuščanje domišljiji, včasih pa težkim mislim in občutjem, med hojo po mestnih ulicah je bilo lastno tudi Zofki Kveder. Zaradi številnih skrbi se je včasih soočala z ustvarjalnimi krizami.

Megla je ležala po ulicah. Ni bilo sonca, ki bi razširjalo mir in veselje. In še pusteje mi je postalo v duši. Morile so me skrbi za kruh in stanovanje, dušile vse načrte, vse misli v moji glavi. Mučen notranji nemir me je razjedal že tedne in še vedno je rastel in mi zatiral vse veselo, živo ustvarjanje. In toliko načrtov, toliko novih idej je prihajalo vsak hip in izginjalo, preden so

se mi vtisnile v dušo. In nisem si jih mogla osvojiti, umikale so se mi kakor prazne sence v noči. Nekaj težkega mi je ležalo na ramah, da sem hodila upognjena. (Kveder, 1978, str. 5)

Vendar je po drugi strani vedno znala pogledati na življenje še drugače, se iskreno navdušiti nad tem, kar jo je obdajalo, znala je uživati v svoji svobodi. Z velikim veseljem je opisovala svoje dnevne poti po opravkih v mestu, večerne sprehode po skritih mestnih ulicah, pohajkovanja po starem mestnem jedru, ki je dihlo v duhu velikih zgodb, pa tudi po praškem predmestju, ki zaradi drugačnosti ni veliko zaostajalo v zanimivosti. Na svobodo gibanja v prostoru je navdušeno navajala tudi svojo hčerko. V čudovitih črticah o Vladoši, ki so spletene z natančnim pisateljskim opazovalskim čutom, globokim in občutljivim človekovim spoštovanjem do odraščajočega bitja ter veliko materinsko ljubeznijo, kot svobodno sprehajalko po mestu spoznavamo tudi malo Vladošo. Kot primer navajam pisateljičin opis Vladošine prve samostojne poti domov:

Še nikoli nisem videla tako veselega in ponosnega otroškega obrazka. Njena rdeča kapica je bila vsa pobeljena od snega, tudi plašček je bil ves posut s snegom. A oči so se ji bliskale in svetile, rdeča usteca smejala... [...] »Oh, mama, ali je bilo imenitno!« si je oddahnila. [...] Spoznala sem, koliko, koliko sem ji dala, ko sem ji dala malo svobode, malo prostosti, ko sem ji dovolila, da pokaže, da ni neumna, da ne potrebuje vedno paznika nad seboj. [...] »Zofka, mami, slišiš, ali je bilo lepo!« Zasmejala se je hudomušno. »Pomisli, jaz znam od tramvaja. Kajne, da veš, da znam od tramvaja. [...] A sem vendarle vprašala nekega gospoda,« se je zahihitala. »Vprašala sem ga: Prosim, gospod, kje je tukaj Kamenicka ulica? Rekel je: Tukaj takoj za vogalom, punčka. Mislil je, da ne vem!« Smejala se je in vrtela. (Kveder, 1978, str. 25–26)

Vrnimo se k črtici o slikarju Novaku. Ko slikar in njegov učenec zapustita gostilno, ki je – zelo pomenljivo – v kleti, vodi njuna pot navzgor, povzpeta se nad mesto, na Hradčane. Tudi ta praški topos bom še analizirala kasneje. Na mesto od tam gledata »z vrha« in z vrha ugledata tudi življenje. Kontemplativen zaključek, h kateremu se bom ponovno vrnila ob razmišljanju o bachelardovski kategoriji sanjarjenja, zaključek o spoznanju na vzpetini ob pogledu na mesto, navajam spodaj v celoti.

»Francesco,« pravi Novak. »Zakaj se zdi človek samemu sebi važen in imeniten nad vse drugo v veselstvu?! Glej to krasoto doli na zemlji in to neizmernost velikanskih neznanih svetov nad nama! Ako tudi milijarde propadejo in se zrušijo v nič, iz katerega so se razvile, ta velikanska, večna in neizmerna priroda bo rodila druge milijarde, da iščejo in najdejo cilje, za katere so ustvarjeni. In morda je to najin cilj, da v takem tihem, čarobnem času občutiva ničnost

posameznega stvora in gigantsko veličino in krasoto neizmerja, čigar del sva, kakor je kaplja vode del morja. Neizrekljivo malo je to, biti kaplja vode v morju, ali vse, kar je v vesoljstvu, se sklada iz takih ničnosti v velikanske, ogromne pojave življenjske sile.«

Francesco je pripomnil: »Zdi se mi, da je to več, da čutiva to noč na tak način, kakor če bi znala naslikati v barvah polje ali gozd ali kaj drugega tako, da bi bilo podobno resnici.«

»Nocoj nama bo dala ta misel svojo lepo in mehko tolažbo,« je odgovoril Novak. »Ali pride dan, zvezde ugasnejo z neba, prisotnost neznanega, neizmerne in čudovitega svetovja izgine in spet se nama bo zdel najvišji cilj najinega življenja kos dobro poslikanega platna ... Taki smo ljudje, da so tudi naši največji cilji smešni, če jih pogledaš od blizu.« (Kveder, 1940, str. 115–116)

Na ta navedek se bom kasneje v podpoglavju o Hradčanih ponovno navezala, ko bom poskušala pokazati, kako je bila ta mestna veduta speta z globokimi pisateljičinimi refleksijami in impresijami, pa tudi s *kategorijo sanjarjenja*.

V sledečih razdelkih bom posamezno predstavila zunanje in notranje oziroma zaprte in odprte prostore, ali še drugače rečeno, t. i. kraje, ki tvorijo širši praški urbani prostor.

5.2.1 Gostilna, kavarna

Gostilna je bila v češki literaturi 19. in začetka 20. stoletja en od nepogrešljivih profanih prostorov, saj je ta javni prostor imel pomembno vlogo pri socializaciji domoljubnega kulturnega projekta (o kontekstih češke gostilne gl. Macura, 1997). Topos gostilne dopolnjuje tudi topos kavarne. Oba *kraja komunikacije* sta bila nujna in pomembna za socialni stik intelektualcev, umetnikov, meščanov in na splošno vseh ljudi.

Kot že omenjeno, je v staro gostilno v kletnih prostorih umeščen del literarnega dogajanja v črtici *Slikar Novak*. Ta socialni prostor je živahen, poln življenja in spominov, njegov centralni objekt je miza, za katero se izmenjujejo mnenja.

In šla sta k »Paleti«. Stara gostilna je bila to v prostorni, obokani kleti. Stene so bile vse poslikane, mize počeckane in izrezljane. Po deskah, s katerimi je bil obit zid od tal do srede, je bilo vse polno slavnih podpisov, karikatur in portretov, z žepnimi noži vrezanih v trdi, od starosti začrneli les. Okrog miz so sedeli slikarji, kadili so, pili, peli in kričali. V kotu, na vzvišenem prostoru je bila miza »starih«. Tam so sedeli že sivolasi možaki, priznani imenitniki,

ki so se shajali tu, ker so se radi spominjali veselih večerov, ki so jih v mladih letih slavili v tej umetniški krčmi. (Kveder, 1940, str. 102)

Gostilna in kavarna sta v povesti *Ivan in Ljuba pomembna kraja srečevanja*, pa tudi kraja zasebnih pogovorov.

»Pojdiva torej v kavarno, da se malo pogovoriva. Saj si imava res kaj povedati.«

»Pojdiva.«

Šla sta v kavarno »Slavia«. V drugi sobi pri oknu sta sedela. Tam sta bila povsem sama. Nihče ju ni motil. Franjo je naročil črne kave, Ivan kozarček konjaka. (Kveder, 2010, str. 305)

Ko Ljuba, že malo obupana, dela načrte, kako bo v velikem mestu poiskala Ivana, se za rešitev izkaže ravno večerja v znani Choderovi restavraciji, kjer s stricem po srečnem naključju srečata Ivanovega prijatelja Franja Šterkla, ki potem uredi srečanje med nekdanjima zaljubljenca. Tudi Franjo vidi edino možnost, da najde prijatelja, tako da ga poišče v gostilni na Smichovu, kamor ta navadno zahaja. Odlomek, ki ga navajam, je ilustrativen izsek iz gostilniškega življenja:

Počasi je Franjo odšel iz gostilne. V Ferdinandovi ulici je postal za trenutek, nekaj se je zamislil. Potem pa se je hitro obrnil na levo in kakor bi ga vrage gonili, jo je ubral na Smichov. Ves zasopel je pridiral v neko gostilno, obesil klobuk na klin in vrgel palico v kot ter skočil v drugo sobo.

Tam je sedelo nekoliko znancev ob okrogli mizi. Pogovarjali so se o misticizmu in satanizmu v modernem pesništvu. Soba je bila zakajena kakor dimnik, kadar gori na vseh ognjiščih. Razprava je bila zanimiva že zaradi tona. Nekaj časa so vsi mirno, nekam leno govorili, kakor bi se za stvar pravzaprav kaj malo zanimali. Potem se je nekdo za hip razburil in to je bilo kakor nalezljiva bolezen. V trenutku so vsi kričali. Franjo je pozdravil znance in sedel mednje. Bil je zelo nemiren. Če bi bil šolar, bi mu učitelj gotovo zaklical, naj ne »zvoni psom«, naj ne bobna s prsti po mizi. Družba je bila bolj prizanesljiva. Franjo je vprašal, ali nameravajo gospodje še dolgo krasti Bogu čas.

»Kaj pa to pomeni?« je vprašala neka »stara bajta«, medicinec, ki je trdil, da je to neobzirno omejevanje osebne svobode, če ga kdo podi domov.

»K vragu tvoja osebna svoboda. Gostilničar nas kmalu vrže na cesto, če ne pojedemo sami.« (Kveder, 2010, str. 331)

Tudi končno odločilno srečanje se dogodi v kavarni, kjer sta prijatelja dogovorjena. Iz kavarne *Slavia* namreč Franjo Ljubi prenese Ivanovo odločitev. Predstavljenih je bilo nekaj primerov, vendar zapise o družabnem življenju ter omembe meščanskih navad druženja in zahajanja v kavarne zasledimo tudi v drugih literarnih besedilih, npr. v romanu *Hanka* in v črticah o Vladoši, ter v pisateljčinih časopisnih sestavkih in pismih. Gostilna in kavarna sta bili pomembna socialna prostora, ki sta ponujala tudi kotiček za izobraževanje in ustvarjalnost – Zofka Kveder večkrat omeni, kako je tja redno hodila prebirat časopise in knjige, včasih pa je tam rada pisala tudi pisma (o tem npr. v pismu Cankarju, gl. Cankar, 1972).

5.2.2 Hradčani

V črtici *Slikar Novak* imamo zanimiv primer bližnje perspektive tega mestnega predela, ki ga Zofka Kveder zelo pravljično naslika. Opis oživelih Hradčanov pisateljica nadgradi z vključitvijo bralca, skrivnostni historični prostor še bolj približa s tehniko drugoosebnega pripovedovanja. Pisateljica z uporabo različnih retoričnih figur zelo poetično upodobi »mesto z globino«.

Predivna mesečna noč se je razpenjala nad zlatim mestom. In ves kraj se je vrnil v stare romantične čase.

Novak in Francesco sta stopala po stopnicah kvišku. Kadar koli sta se vračala ponoči domov, vselej sta šla še gor na Hradčane. Pod orjaškim obokanim vhodom se je izprehajala straža. Dvorišče se je srebrno svetilo. Katedrala svetega Vida je vsa čudovita in prekrasna kipela do belih zvezd. Vitki svodi so se dvigali od stolpiča do stolpiča, fantastične ribe, pošasti, zmaji, ki bruhajo ob deževju vodo skozi široko odprti gobec, so oživali in prežali z višine nizdol z debelimi, hudobnimi očmi. Visoka gotska okna so se svetila v skrivnostnih odsevih. Čuj, ali ne buče orgle v ogromnem hramu? Ali se niso dvignili težki sarkofagi s krst kraljev, vitezov in princes? ... Daleč se razteza kraljevski grad okoli tebe. Ali se ne odpirajo vrata vitezom na konjih, ki so prišli v srebrnih oklepih, s sulicami in s kopjem na slavne cesarske turnirje? ... Tam za visokim oknom brli slaba luč. Aristokratska opatka ne more spati in moli k svojemu Bogu v tihi uri o polnoči ... Črna senca te pogoltne. Črna stoji Daliborka pred teboj. Davno so umrli zadnji obsojenci v strašnih podzemeljskih ječah od gladu in strahu. Stoletja že molče ti zidovi. Veter vzdihne v visokem stolpu in tebi se zdrzne srce. Kakšni spomini hodijo tod, kakšni strahovi vstajajo iz starih, minulih stoletij?! ... Tam čepe tihe korarske hiše, a za njimi se stiska krdelo hišic, ki jim sežeš z roko na streho. Tiho se plaziš naokoli in gledaš v temna okna. Kaj se

ne bo nekaj zasvetilo? Kaj ne boš ugledal starega alkimista, ki vari zlato, išče kamen modrosti in kuha skrivnostne pijače ljubezni in smrti?! ...

Molče sta šla Novak in Francesco todi. O polnoči stopiš sem in tri sto let se zavrti nazaj. Vsa poetična, žalobna in strašna romantika srednjega veka te obveje, čudovite reči ti gleda oko in srce utriplje plaho. Mesečina tke srebrne niti. Sv. Jurij na vodnjaku brzda svojega iskrega konja; neznan pobožen svetnik stoji v kotu in te gleda, da se prestrašiš, ko stopiš predenj. (Kveder, 1940, str. 114–115)

Novak in njegov učenec se v svetli noči sprehodita čez Hradčane do najvišje točke, kjer se jima razpre pogled na praško mesto, panoramski pogled »z vrha«.

Skozi stara vrata prideš na majhno planoto. Visoko se je vzdignil grajski zid nad stare aristokratske vrtove. Vzpneš se na stopnice, nasloniš roke na rušeče se zidovje in se zagledaš na slavno praško mesto. Stoletne palače, temne, spominov in skrivnosti polne leže pod tvojimi nogami. Žlahtne rože diše po vrtovih, kupole se bliskajo v mesečini, tiho in resno stoje stoteri stolpi nad mestom. Bela Vltava šumi nad jezovi in za njo leži morje pošastnih streh. Mirno in veličastno se je vzdignilo nebo v neizmerje, tam nad mestom se je utrnila zvezda in kakor zlata solza pada v temo na zemljo. (Kveder, 1940, str. 115)

Ta pogled s Hradčanov na mesto je bil Zofki Kveder zelo všeč, in kot piše v članku o Pragi, je ta »kraljev[ski] pogled na kraljevo mesto« prevzel vse znance, ki so jo obiskali v Pragi.

Ko stopimo izpod črnega stolpa na odprt svet, razprostre se Praga pred nami, v krasni svoji celoti. Pod teboj vrtovi Male strani, pa palače, cerkve, stolpi. Na vse strani imaš odprt pogled in srce ti zatrepeče v nemem navdušenju. Tukaj sem vodim znance, kadar me obišejo iz juga, vsakemu se razširijo oči in prsa se dvigajo burnejše. Toliko stolpov, toliko kupol, zelenih parkov, rdečih streh, tisočero pisanih fasad in na horizontu dimniki predmestnih tovarn. Kraljev pogled na kraljevo mesto. (Kveder, 1906, str. 74)

Dolgo smo očarani stali pri črnem hradčanskem stolpu. Pisana leži Praga pod nami in stoteri njeni stolpi se blešče v solncu. Težko se ločimo od tega pogleda in počasi stopamo po starih mestnih stopnicah doli. Po celem hribu vodijo stopnice doli, stare stopnice, spominov bogate. Srednjeveški vitezi so stopali todi ob strani nežnih dvorskih gospodičen, glasno so žvenketale ostroge po trdem kamenju. Zdaj priseza tu ob lepih večerih mlad fant večno ljubezen svoji »švadlenky« (šiviljici). Tako se menjajo časi ... (Kveder, 1906, str. 96)

Hradčani so vedno povezani s pisateljičinimi imaginacijami, subtilnimi občutki in meditacijami. Pomenljiv pogled skozi okno na vzpetino z gradom ustvari na primer v romanu *Hanka*, kar bom natančneje obravnavala v podpoglavju o toposu sobe. Tukaj bi izpostavila dve drugi veduti Hradčanov z gradom, dva pogleda na mestno jedro, ki sta bila pisateljici tudi zelo ljuba.

En je pogled s Karlovega mosta, drugi je pogled z desnega brega Vltave. Tako zapiše Zofka Kveder:

Mimo gledišča teče Vltava. Široko in majestetično se je razlila med mestom od brega do brega. Zeleni otoki zastavljajo njen tok. In med košatim drevjem bela poslopja, kjer se vrše po zimi najsjajnejši plesi in zabave; po leti posedajo pred restauracijami Pražaki v ugodnem vlažnem zraku pri glasovih izbornih koncertov dolgo v noč.

Ravno pred nami se vzpenja nad Vltavo novi most cesarja Frančiška, 16 metrov širok, ki je stal preko tri milijone kron.

Pogledamo na desno – in srce se nam zastavi v prsih. Prago imamo pred seboj, oni kraljevi, očarujoči pogled, ki ga odnese seboj vsaki, ki je stal enkrat na tem mestu in ga ne pozabi nikdar. Poznam mnogo mest, ali ne poznam mesta, ki bi imelo to divno, ponosno in tako karakteristično panoramo. Nemo navdušenje napolni dušo nad to čudovito lepoto pred vami. Tam, kakor dragocen pas – Karlov most, dragoceni, kraljevi spomin iz najsijajnejših, najslavnejših dni Zlate Prage. Nad njim Mala Strana, sedež aristokracije, vsaka hiša palača, vsaki kamen skoro – zgodovinska znamenitost. Vmes plemenitaški vrtovi, gosposki parki, čudoviti stolpi, zelene kupole ... A nad vsemi kraljeva krona – Hradčani. Kraljevi dvor, kardinalova palača, palača češkega plemenitaša Švarcenberga, črni stolp, cerkev sv. Miklavža, katedrala sv. Vida, s svojimi bajnimi gotskimi stolpi in stolpiči, ki se črtajo na nebeški modrini, kakor čudovita kamenita pesem, tako lahni, filigranski, drhteči skoro, neverjetni ... (Kveder, 1906, str. 39)

»Vedno enako krasen in očarujoč« pogled z desnega brega Vltave na levi breg, ki predstavlja »veličastno panoramo«, proti Hradčanom in Mali četrti se je pisateljici zdel tak, da ga človek nikoli ne pozabi in se ga nikoli ne naveliča, saj je spreminjajoča se podoba starega mesta enako zanimiva in prekrasna v vseh delih dneva, v vseh letnih časih, v različnih vremenskih pogojih. Koliko ljudi »še pride in bo stalo tu enako zamišljenih,« se je spraševala.

Vsak dan lahko stojite na tem mestu in oči vaše se ne nagledajo. V prvem snegu, v letnem solncu, v jesenski megli, pri solnčnem zahodu, v bliskoviti nevihti in v sanjajočem miru

pomladnega popoldneva – vedno enako krasen in očarujoč je ta pogled. Takoj nasproti gledišču Petřín, kjer so nekdaj darovale žrtve praslovanskim bogovom, pod njim Kynski vrt, ki se vzdiga v prelepah terasah kvišku, po noči posejan z električnimi svetilkami, kakor črn prt posejan z zvezdami, dalje bogati samostani s svojimi cerkvami na smihovski strani, potem Hradčani in še dalje Belvedere, planjava – vsa en sam razkošni park ...

Človek stoji zamišljen. Koliko stoletij je slikalo to sliko, koliko milijonov ljudi se je izmenilo tu od časa, ko je bil povsod okrog še divji pragozd in vse do danes, koliko jih je prišlo in prešlo, koliko jih še pride in bo stalo tu enako zamišljenih. Kakor kaplja vode v morju je človek-edinec v človeštvu ...

Nagledali smo se veličastne panorame, ki nam jo nudi levi breg Vltave. Ako odšeta po desni strani dalje, smo za par korakov pri spomeniku cesarja Franca I. (Kveder, 1906, str. 39–40)

Novelo *Slučaj* pisateljica začne z opisom ateljejev na desnem bregu Vltave, ki jih je, kot pravi, ljubila zaradi prečudovitih pogledov skozi velika okna. Ti pogledi na staro mestno jedro s hradčanskim gradom in »vzvišeno gotsko silhueto« slavnih katedral so se ji zdeli pomirjujoči in povezovala jih je z romantiko. K tem ateljejskim oknom se bomo še vrnil v podpoglavju o ateljeju kot primeru srečnega oziroma hvaljenega prostora v pisateljičini prozi.

Rada se spominjam na pražke ateleje. Osebitno na tiste v novih hišah starega mesta, ki imajo tako krasen razgled na Malo Strano in Hradčane. Jaz ljubim romantiko. V prirodi, v knjigah, povsod. Razburjeno morje, fantastični vrhovi Alp, vihar, vse kar je divjega, velikega čudovitega – umiri notranji nemir, ki me tolikokrat muči. Nekaj kluje v srecu, ne da pokoja. Če pa imajo oči svojo naslado, umiri se duša, kakor otrok, kadar mu zapoje mati sladko pesem. (Kveder, 1910, str. 31)

Pogled na staro mestno jedro, še posebej na Hradčane z gradom, je pri Zofki Kveder izstopajoče povezan s *kategorijo sanjarjenja*. »Neizmernost je, lahko bi rekli, filozofska kategorija sanjarjenja. Sanjarjenje gotovo črpa iz različnih prizorov, iz nekakšnega prirojenega nagnjenja pa rado opazuje veličino. Opazovanje veličine sproža tako posebno držo, tako izjemno stanje duše, da sanjarjenje sanjarja prestavi iz bližnjega sveta v svet, ki nosi znamenje neskončnega.« (Bachelard, 2001, str. 206) Prostrana mestna panorama je, poleg hoje po starih mestnih ulicah, spodbujala avtoričino sanjarjenje in odpirala globoko neskončnost njenega intimnega prostora, ki se ujame z neizmernostjo sveta in veselja. »V takšnih sanjarjenjih, ki obidejo preišljuječega človeka, se podrobnosti zabrišejo,

slikovito se razbarva, ura ne zvoni več in prostor se brezmejno razširi. Takšna sanjarjenja lahko mirno imenujemo sanjarjenja o neskončnosti,« (Bachelard, 2001, str. 212), ki se pri Zofki Kveder zlijejo z »gigantsko veličino in krasoto neizmerja« – »neznanega, neizmernega in čudovitega svetovja« (Kveder, 1940, str. 116). In kot še piše Bachelard, se neizmernosti *prostora intimnosti* in *prostora sveta* dotakneta in pomešata posebno takrat, ko »se velika človekova samota poglobi« (2001, str. 226).

5.2.3 Most

Praški mostovi nudijo sprehajalcu prečudovite poglede na desni in levi breg Vltave, ki sta v primerjavi z drugimi mesti res nekaj posebnega, je razmišljala Zofka Kveder.

Po lepem mostu Frančiška Jožefa se vračamo zopet na desno stran Vltave. Iz vseh praških mostov nudijo se prekrasni pogledi na eno in drugo stran. Povsod vidite celo mesto, celo Prago, ne kakor v drugih mestih samo dve pusti fronti obalnih ulic. (Kveder, 1906, str. 97–98)

Od vseh mostov je najbolj tipična »tradicionalna dominanta Prage« (gl. Hodrová) Karlov most. Na Karlovem mostu obstoji tudi protagonist povesti *Ivan in Ljuba*, ki se v noči hudih ljubezenskih pretresov spogleduje s »temnimi« valovi Vltave; tam pomisli celo na samomor. Most izstopi iz teksta kot *meja*, kjer lik bije svoje notranje boje, od katerih bo odvisno njegovo nadaljnje življenje oziroma zgodba.

Ivan je bil razburjen. V neki čudni omotici je šel naprej, ne vede, kje hodi. Glava mu je bila vroča, kakor bi bila obložena z žerjavico. Utrujen je bil, da bi bil skoraj padel. Opotekal se je. Tako je prišel na Karlov most. Dalje ni mogel. Naslonil se je na ograjo in roki položil na zid, podpirajoč si težko glavo. Iz Vltave se je dvigal hlad, ki mu je blažil neznosno vročino na čelu. Njegove kaotične, razburjene misli so se nekoliko pomirile. [...]

Solze so mu privrele v oči. In ni jih obrisal. Trpel je tako grozno, kakor bi se mu v prsih nekaj trgalo. Ihtel je krčevito. Z rokami je komaj še podpiral glavo. Gledal je v temne, široko razlite Vltavine valove, v katerih se je tu in tam lesketala kakšna zvezda. Voda je tiho šumela, vse naokrog je bil mir. In on tu sam, zapuščen, s svojimi neznanskimi bolečinami ... Kako nevarno je to bilo! Ta šum reke ... Ljudem, ki tako blazno trpijo, se mora skriti orožje. In tu doli je tekla reka ... Koliko jih je že tam ... (Kveder, 2010, str. 334–335)

5.2.4 Park

Nad praškimi »sanjavimi« parki je bila Zofka Kveder zelo navdušena, rada jih je opazovala v njihovi spreminjajoči se podobi letnih časov ter tja vodila Vladošo. Parki so jo navdihovali in tolažili v kriznih trenutkih. Postali so tudi prostor globoke vezi med materjo in hčerko.

Nekdaj, v zgodnji pomladi, sem se sprehajala z Vlado po parku. Nekatere veje so bile že polne rjavih popkov in pripovedovala sem ji, kako lepo bo, ko vse zazeleni. »Ko bo tukaj vse zeleno, bo pomlad,« ji razlagam. Poslušala me je važno in me pozneje, ko sva metali drobtine glasni tropi vrabcev, vprašala še enkrat: »Bo kmalu?« – »No, kmalu,« jo potolažim. Naslednji teden sva zopet šli v park. Povsod je klilo prvo zelenje. Vlada se ustavi pod drevesom, ki je bilo že vse posuto z nežnimi svetlo zelenimi listi. Pokazala je na vejo: »Zofka, daj, prosim, daj mi to pomlad!« Pisane poljane doli od juga, cvetoči gaji, dišeči vrtovi so se vzdignili pred mojimi očmi. (Kveder, 1978, str. 18–19)

Odprti prostor parka je v njenih literarnih besedilih povezan z razkrivanjem notranjih svetov literarnih likov. Tako je na primer v *Hanki* sprehod po zasneženem parku združen z zaupnim pogovorom dveh znank, ki vsaka zase sprejemata pomembne odločitve v življenju. »Šli sva po mestu in niti sami nisva vedeli, kako sva prekoračili most pri češkem narodnem gledališču in zašli v Kinski vrt, kjer je bilo drevje čudovito zasneženo. Sami sva hodili po poti, pozabili sva na obed in lakoto in pogovarjali sva se o čudni njeni in moji usodi.« (Kveder, 1938, str. 153)

V povesti o Ivanu in Ljubi park na Karlovem trgu postane intimni prostor dveh zaljubljenecv. »Tiho, počasi sta se sprehajala po parku. Roka se je pritiskala k roki. Kakor v časih svoje prve ljubezni, ko si še nista upala povedati, kaj jima raja v srcu, so se iskali prsti – skoraj tajno – in roki sta se prijeli. In tako sta se sprehajala kakor dvoje srečnih otrok.« (Kveder, 2010, str. 339) Prostor intimne sreče postane tudi park na Žofinu. »Potem sta molče odšla na Žofinski otok in tam sta se sprehajala dalje. Vse okoli jima je šumelo in pelo in žgolelo in dehtelo in dihalo ljubezen. [...] Naenkrat sta se ustavila tam zadaj v senci košatih dreves, kjer ju ni videl nihče. Globoko sta si pogledala v oči, v katerih jima je žarel odsev neskončne pomlajene, prerojene sreče.« (Kveder, 2010, str. 339–340)

Pred tem srečnim koncem povesti je park tudi prizorišče Ivanovega soočanja z bolečino in njegovega odločanja o prihodnosti.

Kakor preganjana zver je bežal. V Stromovki je padel ves upehan na klop. In vse duševne bolečine so se vrnile. [...] Kakor izven sebe se je vrgel na trato, glava se mu je zarila v rosno travo, prsti, kakor bi bili železni, so nervozno trgali travo in rili po zemlji. [...] V besni bolečini je bolestno vzdiknil, potem je skočil na noge, prestrašen od svojega lastnega, zverinskemu tuljenju podobnega glasu, in ves potrj je tekal po parku. Moči so ga zapuščale, nogi sta mu oslabei, opotekal se je in končno je padel kakor snop na trato pod nekim grmovjem. [...] Zvezde so začele bledeti. Nebo je postalo sivkasto, bolj in bolj svetlo, tam – daleč in visoko so zadrhteli prvi rožnati žarki jutranje zarje. Zrak je bil vlažen. Vse naokoli je bilo svetlo zeleno, počasi je bilo moč razločevati razne barve cvetlic ... Stoteri glasovi ptičic so odmevali po zraku ... (Kveder, 2010, str. 335–336)

5.3 Srečni – hvaljeni prostori

Atelje in soba sta pri Zofki Kveder dva primera »srečnega« oziroma »hvaljenega prostora«, kot te prostore, »ki jih imamo radi«, poimenuje Bachelard (2001, str. 26). Za izbire, opise, oživljanja prostorov lahko rečemo, da so uglašeni z notranjim prostorom tistega, ki te prostore »piše« in se jih spominja (pa seveda tudi tistega, ki te prostore »bere«). In kot še zapiše Bachelard: »Za poznavanje intimnosti je bolj kot določanje datumov pomembna njena umestitev v prostore.« (2001, str. 37) Pri obravnavani avtorici sta prostora atelje in soba povezana z makrolokacijo Prage.

5.3.1 Atelje

Atelje je v (s praškim okoljem determiniranih) literarnih besedilih Zofke Kveder zelo poseben kraj. V črtici *Slikar Novak* je atelje velika izpolnjena želja matere in sina, ki sta dolgo sanjala, »[k]ako bo imel svoj atelje; s preprogami bo pokrit in lepo se bo videlo na vse strani čez mesto. V črnem svilenem plašču bo sedel v starem, bogato izrezljanem naslanjaču [...]« (Kveder, 1940, str. 99). Atelje je hvaljeni prostor, ki prinaša slikarju veliko zadovoljstvo:

Njegov atelje je bil lep. Zakaj to je bilo edino, kar ga je veselilo. Umrl bi bil rajši od lakote, kakor da bi pogrešal teh nekaj lepih dragocenih stvari okrog sebe. Iz starega mašnega plašča je

napravl baldahin nad otomano, ki je bila pokrita podnevi s prelepo preprogo in na kateri je ponoči spal. Po stenah so viseli čudovito tkani prti, med slikami vezeni svileni robci in razna drobnarija. Vsaka stvar je bila zanj prebogata spominov. Prištedena je bila od ust, prištedena od veselja, po katerem hrepeni mladost, od cigaret, izletov, obleke ... In zdelo se mu je, ko je sedel tako v širokem, bogato izrezljanem starem naslanjaču in gledal okrog sebe, kakor da si je za smeh, za pomladansko sonce, za minljive srečne hipe kupil te mrtve, ali lepe stvari, ki so trajnejše od tega, kar je žrtvoval zanje, trajnejše od njega samega in njegovih sanj. (Kveder, 1940, str. 97)

Atelje se kot srečni in hvaljeni prostor pojavi tudi v noveli *Dogodek s potovanja*, kjer je to prostor »lepega življenja« malega slikarjevega sinčka, ki je posedal »v ateljeju, napolnjenem s pestrobarvnimi dragocenostmi, s slikami in pisanimi preprogami, opremljenim z velikimi okni« (Kveder, 1940, str. 163), in tudi v noveli *Slučaj*, čeprav je to nesrečna zgodba o naključju, ki nadarjenemu violinistu za vedno uniči življenje. Prvoosebna pripovedovalka se v noveli *Slučaj* najprej spominja prijetnih druženj v ateljejih. Ti umetniški prostori so se ji še posebno vtisnili v spomin zaradi velikih oken s pogledom na levi breg Vltave proti Mali četrti in Hradčanom. Zaradi teh ateljejskih oken, ki so ji nudila pomirjujoče poglede na staro mesto, je te prostore še posebej ljubila.

Zato sem še posebno ljubila pražke ateleje, ki se je iz njih širokih oken odpiral pogled tja čez Vltavo na malostranske straoslavne palače in njihove aristokratske vrtove, na kapele in cerkve, na kraljevi hradčanski grad in katedralo svetega Vida, ktere gotska silhueta se je črtala na svetlem večernem nebu, lepa in vzvišena, kakor vresničene sanje umetnika. (Kveder, 1910, str. 31)

Prevzele so jo barvne nianse, v katerih se je spreminjal prostor, in prijetno vzdušje v dobri družbi, »neka sanjava fantastičnost« tega srečnega prostora (gl. Kveder, 1910). »Poetični ateljeji«, kot jih imenuje, so bili prostori »visoko pod strehami palač« in »visoko nad skrbmi in tegobami dneva«, kjer so se srečevali prijatelji in znanci ter skupaj preživljali čas. V tem krogu je vladalo razumevanje in sočutje, vedno je bilo dovolj posebne ljubeznivosti za čase, ko je kdo trpel ali bil žalosten.

Kadar pada mrak, kadar barve prehajajo v modre in vijoličaste nianse, ko se vse spreminja, izgublja realnost in se topi v neko sanjavo fantastičnost, lepšo in bogatejšo od resnice, takrat je najlepši čas za lepe, poetične atelejske pogovore, za tih, bogat molk ob čaju in umirajoči dnevni svetlobi.

Skoro vsak dan smo se shajali ob takih urah pri temu ali onemu znancu, prijateljici, prijatelju. Pestra družba nas je bila. Par literatov, nekaj glasbenikov, igralec, dve igralki, dva vseučeliščna docenta, nekaj kiparjev. Vse to se je zbiralo pri slikarjih in slikaricah, zakaj oni so imeli, kar je za take lepe shode v mraku najpotrebnejše – poetične ateleje, visoko pod strehami palač, visoko nad skrbmi in tegobami dneva, visoko nad glasnim, vsiljivim šumom ulic. [...]

O, družba, o prijatelji, kako lepi so spomini na vas! Nič grdega ni bilo nikoli med nami, nobenega madeža, nikoli razočaranja! Življenje je postalo pusto in prazno a tisti večeri v vaši družbi leže za menoj, kakor dalnja oaza, na katero se oko rado ozre nazaj. Po samotah gre moja pot a spomin na vas me prevzame včasih v tihih urah, kakor zadiše že davno ubrane, davno posušene rože, ki jih hraniš v miznici, dokaz srečnega trenutka – in ki še diše, že pol zdrobljene, pol v prahu, še diše, ko se tvoj obraz, postaran in truden, skloni nad nje. Kakor iz biserjev so večeri onih let, vsak je dragocen, vsak bogat. Kakor lepa povest je vsak večer tistih večerov. (Kveder, 1910, str. 31–32)

Prijateljska druženja so bila vedno pestra, polna spontanih kulturnih dogodkov. Ta druženja so bila priložnost, da so si med seboj pokazali svoje umetniške stvaritve, znanja, pripovedovali o svojih interesih in si izmenjali mnenja. Pripravili so si zakuske in v domačnostnem vzdušju preživljali večere kot ena povezana družina. Bili so mladi ter polni načrtov in sanj.

Vsi smo živeli, kakor da živimo le za te večere. Vsi navdušeni so delali kiparji in slikarji, da se pohvalijo zvečer pred vsemi nami s svojo marljivostjo in svojimi uspehi. Mi literatje napisali smo svoje najlepše novele, da smo jih čitali pred našo družbo in poetje so zlagali svoje sonete in balade v prvi vrsti za nas. Igralke so bile bolj vesele, če smo jih mi pohvalili, da lepo recitirajo, kakor nad novo vlogo in nad aplauzom v gledališču in naši glasbeniki so nam prirejali prave koncerte. Še celo ona dva docenta na vseučelišču sta mislila na nas. Historičar nas je zalagal s starimi, zanimivimi anekdotami slavnih učenjakov, kraljev in drugih imenitnikov, drugi pa, kemičar, nam je pravil o svojih eksperimentih ravno tako vzhičeno, kakor gospodična Dora, učiteljica na umetniško obrtni šoli, o ornamentih, ki jih je staknila v starih arhivih muzeja. (Kveder, 1910, str. 33)

Mi vsi drugi smo bili bohemske krvi. Prinesli smo malo sira seboj, malo šunke masla, naredili smo »zakuske« in to je bila za nas z malo sadjem in čajem prav imenitna večerja. Docenta sta porabila svoj denar za knjige in eksperimente, učiteljica na umetniško obrtni šoli je kupovala starine in je ves svoj denar znosila k antikvarjim, drugi pa itak nismo bili blagoslovljeni z pozemskim blagom, tako je prišlo, da so edino Fred, Gabrijel in Helena, vsi otroci boljših hiš, večerjali, kakor se spodobi poštenim ljudem in zato prihajali še le okoli osme ure. Mi drugi smo prihajali, kakor je kdo hotel od četrte ure dalje. Po leti itak ni bilo nič z našimi večeri, – v letnih

mesecih so bile počitnice za nas, razpršili smo se na vse strani in vsak po svoje živeli umetnosti in življenja. (Kveder, 1910, str. 34)

Že se je pomlad oglašala. Vetrovi so prišli od juga in okna so žvenketala od njihovih burnih udarcev. V zraku je nekaj dišalo, nekaj mehkega je bilo razlito povsod. Nebo je bilo visoko razpeto, oblaki so se podili, drevje v parkih je bilo še golo ali že so sokovi silili po deblu v veje in vejice. Vode so narasle, le še tu in tam je ležala lisa snega in nekje daleč zunaj za mestom so gotovo že cvetele snežnice in zvončki in trobentice.

Mi smo bili veseli, zadovoljni. Polne glave so nam bile novih sanj, novih načrtov in ciljev. Smejali smo se in le redko kdo od nas in le redkokdaj še, je bil molčljiv in potr, nemirnih misli, bolan od neizpoljenih želja. Vse je bilo tako blizu, vsa moč in vsi cilji. (Kveder, 1910, str. 35)

V poglavju o pisateljicinem življenju v Pragi je bilo rečeno, da je v javnem pismu omenjala družbo praških nemških umetnikov, v kateri se je lepo počutila. Mogoče v tej noveli izhaja iz spomina nanje. Tudi v črticah o Vladoši pisateljica piše o umetniških prijateljih, glasbenikih, ki so navdušili njeno hčerkico.

Prišel je brat moje prijateljice. Tudi on je glasbenik. Zaigral je na gosli neko novejšo Ševčikovo skladbo.

Vladoška ga je jako skrbno opazovala. Ko je končal, pravi važno: »To je umetnik, mama.«

Vidiš jo, žabo, si mislim, pa ne, da bi imelo to pišče že umetniški okus. (Kveder, 1978, str. 32)

5.3.2 Lastna soba

Lastna soba je sicer naslov odmevne knjige v zgodovini premišljevanj o literarni ustvarjalnosti, ki jo je leta 1928 napisala Virginia Woolf³⁷, vendar ne moremo mimo omembe dejstva, da se je velikega pomena lastne sobe in lastnega zaslужka že pred zapisanimi razmišljanji angleške pisateljice, na drugi strani pa še svobodnega iskanja zgodb zunaj lastnega prostora po mestnih ulicah, dobro zavedala tudi Zofka Kveder. V njenih pismih, člankih in literarnih besedilih ima topos sobe prav posebno vrednost in

---

³⁷ Zanimivi so tudi drugi njeni eseji, gl. tudi Woolf (1930).

opazimo lahko, da je ta navznoter zamejeni kraj z odprtim pogledom navzven pri pisateljici tesno povezan ravno s prostorom Prage.

V *umetniškem kontinuumu* romana *Hanka* je soba pomemben strukturni del sestavljajočega se romanesknega toposa. Naslovna junakinja je poljska intelektualka, ki po dokončnem razočaranju nad možem, ločena od razpadle družine in vseh svojih najbližjih, sama v novem praškem okolju piše dolga pisma prijatelju na fronti, poljskemu zgodovinarju Kazimirju Stazsyńskemu, do katerega goji skrita, nikoli do konca uresničena čustva velike ljubezni. Ta zgodba o ljubezni, ki istočasno pripoveduje o ženskem poskusu osvobajanja iz patriarhalnih vzorcev, postane tudi izpoved o vojnih grozotah. Prostor in čas romana sta povezana, lahko ju opazujemo kot nekaj združenega, kot bahtinovski kronotop, ki je nekakšna osnova, skozi katero se konkretizira abstraktno. Dogajanje romana je umeščeno v srednjeevropski prostor; večina Hankinih pisem, ki se zvrstijo od oktobra 1914 do decembra 1915, nastane v Pragi, kamor se razočarana ženska umakne pred nevarnostjo vzhodnofrontnega bojišča, pred hladom svojega moža in hčerk ter pred samo seboj. Ravno to češko mesto, ki je povezano z velikim premikom v njenem življenju (tu se nam ponuja tudi vzporednica z Zofko Kveder), naposled postane prostor soočanja z lastnim v sobico zamejenim svetom, ki preraste v zunanje mesto – mesto začetka notranje preobrazbe in odprtja poti v izgradnjo nove identitete. Vojna, ki se sprva dogaja le zunaj, kmalu postane tudi notranja vojna glavnega ženskega lika.

S prvim pismom iz »zlate Prage«, za katero pravi, da se že iz prekrasnih razglednic lahko razbere, kako zelo jo Čehi ljubijo, se Hanka Stazsyńskemu oglasi konec januarja 1915. Piše, kako sedi v sobici in gleda skozi okno na Hradčane. Zofka Kveder sobico locira v Malo četrť (češ. *Malá Strana*). Panoramski pogled je usmerjen k historičnim dominantam mesta, h gradu, Karlovemu mostu itd., k »okameneli bajki češke preteklosti«:

Zdaj sedim tu v sobici stare palače na Mali strani v Pragi. Skozi okno gledam na Hradčane. Kot da sem se vrnila v nek drug svet za kakšno stoletje nazaj, tako mi je čudno pri duši, ko gledam na ta stari grad, ki je okronal Prago s svojo lepo in nenavadno krono. Streha in stolp katedrale svetega Vida se dvigata nad širokim pasom mogočnih oken, ki se v njih blešči odmev davnih dni. Doli pod trdnjavo spet palača pri palači, dvorišča, zmes rdečih streh, čudovitih fasad, starih zidov, ulic, polnih spominov na minulo slavo. Potem palača slavnega Wallensteina, znamenitega vojskovodje ... Potem Vltava, češka reka, kot je Visla reka Poljakov ... Nališpana je z mostovi, ki jo krasi kot dragocen nakit. Tu stari Karlov most, najslavnejši v Evropi,

okamenela bajka češke preteklosti ... A tam, na drugem bregu, ogromna kupola cerkve sv. Miklavža s stolpi med starimi rdečimi strehami, ki jih oko ne more prešteti.

Često stojim pri oknu in mislim na poljska mesta ... (Kveder, 1938, str. 71)

Literarna stvarnost bralca večkrat zapelje v zunajbesedilno resničnost in spomni na opise praških let Zofke Kveder, ki se je podobno kot njen literarni lik sredi praške zime znašla v podnajemniški sobici in začela novo poglavje svojega življenja. Topos sobe je izredno zanimiv predmet opazovanja, tudi zato, ker je, bachelordovsko rečeno, skladen s topologijo duše. V študiji o pomenu sobe D. Hodrová piše, da ima vsaka soba, ki je tudi en od osnovnih krajev človeške eksistence, podobno kot mesto neko svojo emanacijo – ta predstavlja nekakšno duhovno informacijo, tvorjeno iz občutkov, misli, usod tistih, ki v sobi prebivajo (Hodrová, 1997, str. 217–238).

Ena temeljnih karakteristik sobe je njena zaprtost, zamejenost notranjosti, vendar ta interier komunicira z zunanjim svetom, njegovo odprtost navzven predstavljajo okna in vrata (Hodrová, 1997, str. 217–238). Motiv pogleda skozi okno in upodabljanje okna na način, da to postane pomemben element strukture toposa, lahko beležimo kot značilno potezo poetike prostora pri Zofki Kveder.

Eden od tipičnih pogledov skozi okno, kakršen je tudi prej navedeni primer iz romana *Hanka*, je panoramski pogled »z vrha« in »iz centra«. O tem pogledu skozi okno proti mestu Hodrová v svojih študijah o mestu v češkem romanu ugotavlja, da je bil poleg pogleda s hriba *Petřín*³⁸ in pogleda z mosta tipičen za češke deziluzionistične in novoromantične romane, ravno tako tudi pojavljanje Prage z njenimi tradicionalnimi dominantami (Hodrová, 1988; 1994). Pri Zofki Kveder je motiv okna zelo izrazit. Podoba okenske meje med notranjščino in zunanjščino je v njenih literarnih tekstih povezana s toposom vhoda/izhoda, skozi okno se odpira pogled navzven k mestu in skozi okno mesto vstopa v sobo, kar priklicuje stanja zamaknjenosti odtujenega razmišljujočega subjekta, medtem ko vrata v tej prostorski strukturi navadno ostajajo zaprta.

Soba je bila pisateljičin ustvarjalni in delovni prostor, v katerem se je počutila varno in na katerega je bila navezana. V ustvarjalnih intervalih in takrat, ko je morala delati, se je rada

---

³⁸ Hrib v centru Prage, ki se dviga nad Malo četrtno.

zaklepala v sobo, da je ne bi motili, in s hčerko sta se takrat »pretvarjali«, da ju ni doma, bili sta neslišni in Vladoša ni smela v kuhinjo. O tem govori tudi navedek iz črtice *Naša Vlada*: »Večkrat, kadar delam pa nočem, da bi me kdo motil, zaklenem in Vlada ne sme v kuhinjo, da bi se zunaj ne slišalo, da smo doma. To ji vselej razložim: 'Vidiš, delati moram, pisati, če bi pa kdo prišel, ne bi mogla nič delati, morala bi se z njim pogovarjati. Zato bova zaklenili, kajne? In ti ne pojdeš v kuhinjo.'« (Kveder, 1978, str. 19)

Lasten ustvarjalni prostor je bil za Zofko Kveder zelo pomemben, »tako zelo ljubim svojo svobodo, ljubim včasih samoto,« je zapisala v pismu Cankarju (gl. Cankar, 1972, str. 362). »Zdaj je tako lepo. Imam vsega. Imam veliko sobo z balkonom, – z balkonom, prosim! – in kuhinjo imam tudi. Krasen izgled imam na vse strani po parku. Vso noč imam odprta okna.« (Cankar, 1972, str. 362) Vzdušje v njeni sobi je vzdušje ustvarjalnosti, na katerega je ponosna in o njem vedno z navdušenjem pripoveduje. Tako na primer tudi v sestavku o Macharju (Kveder, 1904, str. 2) natančno opisuje,^{xv} kako je tistega poletnega popoldneva, ko je dobila nenapovedan obisk, sedela z razpuščenimi lasmi in bosa za pisalno mizo v svoji sobi ter pri odprtem oknu med kupi popisanega papirja pisala. Piše, kako je takrat bila ravno v obdobju, ko je trdo delala, tudi po štirinajst ur dnevno; in kot pravi, v takih delovno intenzivnih obdobjih običajno ni niti jedla niti spala. »Pro vsechny svaté. Odpust'te, u mne je Babylon a já sama vyhlížím jako čarodějnice. [Za vse svete. Oprostite, pri meni je babilon in jaz sem videti kot čarovnica. Prev. P. K.]« (*Ibid.*)

Posvečenost ustvarjalne sobe je moral potrjevati najmanj ustvarjalni nered na pisalni mizi. »Potem pospravim, pometem, pobrišem prah – zdaj sem zelo redna in čista, – samo na moji pisalni mizi imam še razmetano,« je pisala Cankarju (gl. Cankar, 1972, str. 362).

Vrnimo se še enkrat k oknu. Znani nemški filozof in sociolog Georg Simmel je zapisal, da je okno »kot povezava notranjega prostora z zunanjim svetom sicer podobno vratom«, le da »[t]eleološki občutek, ki izvira iz okna, poteka skoraj izključno od znotraj navzven: skozi okno gledamo ven in ne noter. S svojo pozornostjo tako rekoč kronično in neprekinjeno vzpostavlja povezavo med notranjostjo in zunanostjo, vendar dajeta oknu enosmernost tega povezovanja in njegova omejenost (pot je le za pogled) le del globokega in načelnega pomena vrat.« (Simmel, 2000, str. 338) Naj temu pridamo, da je seveda v literaturi zelo zanimiv tudi drugi, ravno obraten prostorski učinek, značilen na primer za

francosko realistično prozo, ko se pojavita značilna *horizontalna perspektiva*, ki je lahko kombinirana z *bočnim pogledom*, in prehajanje od makropogleda k mikropogledu. Takrat postane pomemben pogled z zunanje strani skozi okno v notranjost – sledimo lahko horizontalnemu gibu očesa z ulice k sobi, ki postane počasi približan detajl (gledano vertikalno je to vrh, ki je lahko povezan s skrivnostnostjo) (Hrbata, 2005).

Takšna perspektiva se v romanu *Hanka* izriše na točki, ko v Hankino življenje nepričakovano spet vstopi odtujena hči. Pisateljica ustvari napetost s kratkim opisom Hankinega večernega sprehoda po praških ulicah in vrnitvijo do doma, ko z ulice začudena opazi razsvetljeno okno svoje sobe.

Hitro sva povečerjali in odšli še malo na sprehod po tihih stranskih ulicah. Hotela sem, da bi šla doktorica k meni na čaj, a ona ni mogla, ker je morala ob osmih nastopiti nočno službo.

Spremila sem jo do vrat bolnišnice in sem šla počasi po mestu do Vltave, potem pa preko Karlovega mostu na Malo strano in v svoje stanovanje.

Začudila sem se, ko sem z ulice opazila, da je v moji sobi svetlo. Najbrž mi je služkinja prinesla vode ali pa je popravljala ogenj v peči, sem pomislila.

Stopim v hišo in se povzpnem v drugo nadstropje. Odklenem stanovanjska vrata in obstanem na hodniku, da si slečem plašč in galoše. Tedaj začujem v svoji sobi razgovor. (Kveder, 1938, str. 167)

V romanu beremo, kako Hanka v pismu piše o najeti sobici, da je bila v preteklosti dom kakšne odlične plemiške družine, da pa zdaj tu prebivajo uradniki in obrtniki, ki zgodaj vstajajo in zgodaj hodijo spat. Noči so tihe in ona rada dolgo tako v tišini sedi v tej svoji najeti sobi. Opis spomni na avtoričino bivališče na Katarinski ulici.

Proti večeru rada dolgo, dolgo sedim v svoji najeti sobici v stari palači, kjer je bilo pred sto leti stanovanje kakšne odlične, že izumrle plemiške družine, kjer pa se je zdaj nagnetlo veliko in preveč majhnih življenj in to nižjih, slabo plačanih uradnikov v prvem in drugem nadstropju, v pritličju pa in na podstrešju nešteto majhnih obrtnikov. Vendar je tiho, izredno tiho po teh ulicah in v naši hiši, kadar se znoči. Sami delavni ljudje stanujejo tu, pa hitro legajo k počitku, utrujeni od dnevnega vrveža. Vstajajo zgodaj, pa ne ljubijo nemirnih noči. Spijo pokojno. (Kveder, 1938, str. 116)

Ta literarni opis sedenja v tihi sobi v nas priključuje podobo pisateljice, ki se je, kot lahko razberemo iz njenih zapisov, rada prepuščala tišini svoje sobe. Takoj za tem lahko pomislimo še na Bachelardovo premišljevanje o skladnosti dveh intimnosti, intimnosti posameznika in intimnosti njegove tihe sobe (Bachelard, 2001). Bachelard sobo omenja tudi kot enega od prostorov samote (*ibid.*).

Vrnimo se k romanu, v februarских pismih se Hanka pogosto oglašja in njen krik samote je takrat največji. »Priatelj, brezmejno sama sem. Kadar se zvečer vrnem domov in stopim v svojo sobico, k sami sebi, mi je, kot da sem nekje na samotnem otoku sredi oceana.« (Kveder, 1938, str. 136) Samotna soba včasih postane tudi težki prostor izolacije.

V črtici *Moja mala* (1903) Zofka Kveder takole opiše eno izmed svojih nočnih bedenj v svoji tihi sobi, ko je lačna v temi ob oknu presedela ure in se spopadala s »črnimi mislimi«:

Moja mala je šla spat. Zunaj je nastala noč, a jaz sem še vedno sedela pri oknu in gledala na pusto, ozko dvorišče. V umazani hiši nasproti so se vžigale luči, ali jaz sem ostala v temi. Čemu naj bi prižgala luč? Sedela bi pozno v noč pri mizi nad papirjem s peresom v roki, pa ne bi ničesar, ničesar napisala. Vzdihovala bi od nemira, črne misli bi odgnale poslednjo možnost za delo in vedno bolj bi se me pollaščalo tisto grozno čustvo, ki se ga tako bojim: nezaupanje vase, obupavanje nad svojimi močmi, nad svojo zmožnostjo, nad svojim talentom... In to je strašno! Nikoli ničesar ne dosežeš, nikoli ne dosežeš cilja, nikoli ne ustvariš dela, ki o njem sanjariš, ne napišeš knjige, ki bi si ob njej dejala: zadovoljna sem, srečna in ponosna zaradi tega dela!

In vedno bolj se je zgoščala noč in ura je minevala za uro. Lačna sem sedela pri oknu, v skrbeh nad jutrišnjim dnevom, opravljna, žalostna, nezmožna delati in ustvarjati, po čemer sem tako hrepenela. Neizmerna grenkost mi je napolnjevala dušo, topo so mi strmele oči v noč, bilo mi je prebridko in pretežko, da bi bila lahko jokala. (Kveder, 1978, str. 6–7)

Zapisano je bilo, da ima vsaka soba neko svojo emanacijo, nekakšno globino. O tem nam govori tudi odlomek, v katerem Hanka v enem od pisem premišljuje, kdo vse je pred njo že živel v njeni najeti sobici. »Kdo vse je bil že tu sam, otožen in tuj?« se sprašuje.

Spet sem se vrnila v svojo sobico, ki prav za prav ni moja, marveč je samo najeta. To zdaj čutim mnogo teže kot kdaj prej. A prav zdaj bi bolj kot kdaj koli rabila svoj dom, svoje zatočišče, kjer je vse moje, kjer me vse tolaži, ljubi in greje.

Toda v tujem stanovanju sem. Čigava je postelja? Kdo jo je kupil, kdo je na njej srečen sanjal, dokler je bila nova?? Kako dolgo je že, odkar jo dajejo v najem? To in vse, kar je v tej sobi? Pisalna miza, umivalnik, omara, divan z garnituro, slike po stenah? Ni videti, da bi bila ta oprava kupljena zato, da se »daje v najem«, preveč se mi zdi stara in odlična. In vendar, kdo je vse že stanoval v tej sobi in ponoči sedel ob svetilki pri pisalni mizi? Kdo vse je bil že tu sam, otožen in tuj? (Kveder, 1938, str. 164)

Eden od indicov³⁹ notranjega intimnega prostora, ki se prekriva z intimnim prostorom sobe, postanejo pisma. V črtici *Pisma* je mikrolokacija ravno praška soba, kjer se v globoki, neskončni, zaprti notranji intimni prostor pišoče prestavljamo skozi prvoosebno premišljevanje o pismih, o teh intimnih predmetih s sledovi nekega spomina in življenja.

Zadnjič sem komaj čakala, da pridem domov, da bi napisala pismo; a sem imela do večera toliko potov, da sem bila vsa utrujena in nisem nič napisala zaradi zaspanosti. Pisala bi bila uredniku tukaj v Pragi, starejšemu gospodu, ki je bil vedno dober z menoj. Videl mi je takoj na obrazu, kadar sem prišla v uredništvo, da se mi godi slabo in da bi rada predplačila. In vselej mi je napisal nakaznico, ne da bi morala prositi in se poniževati; hitro je tiskal moje reči in mi obljubil, da rad zopet sprejme, kadar prinesem kaj novega. Rekla sem mu, da bom napisala serijo feljtonov in da mu jih prinesem kmalu. Ali nič nisem napisala in že par mesecev me ni bilo tam. Pa bilo bi mi žal, ako bi mislil, da ne pridem le iz malomarnosti, morda zato, ker nisem v stiski. Hotela bi mu pisati in ga lepo zahvaliti za vse, kar mi je storil dobrega, četudi morda nevede. Kolikrat bi ne bila imela niti za jed niti za kurjavo, če bi ne bil sprejel mojih reči! In potem — on je bil vedno tako ljubezniv, in četudi sem prišla večkrat zaradi predplačila, je znal vselej tako urediti, da mi ni bilo nič mučno to. Pripovedovala sem, da hočem napisati študijo, in on mi je obljubil, da mi posodi knjigo o dotični stvari, naj le pridem v uredništvo ponjo, on mi jo preskrbi! Pa nisem prišla in rada bi, da bi vedel, da sem hvaležna za njegov trud in za vso njegovo prijaznost in da le zato ne pridem, ker me je sram, da nisem napisala obljubljenih feljtonov. (Kveder, 1940, str. 9–10)

Lep primer izraza dialektike zunanjega in notranjega intimnega prostora sta dve pesmi v prozi, *Moje kamna* [*Moja peč*; prev. P. K.] in *Studna* [*Vodnjak*; prev. P. K.], ki ju je Zofka Kveder napisala v začetnem praškem obdobju. Leta 1902 sta bili objavljeni v uglednem češkem časopisu *Zlatá Praha*. Omenjam ju samo kot dopolnitev k literarni analizi, ker obe odražata pisateljčina stapljanja s prostorom in njegovimi predmeti. Navedla bom le kratek izsek pesmi *Moje kamna* [*Moja peč*], ki naj na tem mestu služi kot ilustrativna miniatura.

---

³⁹ O indicih notranjega prostora, sicer v drugačnem kontekstu, obsežno piše Hodrová (1993).

»V mém pokoji stojí malá, železná kamna. [...] Tak tedy stojí v koutě zaprášená, a stále více rezaví. Jakoby se trápila. Často na ně pohlížím, a tu se mi zdá, jakobych se jim podobala ... [V moji sobi stojí majhna, železna peč. [...] Tako stoji v kotu zaprašena, in vedno bolj rjavi. Kot da bi jo skrbelo. Pogosto jo pogledam, in takrat se mi zazdi, kot da bi ji[m] bila podobna ... Prev. P. K.]« (Kveder, 1902, str. 441)

Za literarni prostor v prozi Zofke Kveder smemo reči, da ga lahko beremo kot metonimijo notranjega intimnega prostora literarnih oseb oziroma epskega subjekta, kar pa nas pogosto napelje tudi na vzporednosti z notranjimi doživljanji avtorice same. Prostor se nam kaže kot zelo pomemben element avtoričinega literarnega ustvarjanja. Skozi analizo tega konstitutivnega elementa besedil pravzaprav spoznavamo tudi pisateljico.

5.4 Klinika

Popolno nasprotje srečnim, hvaljenim prostorom je zaprti bolnišnični prostor. To, da je Zofka Kveder v začetnem praškem obdobju daljši čas prebivala v bližini praških univerzitetnih bolnišničnih prostorov in da se je konec leta 1905 odločila tam tudi izučiti za babico, je že bilo omenjeno. Svet za bolnišničnimi zidovi ji ni bil tuj. Poleg tega je bil njen tedanji mož zdravnik, po zaključku študija je delal v bolnišnici v Vinohradih, kjer je v zadnjem praškem obdobju skupaj prebivala cela družina (gl. Kveder, 1978).

Leta 1906 se je Zofka Kveder pod vtisi z babiškega tečaja odločila napisati novelo *Na kliniki*, ker je v teh zaprtih velemestnih prostorih našla tudi tisto običajno skrito stran življenjskih zgodb, ki so jo šokirale. Novela je bila napisana v nemščini in pod naslovom *Auf der Klinik* objavljena v dunajskem časopisu *Die Zeit*. Leta 1907 je v *Savremeniku* izšel srbohrvaški prevod z naslovom *Na klinici* in s pristavkom »Prag, u prosincu 1905 [Praga, v decembru 1905; prev. P. K.]« (opombe v Kveder, 1940, str. I–II).

»Zelo pomembna lastnost, ki ureja prostorsko strukturo teksta«, je, kot zapiše Lotman (2010, str. 291), »opozicija 'zaprt – odprt'«. Zaprt prostor s svojimi lastnostmi »stoji nasproti odprtemu 'zunanjemu' prostoru in njegovim lastnostim« (*ibid.*). Klinika je primer zaprtega prostora, ki mu lahko pripišemo ravno nasprotno interpretacije od ustaljenih (gl. Lotman, 2010), kar pomeni, da je ta prostor tuj, sovražen in hladen v primerjavi z

zunanjim odprtim prostorom. Temeljna poteza meje, ki je v takih primerih najpomembnejša topološka lastnost prostora, postane nepredirnost, kot pravi Lotman (*ibid.*). V našem primeru klinike je nepredirnost med notranjim prostorom in zunanjim svetom zastavljena že v samem začetku teksta.

K oknom klinike pritiska »rumenkasta dušeča« jutranja megla (Kveder, 1940, str. 63), prostore polni »soparna, osladna toplota« (Kveder, 1940, str. 59). Zaprtost zadušljivega prostora je že v začetnem odstavku novele določena (tudi) s pogledom, ki se izogiba smeri navzven. »Zunaj se je razprostirala gosta megla, belkastosivo se je gnetla pred visokimi okni. V dvorano je padala rumena pridušena luč. Oči so se nagonsko izogibale oken, pogled skozi nje je bil neprijeten kakor pogled v belo, ugaslo slepčevo oko.« (Kveder, 1940, str. 51)

V noveli *Na kliniki* je dogajalni prostor porodnišnica v velikem mestu. Tudi v romanu *Hanka* imamo dolge prizore iz porodnišnice, kjer Hanka obiše prijateljico doktorico Jablonsko, in bolnišnice, kjer Hanka neguje svojega ranjenega brata Jana. Prostor porodnišnice, kjer dela doktorica Jablonska, je v romanu predstavljen kot od zunanjega sveta popolnoma zamejen prostor. Hanka po ogledu porodnišnice, po kateri jo vodi Jablonska, dobi vtis, kako »[p]opolnoma drugačno je bilo življenje v tej dvorani kot zunaj v ostalem svetu. Popolnoma drugačne skrbi so polnile tukajšnje ozračje. In le kot daljni, daljni odmev je segalo zunanje bučno življenje semkaj«. (Kveder, 1938, str. 110)

Prostor je za Zofko Kveder konstitutivni element besedila. Kot ugotavlja K. Mihurko Poniž, pisateljica s prikazovanjem prostora podaja tudi poseben pogled na ženskost (Mihurko Poniž, 2003). Prostore spremljamo skozi natančno razdelane fokalizacije, prostor, v katerem se gibljejo literarne osebe, je vselej povezan z notranjimi občutki; podoba interierov in eksterierov zrcali notranjost literarnih oseb, pri čemer je zanimivo, še posebej v primerjavi s tradicionalno literaturo, da so to večinoma notranjosti ženskih likov (*ibid.*). Tako tudi avtoričina odločitev za postavitev dogajanja v porodnišnico ni naključna, saj izbira prostora v tem primeru še dodatno poudarja položaj posebne nadzorovanosti in neizogibnega zatrtja želj žensk (*ibid.*). V primeru porodnišnice »gre za kraj, kjer je človek, kot je pokazal Michel Foucault v delu *Nadzorovanje in kaznovanje*, še posebno nadzorovan in kjer mora zatreti svoje želje. Porodnišnica je v tem smislu še nekaj

posebnega, saj se v njej ne nadzoruje samo pacientk, ampak tudi bodoče državljanke. V 17. in 18. stoletju niso nastali samo zapori in norišnice, torej ustanove, o katerih je pisal Foucault, ampak tudi porodnišnice.« (*Ibid.*, str. 88).

»Porodnišnica je tudi v času Zofke Kveder veljala za kraj, kjer so rojevale ženske, ki jih je družba zaničevala, torej nezakonske matere« (Mihurko Poniž, 2003, str. 89), poleg tega je to prostor brez moških (seveda z izjemo zdravnikov in dojenčkov), določen s pretresljivimi usodami žensk (*ibid.*). »Gre torej za žensko skupnost, vendar ne v smislu *Knjige o mestu dam* Christine de Pizan ali dela *Il merito della donna* Moderate Fontes, kjer ženske skušajo odgovoriti na vprašanje, kdo so in kakšne so njihove pravice. Ženske se namreč v porodnišnici srečajo v trenutku, ko jih večina doživlja veliko stisko. Zofka Kveder poroča o njihovih usodah v trenutku, ko so najbolj ranljive.« (*Ibid.*)

5.5 Kraljevska zlata Praga – mejni prostor

Znani emblem »zlate Prage«, ki se je skupaj z emblemom »magične Prage« uveljavil v češki umetnosti na prelomu 19. v 20. stoletje kot nasprotje civilizacijskim spremembam Prage, njenemu spreminjanju v moderno velemesto (Hrbata, 2005), se pojavi tudi pri Zofki Kveder. Opisi Prage se v literarnih tekstih usmerjajo k historičnim objektom, prevladujejo panoramski pogledi in središčna perspektiva.

Praga Zofke Kveder je izražena s tradicionalnimi dominantami, kot Daniela Hodrová imenuje na primer grad, reko, cerkev, gledališče itd. Praga se v perspektivi naše pisateljice slika kot mesto s slavno zgodovino, s skrivnostnimi zgodbami, kot veličastno središče češkega prostora. Tudi v članku *Zlata Praga* o mestu razmišlja kot »o slavnem in častitljivem prostoru«.

Široka Elizabetna ulica, vedno glasna in polna živahnega prometa vodi v mesto. Prišli bi zopet na Prikope ali mi že prej zavijemo na desno v staro mesto. Častite in groteskne stare hiše in palačice nas pozdravljajo, tajinstveno se naslanjajo ena na drugo v stoletni lepoti pokrite s stoletnim prahom, umazane od stoletij a vendar krasne in častitljive. Po Dolgi ulici gremo, ki je ozka in temna, zatopljeni v misli in ko se razširi prostor pred nami, obstojimo občarani. V srcu mesta smo, centru njegovega življenja v žalostnih in slavnih dneh, žarišču od koder so se razširjali žarki historije cele češke zemlje – na staromestnem trgu smo. Krasno in imponantno so

obkolik stare palače ta slavni in častitljivi prostor. S spoštovanjem kroži oko po teh kamenitih pričah tolikih velikih zgodovinskih dogodkov. (Kveder, 1906, str. 98)

Če določenost prostorskih koordinat v pripovedni strukturi pogledamo v razmerju do razvoja literarnih oseb skozi zgodbo, lahko ugotovimo, da je Praga pravzaprav *mejno mesto*. Hanka v istoimenskem romanu s prihodom v mesto prestopa mejo svojega prejšnjega življenja in po tem, ko v tem mestu preživi globoko krizo, doživi življenjski preobrat in sprejme odločitev, ki spremeni njeno življenje, mesto zapusti. Lahko bi rekli, da se nam Praga iz tega zornega kota kaže kot, bahtinovsko rečeno, »kronotop meje«, ki je »v literaturi zmeraj metaforičen in simboličen, včasih v odkriti, včasih v zastrti obliki« (Bahtin, 1982, str. 362). Kot pravi Bahtin, je ta kronotop »nabit z močno čustveno-vrednostno intenzivnostjo«. (1982, str. 361) S sižejskega in kompozicijskega gledišča je prostor Prage mejni prostor tudi v primeru literarnih oseb Ivana in Ljube. Ivana, ki se po ljubezenskem razočaranju zateče v Prago, Ljuba ponovno sreča oziroma najde ravno v tem mestu, ki je odločilno za življenjski preobrat obeh likov.

Prostor je bil zelo pomemben element v literarnem ustvarjanju Zofke Kveder, poustvarjen s kombiniranjem avtobiografskih motivov in literarne imaginacije, ki je rasla v veliki občutljivosti za obkrožujoči fizični prostor z vso njegovo emanacijo, v katerega je pisateljica projicirala tudi svoja notranja občutja. Praga je bila v življenju pisateljice mejni prostor v smislu ključnih življenjskih odločitev, sprememb, prehajanja robov starih svetov in osebnostnega zorenja, in lahko opazimo, da to funkcijo praški prostor prevzame tudi v njenih literarnih besedilih. Imaginarni prostor in doživljeni prostor Prage se na nek način prekrivata.

6 SKLEP

Počasi greš po namestju, zamižiš malo in stari časi vstanejo v tvoji duši, kakor pestra pravljica. (Kveder, 1906, str. 70)

Literarizirana Praga Zofke Kveder je »mesto s spominom«, kot lahko poimenujemo upodobljena historična mestna središča⁴⁰. V njenih delih se izrisuje podoba »zlate Prage«, podoba mesta z bogato zgodovino in kulturno dediščino, ki se je poleg podobe »magične Prage« od konca 19. stoletja naprej uveljavila v češkem kulturnem prostoru in širše. Glavni vir pisateljicine literarne imaginacije postaneta zgodovinska mestna predela Hradčani in Mala četrt.

Z različnimi primeri iz literarnih besedil, kratke proze in romana *Hanka*, so bile predstavljene značilne pisateljicine perspektive urbanega prostora. Med njimi prevladujeta panoramska perspektiva in t. i. *središčna perspektiva*, ki izpričujeta avtoričino veliko prevzetost nad starim mestnim jedrom in njegovo zgodovino.

Praga se pojavlja kot kulisa literarnim dogajanjem, včasih se pojavlja tudi kot objekt. V primerjavi s češko književnostjo s preloma 19. stoletja bi bilo mogoče poudariti, da Praga v literarnih delih Zofke Kveder ne prerašča v mesto z atmosfero in ne izstopa kot subjekt, čeprav je kot dogajalni prostor ali objekt vedno okarakterizirana kot mesto, iz katerega diha zgodovina, skrivnostne zgodbe in poetična lepota.

Pisateljicina Praga je zaznamovana z estetiko lepega, z umetnostjo in življenjem umetnikov. Kot je bilo izpostavljeno v analizi, se kot dva *srečna* in *hvaljena prostora* pojavljata atelje in lastna soba, ki sta oba prostora umetniške ustvarjalnosti. Pisateljica je bila velika ljubiteljica likovne umetnosti, v praškem obdobju je ta predstavljala tudi del njenega vsakdana, saj se je družila s slikarji in kiparji ter obiskovala številne razstave. Poleg tega iz njenih tekstov tudi njo lahko prepoznamo kot natančno opazovalko prostora in kot odlično upovedovalko praških vedut; vizualna komponenta je bila v njenem zaznavanju zelo močna. Kot izvemo iz njenih zapisov, so jo največkrat navdihovali in

---

⁴⁰ Gl. poglavje 3.1, str. 27.

pomirjali ravno pogledi na staro mesto, pogledi na spreminjajočo se podobo v menjajočih se letnih časih. Svoje doživljanje je ubesedila tudi v proznih besedilih.

Pa vendar je potrebno glede na vse ugotovljeno skleniti, da pisateljica v svojih delih ne prikazuje le privlačnih strani mestnega prostora in srečnih krajev, temveč tudi njihovo nasprotje: zaprte, negativno konotirane kraje (vele)mestnega prostora, kot sta bolnišnica in porodnišnica.

Poleg tega se Praga skozi analizo pripovednih struktur in razvoja literarnih oseb pokaže kot *mejno mesto*. Pisateljica ga najprej idealizira, saj je vstopila vanj z velikimi pričakovanji in predstavami, v poznejših delih pa se ta podoba vse bolj spreminja do točke, ko mesto izgubi prvotni čar.

V diplomski nalogi sem analizirala tudi nefikcionalno prozo, krajši sestavek *Praga* (1904) in daljši članek *Zlata Praga* (1906). V obeh besedilih se je avtorica razkrila kot navdušena sprehajalka po mestu, dobra poznavalka mestne zgodovine, mestnega življenja in značaja.

V pisateljičinem *umetniškem kontinuumu* se prepričljivo prepleteta dva po svojem bistvu ločena prostora, *notranji intimni prostor* in *zunANJI prostor*. Ko v njenih proznih besedilih »beremo« mesto, istočasno »beremo« tudi pisateljico samo, njena občutja, izkušnje, praško obdobje njenega življenja; razširja se nam pogled na to tuje mesto, slavno Prago, in sicer iz perspektive priseljenke, ustvarjalke in izjemne ženske, ki je v začetku 20. stoletja Prago doživela ravno v njenem spreminjanju v pomembno srednjeevropsko moderno velemesto. S topološkim raziskovanjem določenega *kronotopa* se je diplomska naloga s poskusom *horizontalne topološke analize* dotaknila zanimive topike,⁴¹ ki je osebno zaznamovana s pisateljičinim doživljanjem prostora, a hkrati izreka specifično občutje dobe, v kateri je Zofka Kveder ustvarjala. Zato lahko avtoričine prikaze Prage razumemo tudi kot pomemben prispevek k literaturi srednjeevropske moderne in retoričnim konstrukcijam prestolnic v njej.

---

⁴¹ Za *horizontalno topološko analizo* in *osebno topiko* gl. poglavje 3, str. 24.

7 VIRI IN LITERATURA

- Bachelard, G.** (2001). *Poetika prostora*. Ljubljana: Študentska založba.
- Bahtin, M.** (1982). *Teorija romana*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Bendová, E. in drugi** (2008). *Pražské kavárny a jejich svět*. Praga: Paseka.
- Bobrakov-Timoškin, A.** (2006). Proměny pražského textu v české literatuře 20. století. V S. Fedrová (ur.). *Otázky českého kánonu*. Praga: Ústav pro českou literaturu.
- Bradbury, M. (ur.)** (1999). *Atlas svetovne literature*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Buriánek, F.** (1981). *Česká literatura první poloviny XX. století*. Praga: Československý spisovatel.
- Cankar, I.** (1972). *Zbrano delo, 28*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Chorvatsko-slovinske spisovatelky současné** (1905). *Ženský svět*, letn. 9, str. 209.
- Červenka, M.** (1993). *Významová výstavba literárního díla*. Praga: Karolinum.
- Červenka, M. in drugi** (2005). *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praga: Torst.
- Derdowska, J.** (2011). *Kmitavá mozaika. Městský prostor a literární dílo*. Příbram: Pistorius & Olšanská.
- Detoni-Dujmić, D.** (2008). Zofka Kveder u hrvatskoj književnosti. V *Zofka Kvedrová (1878–1926)*. Praga: Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna, str. 47–56.
- Dorovský, I.** (2008). Zofka Kvedrová u nás. V *Zofka Kvedrová (1878–1926). Recepce její tvorby ve 21. století*. Praga: Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna, str. 17–34.
- Forst, V., Merhaut, L., Opelík, J. (ur.)** (1985–2008). *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. Praga: Academia.

- Hásková, Z.** (1920). *Cestou*. Praga: Politika.
- Hásková, Z.** (1923). Jihoslovenské přátelství. *Československá republika*, letn. 244, št. 332 (2. 12. 1923), str. 1–2.
- Heczková, L.** (2010). Ornamenty revoluce. V Vladimír Papoušek in drugi. *Dějiny nové moderny. Česká literatura v letech 1905–1923*. Praga: Academia, str. 69–87.
- Hodrová, D.** (1988). Praha jako subjekt: příspěvek k poetice města v českém románu. *Česká literatura*, letn. 36, št. 4 (1988), str. 315–327.
- Hodrová, D.** (1993). *Román zasvěcení*. Praga: H&H.
- Hodrová, D.** (1994). *Místa s tajemstvím: kapitoly z literární topologie*. Praga: Koniasch Latin Press.
- Hodrová, D.** (1997). Smysl pokoje. V Hodrová, D. in drugi. *Poetika míst*. Praga: H&H, str. 217–238.
- Hodrová, D.** (2006). *Citlivé město: eseje z mytopoetiky*. Praga: Akropolis.
- Hodrová, D. in drugi** (1997). *Poetika míst*. Praga: H&H.
- Hoffmeister, A. (ur.)** (1958). *Kavárna Union*. Praga: Nakladatelství československých výtvarných umělců.
- Hrbata, Z.** (2005). Prostory, místa a jejich konfigurace v literárním díle. V Červenka, M. in drugi. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praga: Torst, str. 315–510.
- Iggers, W.** (1995). *Women of Prague: ethnic diversity and social change from the eighteenth century to the present*. Providence, Oxford: Berghahn Books. [27. 5. 2011]
Dostopno na spletnem naslovu:
<http://books.google.si/books?id=g1fuOewEEoQC&pg=PA90&lpg=PA90&dq=josefa+naprstkova+praha&source=bl&ots=l4mWfbJ9Rp&sig=GGNSUJVG-Xp3LcogrComrNdZ2rY&hl=sl&ei=KiMsTryUJo-f>

wbYktzsDQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBQQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false

Insua, J. (ur.) (2002). *The City of K. Franz Kafka and Prague*. Barcelona: Copa.

Jensterle-Doležalová, A. (ur.) (2008). *Zofka Kvedrová (1878–1926). Recepce její tvorby ve 21. století*. Praga: Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna.

Juvan, M. (2006). *Literarna veda v rekonstrukciji*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.

Kmecl, M. (1996). *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Mihelač in Nešović.

Kocijan, G. (1988). *Slovenska kratka pripovedna proza 1892–1918. Bibliografija*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani.

Kocijan, G. (1996). *Kratka pripovedna proza v obdobju moderne*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Kocijan, G. (1997). Kratka pripovedna proza v prvem desetletju našega stoletja (brez Cankarja). *Slavistična revija*, letn. 45, št. 1-2, str. 9–38.

Kos, J. (1996). *Očrt literarne teorije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Kovač, Z. (2003). Romani Zofke Kveder. V *Slovenski roman (Obdobja 21)*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, str. 119–127.

Kveder, Z. (1902). Moje kamna. *Zlatá Praha*, letn. 19, št. 37, str. 441.

Kveder, Z. (1903). Umetniške razstave v Pragi. *Ljubljanski zvon*, letn. 23, št. 8. [27. 5. 2011] Dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.dlib.si/v2/Details.aspx?query='contributor%3dKveder%2c+Zofka'&pageSize=20&relation=Ljubljanski+zvon&fyear=1>

Kveder, Z. (1904). Troje setkání s Macharem. *Čas*, letn. 18, št. 59 (28. 2. 1904), str. 2–3.

- Kveder, Z.** (1904a). Velectěný pane redaktore! *Čas*, letn. 18, št. 356 (25. 12. 1904), str. 17–18.
- Kveder, Z.** (1904a). (O literárních poměrech pražských). *Čas*, letn. 18, št. 1 (31. 12. 1904), str. 11–14.
- Kveder, Z.** (1904b). Praga. *Domači prijatelj*, letn. 1, št. 3 (1. 6. 1904), str. 65–68.
- Kveder, Z.** (1906). Zlata Praga. *Domači prijatelj*, letn. 3, št. 1–8 (1. 1.–1. 8. 1906), str. 15–18, 39–43, 70–74, 96–101, 121–124, 146–150, 181–184, 201–204.
- Kveder, Z.** (1910). Slučaj. *Domači prijatelj*, letn. 7, št. 2 (1. 2. 1910), str. 31–36.
- Kveder, Z.** (1918). *Hanka: ratne uspomene*. Zagreb: Moderna knjižnica.
- Kveder, Z.** (1938). *Izbrano delo Zofke Kveder, 8. Hanka. Vojni spomini*. Poslovenili in priredili Marja Boršnik in Eleonora Kernec. Ljubljana: Ženska založba Belo-modra knjižnica.
- Kveder, Z.** (1940). *Izbrano delo Zofke Kveder, 5. Novele, prizori in črtice*. Poslovenili in priredili Marja Boršnik in Eleonora Kernec. Ljubljana: Ženska založba Belo-modra knjižnica.
- Kveder, Z.** (1978). *Vladka, Mitka, Mirica*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kveder, Z.** (2005). *Zbrano delo, 1*. Maribor: Litera.
- Kveder, Z.** (2010). *Zbrano delo, 2*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Lehan, R.** (1998). *The city in literature*. Los Angeles: University of California Press.
- Lotman, J. M.** (2010). *Struktura umetniškega teksta*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- MacDowell, L.** (1999). *Gender, Identity and Place. Understanding Feminist Geographies*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Machar, J. S.** (1905). Případ pani Žofky. *Čas*, letn. 18, št. 3 (14. 1. 1905), str. 44–45.
- Macura, V.** (1997). Kontexty české hospody. V Hodrová, D. in drugi. *Poetika míst*. Praga: H&H, str. 63–71.
- Mainuš, P.** (2005). *Bibliografija knjižnih prevodov slovenske literature v češčino*. Ljubljana: Center za slovensko književnost. [27. 5. 2011] Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.ljudmila.org/litcenter/praga2005/bibliocesko.pdf>
- Massey, D.** (1994). *Space, Place, and Gender*. Minneapolis: University of Minnesota Press. Dostopno tudi na spletnem naslovu: <http://www.scribd.com/doc/28008745/Massey-D-Space-Place-and-Gender-1994>
- Mihurko Poniž, K.** (2003). *Drzno drugačna. Zofka Kveder in podobe ženskosti*. Ljubljana: Delta.
- Mihurko Poniž, K.** (2006). Zofka Kveder. V de Haan, F., Daskalova, K., Loutfi, A. (ur.). *Biographical dictionary of women's movements and feminisms in Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th centuries*. Budimpešta: Central European University Press, str. 282–285.
- Mihurko Poniž, K.** (2007). »Praga je krasna ponoči, kadar sije mesec«. Podoba sprehajalke v literarnih delih in pismih Zofke Kveder. V *Frauen.Männer*. Celovec: Drava, str. 43–55.
- Mihurko Poniž, K.** (2008). Stičišča v literarnih opusih Zofke Kveder in Adele Milčinović. V *Zofka Kvedrová (1878–1926)*. Praga: Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna, str. 57–70.
- Mihurko Poniž, K. (ur.)** (2005-2010). *Zbrano delo/Zofka Kveder (1-2)*. Maribor: Litera; Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Miklavčičová, E.** (1998). *Pražské období spisovatelky Zofky Kvedrové*. Diplomaska naloga. Praga, Filozofska fakulteta.
- Moravec, D.** (1961). Ljubljanska leta Růžene Noskove-Naskove. *Naša sodobnost*,

letn. 9, št. 1. [27. 5. 2011] Dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.dlib.si/v2/Details.aspx?&URN=URN%3ANBN%3ASI%3ADOC-MTL2TCEU>

Moravec, D. (1961). Cankarjeva drama v praških gledališčih do 1918. *Naša sodobnost*,

letn. 9, št. 2. [27. 5. 2011] Dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.dlib.si/v2/Preview.aspx?URN=URN:NBN:SI:DOC-QUFEQONE>

Mukařovský, J. (ur.) (1961). *Dějiny české literatury III*. Praga: Československá akademie věd.

Mukařovský, J. (ur.) (1995). *Dějiny české literatury IV*. Praga: Victoria Publishing.

Mullaney, S. (1995). *The Place of the Stage. License, Play, and Power in Renaissance England*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Nedvěďová, M. K. (2008). Zofka Kvedrová a Helena Malířová. V *Zofka Kvedrová (1878–1926). Recepce její tvorby ve 21. století*. Praga: Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna, str. 71–78.

Neruda, J. (2008). *Povídky malostranské*. Brno: Tribun EU.

Novák, J. V., Novák, A. (1936). *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. Olomouc: Promberger. [27. 5. 2011] Dostopno na spletnem naslovu:

<http://knihovna.phil.muni.cz/arne-novak/books/prehledne-dejiny-literatury-ceske-novak-1936/str-3>

Orožen, B. (1978). Zofka Kvedrova v Pragi. *Dialogi*, letn. 14, št. 4, str. 220–320.

Pageaux, D.-H. (2005). Uvod v imagologijo. V Smolej, T. (ur.). *Podoba tujega v slovenski književnosti. Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, str. 9–20.

Papoušek, V. in drugi (2010). *Dějiny nové moderny. Česká literatura v letech 1905–1923*. Praga: Academia.

Pešat, Z., Piorecký, K. (1998-2007). Jaroslav Seifert. V Příběh, M. (ur.). *Slovník české literatury po roce 1945 on-line*. Praga: Ústav pro českou literaturu AV ČR.

[27. 5. 2011] Dostupno na spletnem naslovu:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1114&hl=jaroslav+seifert+>

Ripellino, A. M. (1992). *Magická Praha*. Praga: Odeon.

Rose, G. (1993). *Feminism and Geography. The Limits of Geographical Knowledge*. Cambridge: Polity Press.

Simmel, G. (2000). *Izbrani spisi o kulturi*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Sławiński, J. (2002). Prostor v literatuře: základní rozdělení a úvodní samozřejmosti. V Trávníček, J. (ur.). *Od poetiky k diskurzu: výběr z polské literární teorie 70.–90. let XX. století*. Brno: Host, str. 116–129.

Smolej, T. (ur.) (2005). *Podoba tujega v slovenski književnosti. Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Svatoňová, K. (2008). *2 ½ D aneb prostor (ve) filmu v kontextu literatury a výtvarného umění*. Praga: Casablanca.

Škulj, J. (2005). Literatura in prostor: o semiozi in semiosferi. *Slavistična revija*, letn. 53, št. 3, str. 347–361.

Toporov, V. N. (1995). *Mif. Ritual. Simvol. Obraz. Issledovanija v oblasti mifopoetičeskogo. Izbrannoe*. Moskva: Progress.

Toporov, V. N. (2009). *Peterburgskij tekst*. Moskva: Nauka.

Trávníček, J. (ur.) (2002). *Od poetiky k diskurzu: výběr z polské literární teorie 70.–90. let XX. století*. Brno: Host.

Tucovič, V. (2006). Iz Zagreba v Prago – pisma Zofke Kveder in njene hčere Vladoše Jelovšek. *Primorska srečanja: revija za družboslovje in kulturo*, letn. 30, št. 300 (2006), str. 10–19.

Tucovič, V. (2006). Zagreb, Ljubljana, Praga: korespondenca Zofke Kveder in njene hčere Vladimire Jelovšek. *Dve domovini*, letn. 23, str. 77–99.

Tucovič, V. (2007). Domači prijatelj Zofke Kveder. *Jezik in slovstvo*, letn. 52, št. 5, str. 63–72.

Woolf, V. (1930). *Street Haunting: A London Adventure*. [15. 9. 2011] Dostopno na spletnem naslovu: <http://ebooks.adelaide.edu.au/w/woolf/virginia/w91d/chapter5.html>

Woolf, V. (1998). *Lastna soba*. Ljubljana: Založba /*cf.

8 PRILOGA

ⁱ Na žádné město nebudu vzpomínat s tolikerou láskou a s tolikerou trpkostí, jako na Tebe, Praho! Není pro mne města krásnějšího nad Tebe, není pro mne krutějšího. (Kveder, 1904, str. 18)

ⁱⁱ Vynikající slovinská spisovatelka, paní Žofka Kveder-Jelovšeková, jedna z nejčistších a nejkrásnějších duší, na které vůbec zlaté slunce na tom světě svítí, usadila se před několika roky v Praze. Byla v Žofce touha poznati svět, český svět především, jeuz se těm ubohým ušlapaným bratřím pod Alpami zdá něčím báječným, a jeho Prahu, dějinnou slavnou Prahu, která slibuje býti Mekkou drobných ratolestí slovanských. Přišla s holýma rukama, ale s obrovskou chutí do práce, [...] (Machar, 1905, str. 44)

ⁱⁱⁱ Žila jsem tehdy v Terstu a z češtiny jsem neznala ani slova. Bylo tehdy v lednu, [...] Vlada četl mi Macharovu knihu: Zde by měly kvést růže. Četl a vykládal. Šli jsme tak k Miramare, [...] Vlada mi vypravoval o onom českém básníku, opět četl básně, překládal z nich slova, která mi byla cizí [...] »Zde by měly kvést růže« – byla první česká kniha, kterou jsem četla, Machar první český básník, kterého jsem poznala. Vážím si oné knihy a miluji ji také pro ty vzpomínky, které jsou mi tak drahé i pro její obsah, jehož nikdy nečtu bez hlubokého pohnutí. (Kveder, 1904, str. 2)

^{iv} Tenkrát, když přišla jsem do Prahy, byly ony podivné časy, v nichž jsem psala svou první knihu. To byla taková zvláštní práce, ohřivala mne, ba rozpalovala tak, že jsem netopila celou zimu ani jedinkrát ve své malinké světničce. Ve skutečnosti neměla jsem peněz na uhlí, ale přes to necítila jsem mráz skoro nic ... (Kveder, 1904a, str. 17)

^v Když jsem k tobě přišla poprvé, / bydlila's v Kateřinské ulici, / v domě, jenž nad vraty měl hvězdu / a hrdý název »chez l'étoile d'or«; / ale byl to dům chudiny. / Do bytu vcházelo se ze dvorka, / stará Mašková bydlila tam v kuchyni, / v pokojíku ty. (Hásková, 1920, str. 5)

^{vi} Vešla jsem: předsedkyně studentského kroužku / přišla jsem požádat tě / o příspěvek k literárnímu večeru. / Vydala's právě knihu, / já byla studentka, jež neznamenal nic, / jen verše jakés jsem tiskla / a prôsu v duchu tolstojovském. / (Byl tenkrát v módě, / a mně se chtělo po jeho příkladu / choditi v rouše rezném, / ale neměla jsem na ně.) (Hásková, 1920, str. 5)

^{vii} Už je tomu mnoho a mnoho let, co býval v starém, jednopatrovém domě v Konviktské ulici studentský spolek »Slavia«, v němž shromažd'ovalo se vše, co bylo vědomě, anebo jen pudově proti oficiální politice a společnosti – a co od té doby samo stalo se »oficiálním« středem útoků mladých radikálů, levých a nejlevějších, na které, žel, čeká stejný osud v nedaleké budoucnosti. Do této »Slavie« chodívali také někteří studenti jihoslovanští, a jeden čas bylo tam viděti zvláštní dívku s krátkými, až do modra černými vlasy,

---

vnitřně na krk spadajícími, s temným obočím, obočím »jako pijavice«, jaké jest v jihoslovanském národním básnictví požadavkem krásy, s plnými červenými ústy, vždy trochu pootevřenými, v nichž svítily bílé zuby. Sedávala s některým z jihoslovanských studentů, velmi vážná, a četla noviny ne letmo, po studentsku, ale důkladně, odborně. Chodila do čítárny nějaký čas, pak zmizela. Potom se mluvilo o tom, že vydala knihu, a výboři poslali mne, abych ji požádala o příspěvek k literárnímu večeru, který jsme pořádali. (Hásková, 1923, str. 1)

^{viii} Tož tak to bylo. Trochu zvědavá, / trochu uctivě zdrželivá / vyřídila jsem svoji věc. / Ale ty jala jsi se mluvit o sobě, / – jak doposud to děláš – / [...] co pracuješ, co hoodláš ještě psátí, / a oči tvé se rozzářily, / oči, jakých neviděla jsem nikdy, / zelenohnědé prameny s hor se řítící, / sama radost a síla, / na dno pravdivé, / průhledné, proměnlivé, / zářící oči. // Hleděla jsem do nich a má duše, / uzamčená sedmery zámky, sama se otvírala, / a srdce mé se přestávalo báti / lidí a osudu zlého, / a srdce mé se přestávalo stydět / za neštěstí a za chudobu / a cele se poddávalo duši tvé, / horskému proudu. // A od té doby ledacos zažily jsme spolu, / O leccos zchudly jsme, / O leccos zbohatnuly, / [...] (Hásková, 1920, str. 5–6)

^{ix} Hledala a nalézala jsem nejrůznější staré knihy v knihovně Náprstkově, kde jsem sedávala se starými pány, zatím co paní Náprstková v starodávném čepečku a úboru šukala kolem, a co na střežovité terase starého domu za malými okénky zelenaly se přívětivě květiny, pečlivě pěstované. V tom tichu, mimo svět, hledala jsem v starých knižkách sebe samu.

Jsouc plachá – což se krásně skrývalo za přirozenou živost a smysl pro humor a ironii – ostýchala jsem se všech lidí, kteří se mi jevíli hotovými a svými. Také k Zofce Kvedrové šla jsem s tímto pocitem, ale hned jsem naň zapoměla před její naivní otevřeností – v níž bylo cosi geniálního – před jejíma očima, z nichž proudil živý pramen dětské víry v život, dobro a krásno, i ve vlastní mladou sílu. Nikdo nikdy na mne od té doby nepůsobil s živelností tak strhující, tak přímo, bezohledně mířící k samé podstatě lidské. Jest láska, která vzniká, jak říkají Francouzové, jako rána hromu. Jsou, patrně, i taka přátelství, aspoň toto bylo z nich. (Hásková, 1923, str. 1)

^x Bylo nám kolem dvaceti let, Zofka měla za sebou mnoholetou činnost spisovatelkou a novinářskou, zásobovala z Prahy jihoslovanské noviny kulturními články, psala německy do »Politik«, pracovala celé dny, a přece se peněz vždy nedostávalo. Já mořila se hodinami; ty vynášely ještě méně. I řekla mi kteréhosi dne Zofka, která ještě špatně česky psala: »Mohla bys mé věci překládat ze slovinštiny.« Vytřeštila jsem oči: »Vždyt' neumím slovinsky!« – »To nic není«, řekla mi. »Tady máš slovníček a překládej. Co nebudeš vědět, řeknu ti.« Bylo to jednoduché, jako Kolumbovo vejce. A šlo to. (Hásková, 1923, str. 2)

^{xi} A poznala jsem laskavou dámu, která mne zvala na pětihodinový čaj, ba několikrát mne zlíbala přede všemi hosty, až jsem přišla do rozpaků, protože jsem nevěděla, jak se chovat; zvláště pak jsem si vyčítala, že zůstávalo mé srdce tak chladno, že necítilo nic, docela nic, ani nadšení ani pohnutí. Paní brala mne do

---

divadla, do své lože, byla laskava. A jednou věnovala mi starý, obnošený klobouk, slaměný klobouk Girardi. Ne svůj, nikoliv! Byl to klobouk od její francouzské bony.

Musíte dát novou stuhu – říkala paní, – můžete jej ještě nosit.

Byly to tenkrát takové, takové podivné, zvláštní časy: srdce zabořelo, ústa se zasmála. (Kveder, 1904a, str. 17)

^{xii} Byly kdysi také takové podivné časy, že mne paní H. pozvala k sobě, poněvadž prý by mne ráda viděla. Dostavila jsem se v určený den. Řekli mi, že odešla a že mi vzkazuje, abych přišla druhého dne v tu a v tu hodinu. Přišla jsem. Zas mi řekli atd. ... Přišla jsem po třetí. A zas mi vyřizovali vzkaz ... Více jsem nešla. (Kveder, 1904a, str. 18)

^{xiii} Přes naléhání přítelovo musil zůstat s Macharem venku a ujednali jsme dveřmi, že na mne počkají pod okny na nábřeží Františkově. Letem jsem byla oblečena, učesána, v plné parádě. Do nejlepších šatů jsem se dala a stále mi hučelo v hlavě: »Bože, řekneš něco krásného, tuze krásného. To nejlepší povíš, co duše povídá o svých svátcích lidem, kterých si váží.« Oh, takovou radost jsem měla, ohromnou radost.

Letím po schodech a tu před domem stojí přítel Dušek s Macharem. Nečekali mne na nábřeží – a já neměla ještě ani manšetek na rukávě zapjatých. Šli jsme do sadu kol Františkova pomníku na nábřeží. Usedli jsme tam a hovořili. O Slovincích, o životě, o vzpomínkách. Machar vypravoval o své ženě, o svých dcerách, jak mu bývalo někdy v Praze, ukazoval na místa, jež měla tolik upomínek pro něho. Zašli jsme na Žofín podívat se z blízka na Vltavu – i k Nepomuckému jsme šli, kam chodíval Machar tak rád jíst i jako důstojník. (Kveder, 1904, str. 2)

^{xiv} Nedávno zapadla jsem do malé jakési společnosti. Do německé společnosti, musím přiznat. A malá ta společnost má prazvláštní zvyk, že se všichni navzájem zajímají jeden o práci druhého. Skoro každý týden jsou skromné, intimní a krásné večírky, kde se při čaji všichni rozpovídají. Sochař povídá o své nejnovější myšlence, malíř ukazuje skizy a každý z literátů čte báseň nebo novelku, kterou napsal mezi týdnem. Také já jsem k vůli těmto večírkům začala psát serii novel. (Kveder, 1904a, str. 17)

^{xv} Až jednou v loni v létě sedím ráno ve svém pokoji a s rozpuštěnými vlasy, bosa u stolu a píšu. Byla zrovna doba, kdy jsem pracovala neunavně, třebas i 14 hodin denně. Chytne mne to někdy a já skoro ani nejím, nespím – jen že jsou ty doby řídké bohužel. Než o tom nevypravuji. Sedím tedy v pokoji u otevřeného okna, mezi rozloženými papíry, jež se plnily mým písmem.

Někdo zaklepal.

Posluhovačka – myslím, ale přece se tážu, kdo?

Hlas přítele se ozve:

– Honem, honem, přivádím k vám Machara.

– Pro všechny svaté. Odpust'te, u mne je Babylon a já sama vyhlížím jako čarodějnice. (Kveder, 1904, str. 2)